

KULTURHISTORISK STEDSANALYSE, KLIMA-DIVE-ANALYSE

Vestfossen, Øvre Eiker

Siv Leden, Marianne Borge,
Maja Granberg, Fredrik Berg

Norsk institutt for kulturminneforskning (NIKU)
 Storgata 2, Postboks 736 Sentrum, 0105 Oslo
 Telefon: 23 35 50 00
www.niku.no

Tittel Kulturhistorisk stedsanalyse, klima-DIVE-analyse Vestfossen, Øvre Eiker	Rapporttype/nummer NIKU Oppdragsrapport 09/2022	Publiseringsdato 01.02.2022
	Prosjektnummer 1021827	Oppdragstidspunkt Juni 2020 – Februar 2022
	Forsidebilde Vestfossen: Foto Maja Granberg, NIKU 2020.	
Forfatter(e) Siv Leden, Marianne Borge, Maja Granberg, Fredrik Berg	Sider 112	Tilgjengelighet Åpen
	Avdeling Bygning	

Prosjektleder Siv Leden
Prosjektmedarbeider(e) Siv Leden, Marianne Borge, Maja Granberg, Fredrik Berg
Kvalitetssikrer Sveinung Krokann Berg

Oppdragsgiver(e) Øvre Eiker kommune
--

<p>Sammendrag Gjennom en DIVE-analyse er Vestfossens kulturhistoriske karaktertrekk vurdert å være knyttet til elvelandskapet, gårdene, industrien og småbyen. Disse karaktertrekkene har dannet utgangspunkt for å vurdere verdier og mulighetsrom for utvikling samt hvordan klimarelaterte utfordringer har betydning for disse kulturmiljøene. Fossen og elva har vært førende for Vestfossens utvikling og flere kulturhistoriske bygninger ligger mot elve- og fossedraget gjennom byen. Det anbefales å rekonstruere, bevare og istandsette bygninger som representerer treindustriens forskjellige tidsepoker, fra sagbrukstiden på 1600-tallet til moderne papirindustri i 1960-årene. Det anbefales videre å se disse bygningene i ny sammenheng med planlagte grøntdrag. Vestfossen byplan fra 1880-tallet medførte en kvartalsutbygging på Sem-siden. En byreparasjon der åpne hull blir tettet igjen, vil styrke opplevelsen av den historiske kvartalstrukturen med tre langsgående hovedgater. I krysset Storgata og Fabrikkgata møttes byen og industrien. Her ble det bygget handelsgårder tett på de store industribygningene. En istandsetting av bygningene, som Jacobsen-gården vil ivareta dette knutepunktet som et møtepunkt og et kryss der by og industri møttes.</p>

<p>Emneord 1800-talls by, industristed, byplan, klimagassregnskap.</p>

Avdelingsleder

Annika Haugen

Forord

Denne rapporten oppsummerer den kulturhistoriske stedsanalyse (DIVE-analysen) som har vært utført i perioden juni 2020 – februar 2022 for tettstedet Vestfossen i Øvre Eiker kommune.

DIVE er et analyse- og prosessverktøy for bruk i arealplanlegging, konsekvensutredninger, kulturminneforvaltning, utvikling av kulturminneplaner med mere. Analysemetoden er spesielt egnet til å synliggjøre kulturmiljøers kvaliteter, muligheter og handlingsrom i by- og stedsutvikling.

I vurderingen av muligheter og handlingsrom er det lagt spesielt vekt på hvilke utfordringer de identifiserte kulturmiljøene utsettes for med hensyn til klimaendringer, og analysen er derfor omtalt som Klima-DIVE.

Analysearbeidet er utført av Norsk Institutt for kulturminneforskning (NIKU) på oppdrag for Øvre Eiker kommune. Prosjektleder har vært sivilarkitekt Siv Leden, med sivilarkitekt Marianne Borge og bygningsantikvarene Fredrik Berg og Maja Granberg som medarbeidere.

Kontaktpersoner i kommunen har vært Bernt-Egil Tafjord og Øivind Hugsted ved Planavdelingen. En ressursgruppe innkalt av kommunen har bidratt med lokalhistorisk kunnskap. Videre har «gjestebud»-grupper bidratt med svært verdifulle innspill til arbeidet.

Vi takker Øvre Eiker kommune for godt samarbeid gjennom prosjektperioden.

NIKU, 17.02.2022
Siv Leden

Innholdsfortegnelse

1	Innledning	6
1.1	Om oppdraget og analyseområdet	6
1.2	Metode: DIVE-metodikk supplert med klima-problemstillinger	7
1.3	Gjennomføring av oppdraget	8
2	Fakta grunnlag for DIVE-analysen	9
2.1	Kulturminneregistre	10
2.2	Klimarelaterte utredninger utført i pågående planprosess	13
2.3	Medvirkningsprosess: Innspill fra innbyggere i Vestfossen	18
3	Vestfossens opprinnelse og utvikling	20
3.1	Tid-rom-matrise Tid-rom-matrise	21
3.2	Historikk	25
4	Karakteristiske særtrekk / stedsidentitet	44
4.1	Landskapet	45
4.2	Gårdene	46
4.3	Industrien	47
4.4	Småbyen	48
4.5	Vestfossen preget av lokalt klima, flom, ras og skred	52
5	Verneverdi	55
5.1	Elvelandskapet	56
5.2	Gårdene	60
5.3	Industribebyggelsen	65
5.4	Bybebyggelsen	80
5.5	Samfunnsfunksjoner, institusjoner	89
5.6	Hagebyen	95
6	Aktivering av kulturhistoriske verdier	98
6.1	Elva, fossen og grønnstrukturen	99
6.2	Industribebyggelsen	101
6.3	Byen	105
6.4	Vestfossens bygningsarv som ressurs utfra utslippsperspektiv	108
7	Konklusjoner og anbefalinger	109
7.1	Elva og fossen er det sentrale punktet i Vestfossen	110
7.2	Vestfossen har verdifulle kulturminner og kulturmiljøer	110
7.3	Byutvikling på Vestfossens premisser	110
7.4	Vestfossen har gode forutsetninger for å være et bærekraftig tettsted	110
8	Kilder	111

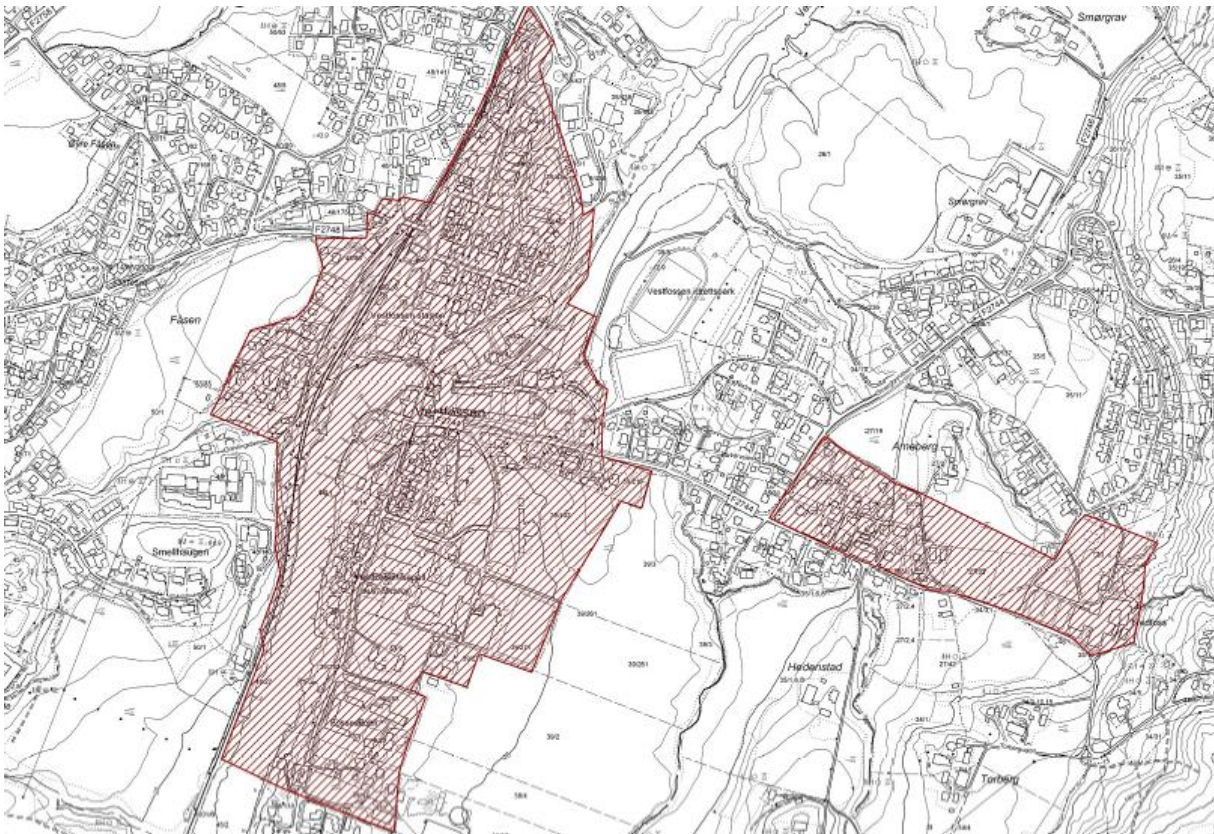
1 Innledning

Øvre Eiker kommune har varslet oppstart av reguleringsplan for Vestfossen sentrum. Vestfossen er et tidligere industristed med tradisjoner tilbake til 1500-tallet. De siste årene har en satsing på kultur ført til at flere kulturinstitusjoner har etablert seg på stedet som kaller seg «*kulturhovedstaden*». Vestfossen hadde 3 222 innbyggere pr. 1.1.2020 og er et prioritert knutepunkt med jernbanestasjon. Øvre Eiker kommune viser til at forventet vekst og knutepunktutvikling kan skape press på ikke-fornybare ressurser som kulturminner og kulturmiljøer, og ønsker derfor å fremskaffe et best mulig kunnskapsgrunnlag om kulturminner som basis for det pågående planarbeidet.

1.1 Om oppdraget og analyseområdet

NIKUs oppdrag har vært å gjøre en DIVE-analyse for planområdet i henhold til Riksantikvarens veileder for DIVE-analyser, og gi anbefalinger for utvikling. Analyseområdet omfatter Vestfossen sentrum og inkluderer Fossesholm, Fosshaugen med deler av Vestfossen Cellulose og Fredfoss. Kommunen har bedt om at analysen skal omfatte eksisterende bygg reist før 1940 og eventuelt nyere bygg med høy verneverdi. Evalueringen gjelder både enkeltbygg og bygningsmiljøer i planområdet. Prosjektet kalles *klima-DIVE* fordi analysen også er basert på eksisterende klimagassberegninger og kommunens analyse av aktsomhetsområder for flom, dreneringslinjer og flombassenger i terrenget.

Målet med analysen er å skaffe til veie et kunnskapsgrunnlag og å gjennomføre en medvirkningsprosess som kan bidra til en reguleringsplan som ivaretar viktige kulturhistoriske verdier. Innenfor plangrensen ligger over 100 bygninger som er oppført før 1940 og har ulike grader av verneverdi. Kommunen har gjennomført registrering og verdivurderinger av samtlige bygg oppført før 1940 og vedtatt en kommunedel for kulturminner (2017). DIVE-analysen skal bidra til en diskusjon om hvilke historiske bygninger og kvaliteter som bør bevares som bærende element i et lengre tidsperspektiv.

Vestfossen. Kart over analyseområdet. Planområdet er vist ved rød skravur. Kilde: Øvre Eiker kommune

1.2 Metode: DIVE-metodikk supplert med klima-problemstillinger

DIVE-metoden er utviklet av den norske Riksantikvaren i samarbeid med Riksantikvarieämbetet i Sverige og Museiverket i Finland, og er beskrevet i veilederen *DIVE – kulturhistorisk stedsanalyse* utgitt av Riksantikvaren i 2009, med oppdatert versjon 2018. Gjennom analysen klarlegges hva som har vært og er viktig for et steds utvikling – sosialt, kulturelt, teknisk og økonomisk, og hvilke fysiske spor dette har gitt. Målet er å vise hvilke kulturhistoriske kvaliteter som finnes i et område, og hvordan disse kan være ressurser for videre stedsutvikling.

*DIVE-analysen kan ses som en kunnskapsprosess der de ulike trinnene henger sammen som leddene i en lenke, og til dels overlapper hverandre DIVE er en forkortelse for metodens fire trinn: **D**escribe (beskrive) – **I**nterprete (fortolke) – **V**aluate (vurdere) – **E**nable (aktivere). Trinnene fikk engelske begreper fordi metoden ble utviklet med englesk som arbeidsspråk i samarbeid med blant annet finske kulturarvmyndigheter. Figur: Riksantikvaren, 2009.*

DIVE-analysen er bygget opp rundt fire grunnleggende spørsmål. Disse er gjengitt i fet skrift nedenfor. Utfra Øvre Eiker kommunes ønsker om en klima-DIVE, har NIKU komplettert DIVE-metodikken med momenter hvor det fokuseres på hvordan kulturarven kan påvirkes av klimaendringene, og hvordan bevaring av den (bygde) kulturarven kan bidra til et positivt miljøregnskap.

Trinn 1

Hva forteller dagens tettsted om analyseområdets opprinnelse, utvikling og karakter?

I dette spørsmålet inngår også studier av landskapsformasjoner og vassdrag.

Trinn 2

Hvorfor har enkelte elementer og karaktertrekk i området hatt spesiell samfunnsmessig betydning?

Finnes det karaktertrekk eller elementer som viser at området er blitt preget av klimarelaterte hendelser eller -trusler?

Trinn 3

Hvilke historiske elementer og karaktertrekk har spesiell verdi? Kan de utvikles, og hvor går grensene for hva de tåler?

Hvordan vil forventede klimaendringer eventuelt kunne påvirke verdiene?

Trinn 4

Hvordan kan stedets prioriterte, historiske karaktertrekk og ressurser forvaltes og utvikles?

Hvilke rammer gir kulturminneverdiene for utslippsreducerende strategier? Hvilke klimatrusler bør tas hensyn til? Hvordan kan kunnskap om historisk klimatilpasning være til hjelp?

DIVE-analysen tar utgangspunkt i planområdet som Øvre Eiker kommune har definert. Det ligger imidlertid i metodikken at den ser på sammenhenger (i tid og rom) også med områder utenfor analyseområdet.

1.3 Gjennomføring av oppdraget

1.3.1 Møter og samarbeid med oppdragsgiver

På grunn av covid19-pandemien, ble kontraktsforhandlinger og oppstartsmøte den 2. juni 2020 gjort ved digitalt møte.

I forbindelse med befaring til Vestfossen den 22. september 2020 hadde NIKU et lunsjmøte med Øvre Eiker kommune (oppdragsgiver) i Vestfossen der foreløpige vurderinger samt oppnådd fremdrift ble presentert. NIKU har skrevet referater fra møtene.

NIKU har for øvrig hatt jevnlig kontakt via e-post og telefon med oppdragsgiver i løpet av prosjektperioden for å holde kommunen orientert om fremdriften i arbeidet.

1.3.2 Bakgrunnsmateriale

DIVE-analysen bygger på gjennomgang av bakgrunnsmateriale som lokalhistorisk litteratur, historiske foto av stedet, samt gamle kart og planer. Vi har også tatt utgangspunkt i tidligere utførte analyser, registreringer og verdivurderinger. Faktagrunnlaget omfatter også eksisterende klimagassberegninger og analyser av trusler relatert til overvann og flom. Dette er nærmere omtalt i kapittel 2 og i kildelisten, kapittel 8.

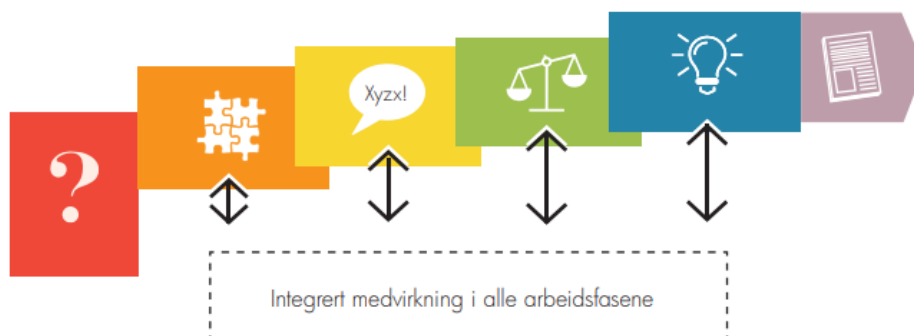
Fra Øvre Eiker kommune har vi fått tilsendt en rekke historiske foto fra Vestfossen. Et utvalg av disse er brukt i rapporten. Der ikke annet er nevnt, er fotosamlingen som er gjort tilgjengelig for oss av Øvre Eiker kommune, kilde for historiske bilder.

1.3.3 Befaringer

Ved oppstart av analysearbeidet i august 2020 gjorde NIKU en rask synfaring til Vestfossen. I løpet av prosjektperioden har NIKU gjennomført ytterligere to befaringer til Vestfossen for å gjøre seg kjent på stedet – i september og november 2020. Ved disse befaringene har det blitt tatt en rekke fotografier. Der ikke annet er nevnt, er bilder av Vestfossen i dag tatt av NIKU.

1.3.4 Arbeidsprosess og medvirkning

DIVE-metoden legger opp til at medvirkning skal være en integrert del av alle arbeidsfasene. Dette har også vært et sentralt poeng for Øvre Eiker kommune gjennom hele DIVE-analysen. I oppstarten av analysearbeidet innhentet Øvre Eiker innspill gjennom å invitere til flere «gjestebud», det vil si små, lokale diskusjonsmøter. Se kap. 2.3. Informasjonen og synspunktene fra disse dannet et viktig utgangspunkt for NIKUs arbeid. Den opprinnelige planen var at det i tillegg skulle gjennomføres større, åpne folkemøter i løpet av høsten 2020. På grunn av pandemien lot dette seg ikke gjøre, heller ikke vinteren/våren/sommeren 2021. Løsningen ble at det i stedet ble holdt en ny runde med gjestebud i januar 2022 der et sammendrag fra rapporten ble presentert som grunnlag for å be om innspill til mulighetsrom og prinsipper for utvikling. Innspill og synspunkter fra gjestebudene og fra fagadministrasjonen i kommunen er deretter lagt til grunn for endelig bearbeiding og ferdigstilling av rapporten.

Medvirkning er en vesentlig del av DIVE-analysen. Figur hentet fra Riksantikvaren, 2018.

2 Faktagrunnlag for DIVE-analysen

Utgangspunktet for DIVE-analysen er eksisterende kulturminneregistreringer, lokalhistorisk litteratur, historiske kart og foto, samt klimarelaterte utredninger, foruten innspillene som er kommet gjennom medvirkningsprosessen. Dette kapitlet gir en kort presentasjon av sentrale kilder.

Noen hovedpoenger:

- Vestfossen utgjør samlet et kulturmiljø som industrisamfunn og har innenfor dette flere kulturmiljøer og verneverdig bebyggelse, jf. kulturminneregistrering. Dette gir stedet særpreg.
- Innbyggerne i Vestfossen er stolte av stedet og er opptatt av å ta vare på eksisterende særpreg og verdier samtidig som stedet utvikles og tilføres nye kvaliteter.
- Vestfossen og området rundt er til dels flomutsatt, og noen deler er også utsatt for risiko for ras og skred. Det er relevant å ha en tydelig bevissthet relatert til dette i forbindelse med hvordan Vestfossens kulturminner og kulturmiljøer må forholde seg til økte nedbørsmengder grunnet dagens og fremtidens klimaendringer. Nøysomt valgte oppgraderingstiltak og fortsatt bruk av eksisterende bebyggelse innenfor analyseområdet vil kunne bidra til å redusere klimagassutslipp på sikt.

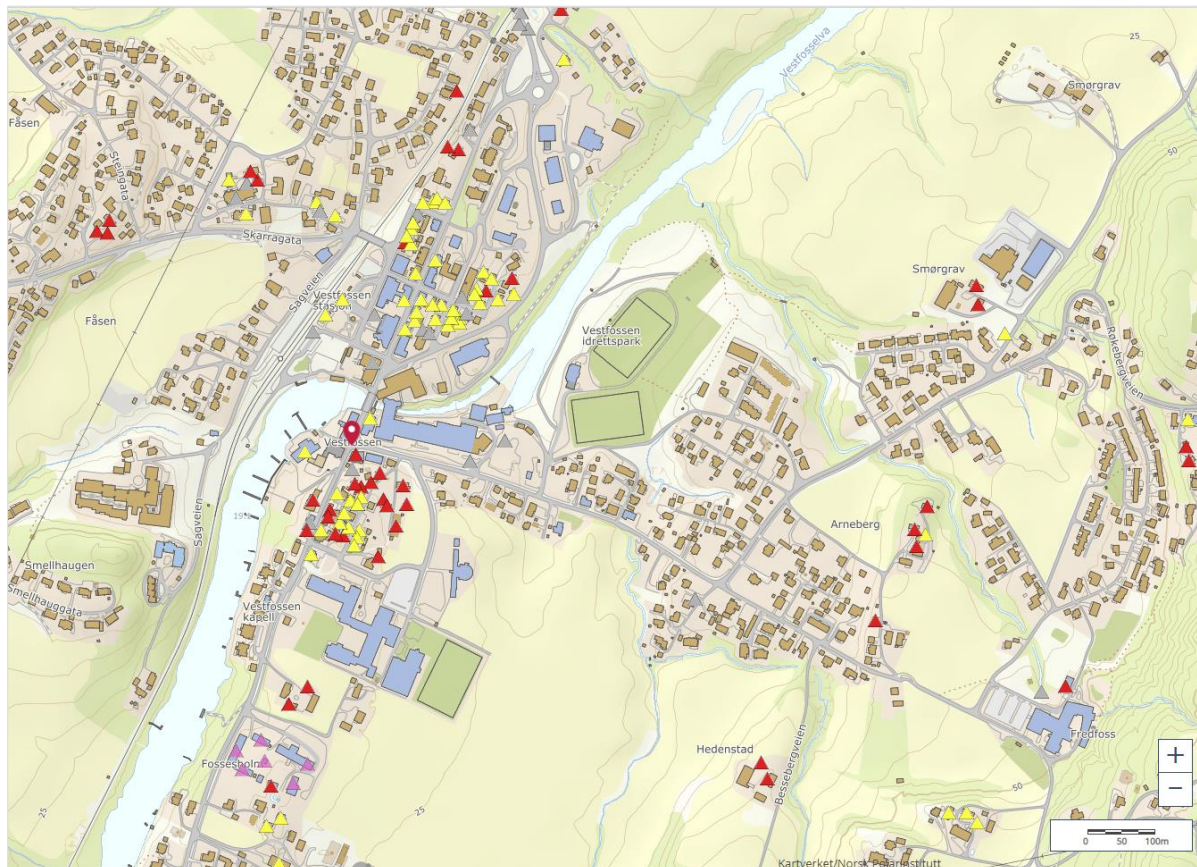

Forberede

2.1 Kulturminneregistre

2.1.1 SEFRAK-registrerte bygninger

SEFRAK-registeret er Riksantikvarens landsdekkende register over bygninger eldre enn år 1900. Registeret¹ ble bygd opp gjennom et landsomfattende feltarbeid i årene 1975 til 1995. For Øvre Eikers del ble registreringen gjennomført 1984, 1986-87 og 1991-94. Bygningene fra før år 1900 er digitalt kartfestet via Matrikkelen (dvs. Norges offisielle eiendomsregister). Det at et hus er SEFRAK-registrert gir ikke automatisk vernestatus og legger ikke spesifikke restriksjoner på hva som kan gjøres, men det innebærer at tiltak må vurderes av fylkeskonservator. SEFRAK-registeret sier bare noe om alder, ikke om objektenes verneverdi. Det vil likevel gjerne være slik at de eldste bygningene har verneverdi. På den annen side kan også nyere hus som ikke er registrert i SEFRAK, ha verneverdi.

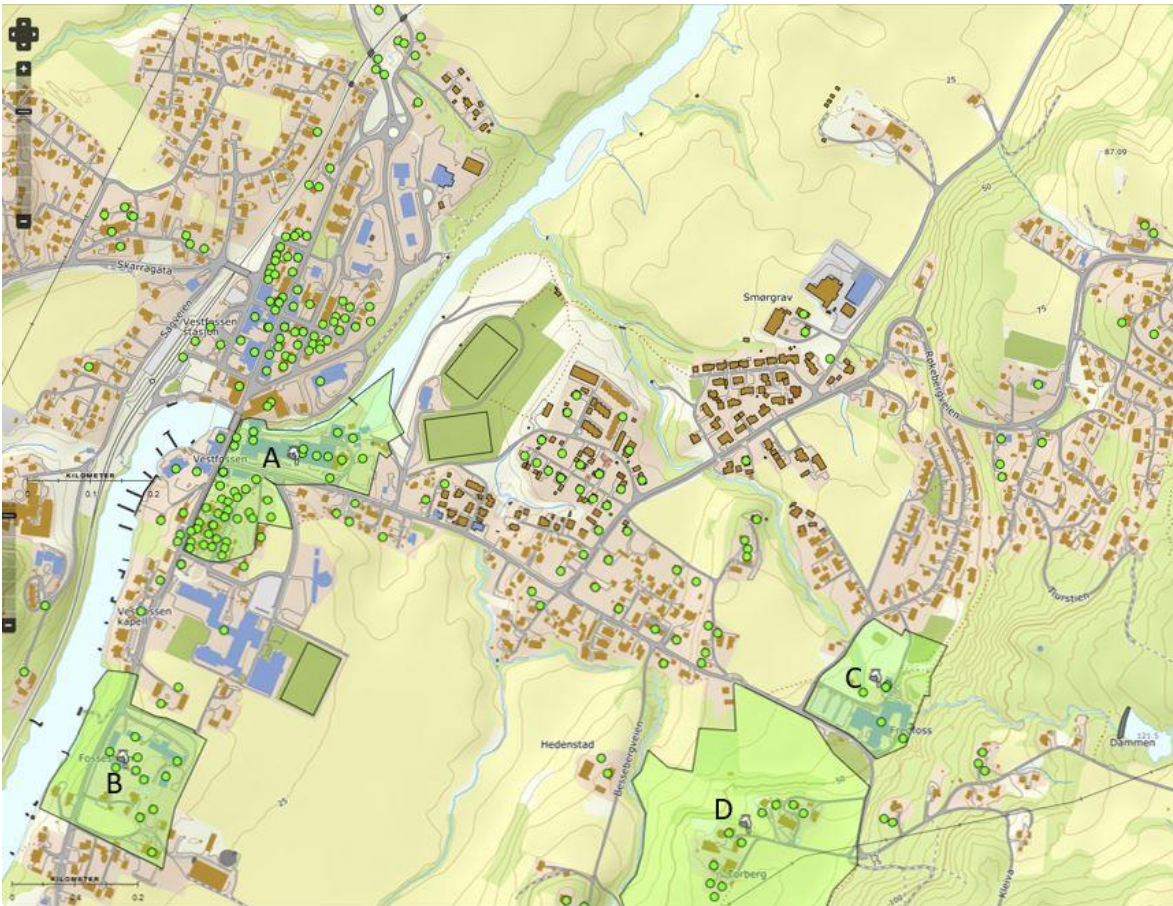
Vestfossen. Kart over analyseområdet. De trekantede symbolene markerer bygninger i SEFRAK-registeret, oppført 1850-1900. Tiltak på disse er meldepliktig til fylkeskonservator, jf. kulturminneloven §25. Rosa trekanter viser bygninger som er fredet etter kulturminneloven (Dette gjelder Fossesholm herregård). De grå trekantene viser bygninger mv. fra før år 1900 som er registrert som tapt i SEFRAK. Kilde:

<https://miljoatlas.miljodirektoratet.no/>

2.1.2 Kommunal registrering/verdivurdering – Kulturminneregisteret

Øvre Eiker kommune engasjerte i 2015-2016 bygningsvernrådsgiver Jo Sellæg i firma Jo Sellæg AS til å gjennomføre registrering og verdivurdering av bygninger i kommunen. Arbeidet tok utgangspunkt i SEFRAK-registeret. Etter kommunens ønske ble det også registrert og vurdert et utvalg hus fra perioden 1900-1940. I tillegg la Sellæg inn bygninger som SEFRAK ikke hadde fanget opp, og også noen få nyere bygninger med høy arkitektonisk kvalitet. Rapporten er tilgjengelig på: [Fagrapport 2 - nyere tids kulturminner.pdf \(ovre-eiker.kommune.no\)](#)

¹ SEFRAK er en forkortelse for SEkretariatet For Registrering Av faste Kulturminner.

Vestfossen. Kart over analyseområdet. Kilde: <https://brafelt.no/brafelt2/Web>. De grønne prikkene viser registrerte bygninger eldre enn ca. 1940. For disse bygningene er det registrert informasjon og det er gjort en vurdering av kulturhistorisk verdi. Områdene som er markert med grønt viser kulturmiljøer. Disse er beskrevet nedenfor.

2.1.2.1 Kulturmiljøer

Følgende kulturmiljøer er definert i kulturminneregisteret (Sellægs rapport):

A. Fosshaugen og Cellulosen kulturmiljø (Cappelens gate – Fabrikkgata): Høy verdi

Kulturmiljøet representerer siste fase av Vestfossens 500-årige tradisjon som industristed: Vestfossen Cellulose fra 1884 til ca. 1970. Miljøet består av to områder med vidt forskjellig struktur - Cellulosens fabrikkbygninger på nordre halvdel og et tettbebyggt boligområde, Fosshaugen, for industriens arbeidskraft på sørsiden. Fabrikkbygningene etter Vestfos Cellulose er oppført fra 1912 og har høy autentisitet, høy kvalitet i utførelse og er godt bevart. Arbeiderboligene på Haugen er i hovedtrekk oppført fra 1880-årene til et stykke inn på 1900-tallet. De fleste er endret over tid, men bebyggelsesstrukturen er bevart og er kulturhistorisk verdifull.

B. Fossholm kulturmiljø (Fossgata 49-63, g/bnr. 39/283, 286 m.fl.): Svært høy verdi

Miljøet omfatter gårdstunet på herresetet med opprinnelig hageareal sør for sørfløya og elvebakken ned mot Fiskumvannet. Storgårdsanlegget består av hovedbygning med fløyer og tilhørende driftsbygninger. Anlegget fremstår i hovedtrekk slik det ble bygd om i 1760-årene, men er supplert med tilflyttede bygninger i sammenheng med museumsdriften. Hovedbygningen og klokketårnet hører med blant de fremste eksempler på rokokkoens kulturuttrykk. Sammen med sidefløyer og driftsbygninger inngår de i et helhetlig anlegg som skårer svært høyt på alle bevaringskriterier og har en sjelden plass i kommunens og distriktets kollektive bevissthet. Samtlige hus i det opprinnelige anlegget er fredet.

C. Fredfoss kulturmiljø (Fredfossgata 37-43, g/bnr. 34/3 og 35/10): Svært høy verdi

Områdets industrihistorie går tilbake til 1802, da H N Hauge etablerte Eker Papirmølle. Dagens bygningsmiljø er knyttet til Fredfoss Uldvarefabrikk som ble etablert i 1895. Tyngden av den bevarte bygningsmassen er reist i løpet av de to første tiårene på 1900-tallet. Fabrikken var i drift under navnet De forenede Uldvarefabrikker fram til 1966. Huges gamle hovedbygning fra omkring 1808 er godt bevart som et minne om en av landets første papirprodusenter, og selve bygningen har svært høy verneverdi på grunn av sjeldenhet og kulturhistorisk betydning. Fabrikkbygningene fra årene omkring 1910 er oppført i en markant jugendstil med høy kunstnerisk kvalitet, og anlegget har svært høy kulturhistorisk verdi.

D. Torberg kulturmiljø (Torbergv. 16-20 og Gommerudv. 2, gnr 34, bnr. 1, 3 og 4): Høy verdi

Den opprinnelige gården Torberg ble gjennom en hundreårsperiode fra slutten av 1700-tallet delt i tre bruk med gårdsbebyggelse fordelt på to fremskytende "hyller" på toppen av en markant skrent. Bebyggelsen dekker derfor ulike byggeskikker, har stor tidsdybde og illustrerer den trinnvise oppdelingen av hovedbølet. Tre tun i rad og rekke representerer hver sin stilperiode. Bruk 1 har klassisistisk hovedbygning og bryggerhus fra omkring 1800, bruk 3 har bolighus og driftsbygninger fra siste halvdel av 1800-tallet, og bruk 4 er et sveitserstilsanlegg fra tidlig 1900-tallet. Deler av bebyggelsen er sjelden og har svært høy alder og autenticitet.

2.1.2.2 Kulturminner med svært høy verneverdi

Følgende bygninger i Vestfossen er tilkjent svært høy verneverdi i kulturminneregisteret²:

Adresse	Navn / bygning	Datering
E. Bruksgata	Siloene	Oppført rett før 1950
F. Fabrikkgata 5	Hollenderbygget	1912
G. Fabrikkgata 21	Gamle Vestfossen Kraftstasjon	1909
H. Fossgata 7	Skolen	Skole 1913, omfattende utvidet rundt 1960 og modernisert rundt 2000
I. Fossgata 49	Bryggerhus, Fossesholm	Tilflyttet langloft fra før 1664.
J. Fossgata 49	Vannpost med klokketårn, Fossesholm	1773
K. Fossgata 49	Bolighus, Fossesholm	Til- /påbygg omkr. 1700, forlenget 1763.
L. Fossgata 49	Sidebygning, Fossesholm	
M. Fossgata 49	Fjøs med trev, Fossesholm	Omkring 1785
N. Fredfossgata 37	Fredfoss Uldvarefabrik	1. kvartil 1900-tallet.
O. Fredfossgata 39	Bolighus, Hauge	Mulig 1808
P. Fredfossgata 41	Fredfoss Uldvarefabrikk	1. kvartil 1900-tallet.
Q. Jernbanegata 8	Bolighus, Madseberget	
R. Strømnesgata 1	Bolighus	
S. Torbergveien 16	Bolighus	1700-tallet. Eldre kjerne i vestre del, tilbygd omkr. 1800

2.1.3 Askeladden / kulturminnesøk

Kulturminnesøk er en landsomfattende nettside som gir informasjon om kulturminner og kulturmiljøer, i første rekke arkeologiske funn, kirker og fredete bygninger/anlegg. Kulturminnesøk er en tjeneste fra Riksantikvaren, og de fleste kulturminnene på nettsiden kommer fra Riksantikvarens kulturminne-database [Askeladden](#).

² Sellæg, 2016

Vestfossen. Kart over analyseområdet. R-symbolet markerer arkeologiske kulturminner eller funnsteder. På høyden ved Hedenstad ligger et gravfelt fra jernalder bestående av minst åtte gravhauger. På Røkeberg markerer R-symbolet en gravhaug fra vikingtiden (nå fjernet). De øvrige R-symbolene på kartutsnittet markerer løsfunn av henholdsvis steinøks fra steinalderen funnet på Smørgrav, to flintøkser (med ukjent funnsted) fra steinalderen og et rektangulært vektlodd av blylegering fra middelalderen, funnet i nærheten av Fossesholm. Kirkesymbolet (takmøne med kors) markerer Vestfossen kapell, og de to bygningssymbolene representerer henholdsvis Fossesholm Herregård og Fossesholm gård, nord for herregården. Fossesholm herregård er fredet etter kulturminneloven. Kilde: <https://kulturminnesok.no/>.

2.2 Klimarelaterte utredninger utført i pågående planprosess

2.2.1 Klimagassberegninger for den eldre bebyggelsen i Vestfossen

På oppdrag av kommunen utarbeidet Asplan Viak i 2020 en rapport om klimagassberegninger for deler av Vestfossens historiske bygningsmasse.³ Bakgrunnen for rapporten er overordnede mål om å redusere utslipp, noe som blant annet forutsetter oppgraderingstiltak på eksisterende bebyggelse.

Formålet med klimagassregnskapet var å identifisere mulige tiltak for energieffektivisering av bebyggelsen i Vestfossen, og vurdere hvilken reduksjon det vil ha på klimagassutslipp knyttet til bygningsmassen over livsløpet dersom de gjennomføres. Utredningen plasserte de utvalgte bygningene i åtte ulike hovedkategorier satt opp mot fire ulike fremtidsscenarier, fra ingen utbedring eller utvikling, til fullstendig transformasjon av bebygde arealer. Ingen av scenarioene vil isolert sett fremstå som en sannsynlig fremtidsutvikling, men er ment å illustrere et mulig spenn for fremtidige klimagassutslipp knyttet til bygningsmassen i Vestfossen.

Scenario 1: Fortsatt bruk av eksisterende bygningsmasse i dagens tilstand

Scenario 2: Hensiktsmessig energioppgradering av eksisterende bygningsmasse

Scenario 3: Riving av eksisterende bygningsmasse og oppføring av ny tilsvarende bygningsmasse iht. dagens forskriftskrav og byggestandard, med samme arealutnyttelse som dagens bygningsmasse

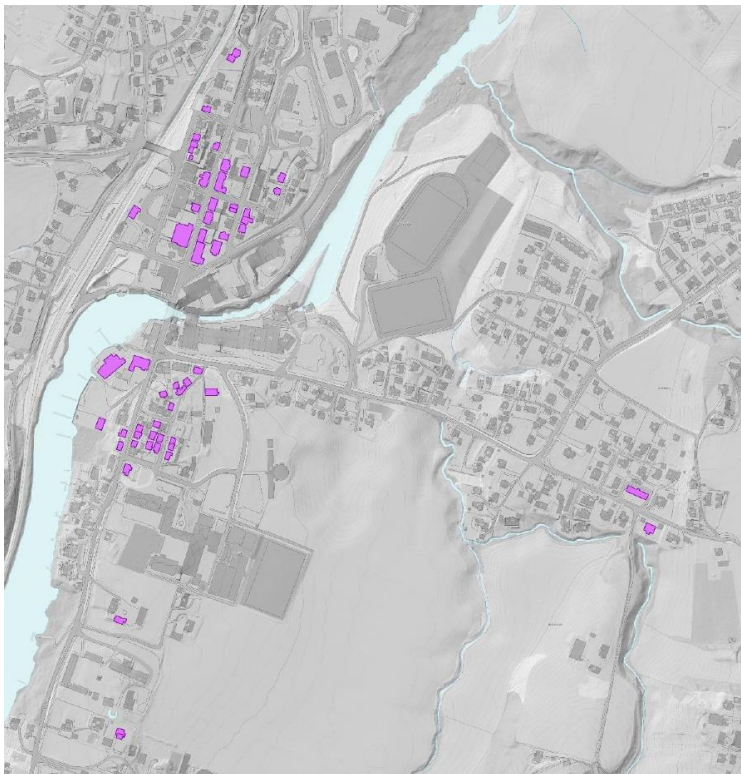
³ Asplan Viak: Øvre-Eiker kommune, Vestfossen klimaDIVE, Klimagassberegninger prosjektrapport.

Scenario 4: Riving av eksisterende bygningsmasse og oppføring av ny bygningsmasse iht. dagens forskriftskrav og byggestandard, med høyere arealutnyttelse enn dagens bebyggelse

Tiltakene som er lagt til grunn for analysene representerer en relativt omfattende oppgradering av bygningenes klimaskall. Dette gjenspeiles i en høyt beregnet energibesparelse for oppgraderte bygninger. Utredningen har ikke tatt for seg noen vurdering av hvor omfattende energieffektiviseringsstiltak som vil være mulig for bebyggelsen i Vestfossen innenfor mer formelle rammer for kulturminnebevaring, uten viser istedet til at dette må gjøres fra fall til fall. Utredningen må også sies å representere en viss grad av usikkerhet, siden beregningene er gjort på bakgrunn av utvendig befaring og en god del standardiserte faktorer.

En konklusjon var at energieffektivisering av eksisterende bygninger generelt sett er et godt klimatiltak i den forstand at det er med på å holde klimagassutslippene nede. Dette gjelder for bygninger der man har gode muligheter for å gjøre tiltak som vesentlig reduserer varmetapet.⁴ Utredningen påviste videre at det på kort sikt ikke er særlige utslippsrelaterte gevinster ved større transformasjon og utvikling av bygningsmassen, og at en samlet strategi som legger vekt på å ivareta og oppgradere den eksisterende bebyggelsen i tråd med moderne behov, er det beste for klimaet. Forvaltning av eksisterende bygningsmasse på en slik måte kan være et viktig bidrag for å nå målsetningen i Parisavtalen.⁵

Et annet viktig poeng i utredningen er at energibruk ved drift står for den klart største delen av bygningers beregnede klimapåvirkning. Utslippene fra energibruk i driftsfasen er ofte lavere for nyere bygninger, mens de bundne utslippene i materialer relativt sett er større når man bygger nytt sammenliknet med oppgradering. Ved siden av utslipp knyttet til drift av bygningene, gir altså utslipp knyttet til produksjon av nye bygningsmaterialer store utslag på resultatene.

Temakart over Vestfossen med bygninger som er inkludert i analysen. Kilde: Asplan Viak 2020

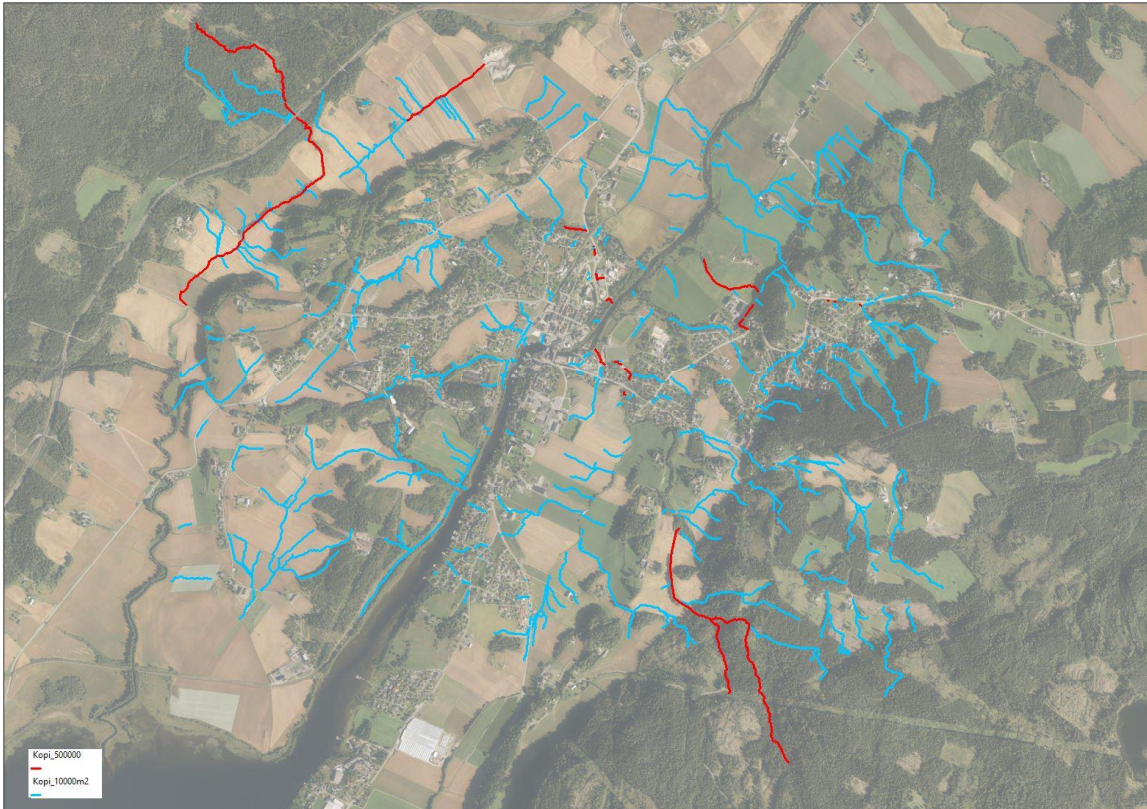
⁴ Resultatene valideres også i en rapport utarbeidet av SINTEF på oppdrag for Riksantikvaren 2020 «Grønt er ikke bare en farge – Bærekraftige bygninger eksisterer allerede», samt i «Klimagassberegninger for Villa Dammen» (Asplan Viak, 2016).

⁵ Internasjonal avtale med formål blant annet om snarest å stoppe økning i de globale klimagassutslippene.

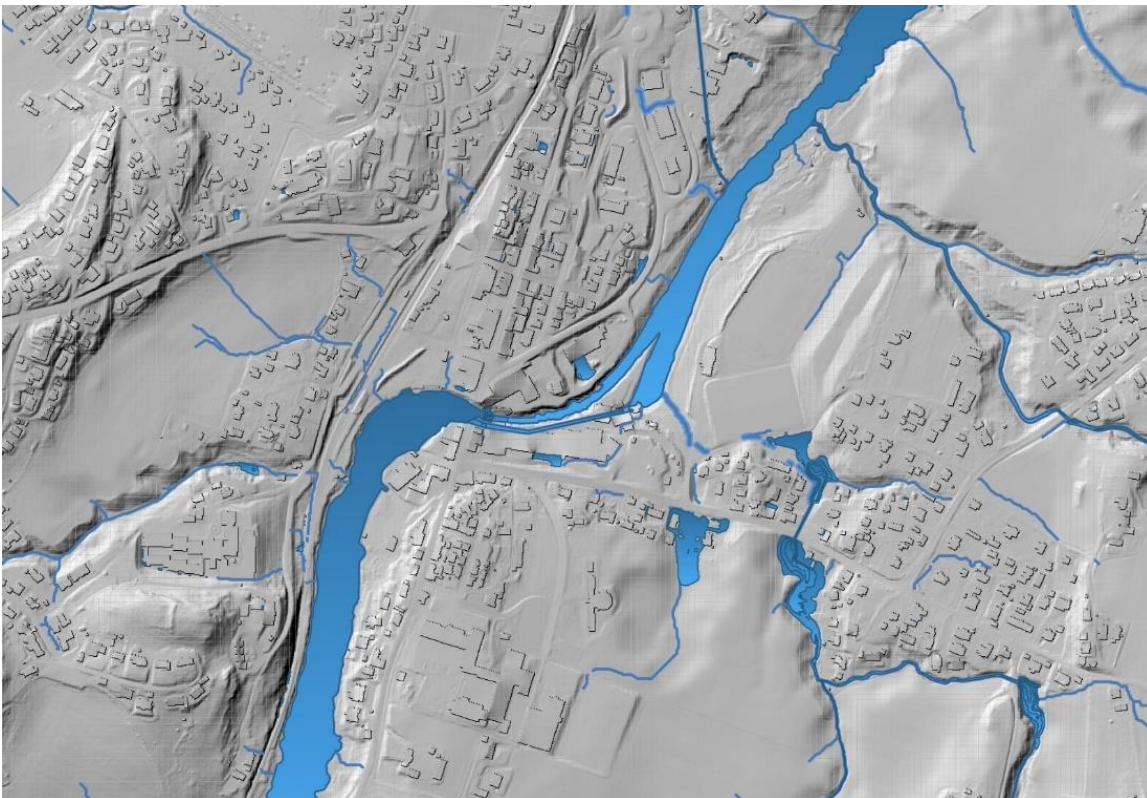

Temakart som viser beregnede utslipp for inkludert bebyggelse i Vestfossen. Merk at skala for CO₂-utslipp varierer mellom scenariene, slik at fargeangivelsene ikke er sammenliknbare mellom hvert scenario. Resultatene er også angitt per hvilken kategori bygningene tilhør, og viser derfor ikke resultat for de enkelte bygningene. Kilde: Asplan Viak 2020

2.2.2 Kart over aktsomhetsområder for flom, dreneringslinjer og flombassenger i terreng
 Øvre Eiker kommune har utarbeidet en analyse av aktsomhetsområder for flom, avrenningslinjer, flomsøyler og flombassenger i terrenget for å kartlegge områder der effekt av klimaendringer vil kunne true eksisterende bebyggelse og gi utfordringer for langsiktig bevaring av kulturminner. Denne analysen, presentert i form av kartmateriale danner også basis for NIKUs vurdering av konsekvenser av klimaendringer.

Avrenningslinjer for 500 000 m² (røde) og for 10 000 m² (blå). 10 000-linjene gjør skade på bygg og infrastruktur (utgraving/bortvasking av masser) og 500 000-linjene kan i tillegg skape flom i omgivelsene rundt avrenningslinjene. Kilde: Øvre Eiker kommune.

Flombassenger og avrenningslinjer. Kilde: Øvre Eiker kommune.

2.2.3 Fremtidens klima i Vestfossen

Prognosene for regionens fremtidige klima tilsier at kommunen vil måtte forholde seg til mer innslag av kraftig nedbør og økte problemer med overvann, endringer i flomforhold og flomstørrelser, samt skred.⁶

Øvre Eiker kommune kan frem mot 2100 forvente seg en økning av gjennomsnittlig årstemperatur med 4,3 grader og en 15% økning av årsnedbør ifølge utslippsscenario RCP8.5.⁷

I Øvre Eiker kommune vil det bli betydelig flere hendelser med voldsomme nedbørsmengder. 50% økning i styrtregn gjelder for de aller korteste og kraftigste regnskyllene, de som varer opp mot en time. Regnskurer på over tre timer kan forventes å bli 30% mer intense. Dessuten blir det flere våte skred og kraftigere regnflommer i elver og bekker. I verste fall kan dette også ramme områder som i dag er relativt trygge, fordi vannet kan ta nye retninger. Trolig blir det mindre snøsmeltningsflommer da snøsesongene blir kortere. Hovedløpet i Drammensvassdraget er blant de elvene der det neppe blir mer flom, fordi det der i stort sett er snøsmelting som er problemet.⁸

⁶ Norsk Klimaservicesenter, Klimaprofil Buskerud

⁷ Norsk Klimaservicesenter, Klimaprofil Buskerud, og NRK, Øvre Eiker, <https://www.nrk.no/klima/kommune/3048>.

⁸ NRK, <https://www.nrk.no/klima/kommune/3048>

2.3 Medvirkningsprosess: Innspill fra innbyggere i Vestfossen

På grunn av pågående covid19-pandemi er det ikke gjennomført større, åpne folkemøter. Øvre Eiker kommune har hentet innspill til planarbeidet i forkant av DIVE-analysen gjennom såkalte *gjestebud*. Dette gir mulighet for innspill fra flere, og samler kanskje andre enn de som ville deltatt i et stort, åpent møte. Metoden er ganske enkel: En gjestebudvert tar oppdraget med å samle opp til åtte personer til en hyggelig sammenkomst, der deltakerne skal snakke om et tema som knytter seg til en planprosess. Det blir utarbeidet noen spørsmål som kommunen ønsker svar på, og som verten rapporterer tilbake på i et referat eller oppsummering. Verten kan selvsagt selv delta i diskusjonene.

Avslutningsvis er rapporten presentert for et publikum invitert av Øvre Eiker kommune for tilbakemelding og korrektur på analysen og synspunkter på mulighetene for framtidig utvikling.

2.3.1 Gjestebud i forkant av DIVE-analysen

Sommeren 2020 tok Øvre Eiker kommune initiativ til innledende gjestebud og formulerte åtte spørsmål til disse. Det kom inn svar fra tre gjestebud. Nedenfor er spørsmålene presentert sammen med et sammendrag av de tre uttalelsene:

Hva synes du er det fineste ved omgivelsene i Vestfossen?

Landsbyfølelsen (ikke store, høye hus i glass og betong); Variert kulturlandskap; Nærhet til allsidig friluftsliv og natur; Bygningsmasse i form av småhus, gamle fabrikkbygninger m.m.

Hva ville du vist fram til gjester?

Fossesholm, Vannspeilet fra Fiskumvannet til fossen og Vestfosselva, MS Eikern, kaiområdet, Parken med Paviljongen, Edens hage / Sansehagen, Kunstlaboratoriet, Onkel Thor, Sjokolade-salongen, Madseberget, kirken, Strandajordet Idrettspark, Villars og Vestfossen i Miniatyr/Trikken.

Hvor viktig for deg er det at det finnes historiske hus i Vestfossen? Er det noen historiske bygninger/steder som du synes det er spesielt viktig å ta vare på?

Viktig med historiske bygg, men de må tas vare på (verneverdig er ikke bra hvis det forfaller). Viktig å beholde fasade, arkitektur og bygningshøyde som ved de nåværende historiske byggene i sentrum. Viktige bygninger er blant annet Paviljongen, Villars, Dæhlin, Thoresengården, Fosshaugen og Fossesholm. Veldig bra at Haugen har fått et løft. Madsehuset burde synliggjøres og være mer tilgjengelig for folk. Bør bevare Trewaren (der Vestfossen Treningssenter er nå).

Er det noen spesielle historiske bygninger/steder du besøker ofte?

- Fossesholm. Herregården er ikke bare et museum, men et levende aktivitetssenter.
- Storgata
- Elva/vannet

Føler du tilknytning til Vestfossens historie og/eller deler av den historiske bebyggelsen?

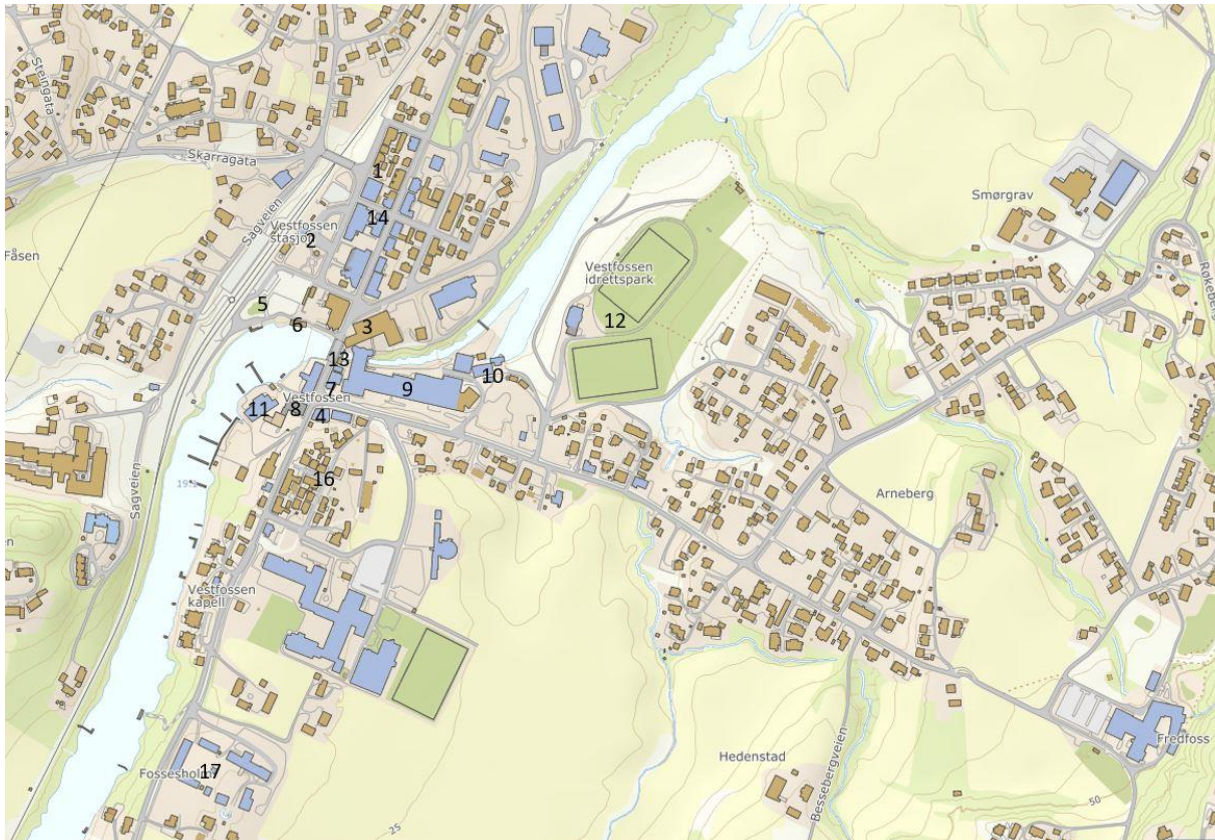
Ja, sterk tilknytning til Vestfossen og stolthet over stedet – elva og den flotte naturen, og røttene som arbeidssamfunn med fabrikkene og industrihistorien.

Hvis du fikk bestemme: Hvordan ser «Drømme-Vestfossen» ut og hva finner vi der?

Helhetlig slik at nye bygg passer sammen med det nåværende. Godt vedlikeholdte bygninger. Forskjønnelse og fornyelse. Området rundt elva tilgjengelig for folk flest, elvepromenade med levende elve- og båtliv, gjestebrygge, kafé og strand. Sentrum med serviceinstitusjoner, boliger og forretninger, bl.a. apotek. Variert boligtilbud for alle aldre, inkl. leiligheter. Bedre parkeringsmuligheter. Næringsutvikling, mer aktivitet i tidligere fabrikk. Turmuligheter. Engasjert lokalsamfunn med den dugnadsaktiviteten som stedet er kjent for (Vestfossmarken mm).

Hva er fremtidens kulturminner i Vestfossen?

Bevaring av helheten og Vestfossens egenart. Fossesholm. Folkets Hus.

Kartet viser viktige steder i Vestfossen framhevet i gjestebud sommeren 2020. kart: miljøstatus.no

1. Madseberget
2. Parken og paviljongen
3. Saxa
4. Onkel Thor
5. Lekeplassen
6. MS Eikern
7. Sjokoladesalongen
8. Trevaren
9. Kunstlaboratoriet
10. Vestfossen i miniatyr / Trikken
11. Tidligere Bryggeri, nå sveiseverksted.
12. Idrettsparken.
13. Paviljongen
14. Villars
15. Dæhlin
16. Fosshaugen
17. Fossesholm

3 Vestfossens opprinnelse og utvikling

Dette kapitlet utgjør DIVE-analysens første trinn. Det beskriver Vestfossens historie og hvordan naturgitte forutsetninger og kulturelt betingede forhold, hendelser og fenomener har formet stedet til hva det er i dag. Klimatiske forhold og klimarelaterte hendelser inngår i dette.

Aller først oppsummeres den historiske utviklingen i en tid-/rom-matrise. Denne gir oversikt over de vesentligste trekkene og viser eksempler på fysiske spor som er synlige i dagens Vestfossen. Tid/rom-matrisen er DIVE-analysens verktøy for å vise sammenhengen mellom historisk utvikling og ulike geografiske nivåer. Matrisen dykker ned i historien baklengs som når arkeologiske lag avdekkes ett for ett, og starter derfor med de siste historiske begivenhetene øverst og presenterer deretter hendelser og spor fra tidligere tider. Matrisen har flere geografiske nivåer for å vise hvordan stedsutviklingen er påvirket av hendelser som har funnet sted utenfor det avgrensede analyseområdet.

Deretter presenterer en kort historikk som går nærmere inn på ulike hendelser i kronologisk orden.

Beskrive

3.1 Tid-rom-matrise Tid-rom-matrise

Tid \ rom	Regionen og verden utenfor	Vestfossen	Områder, gater, plasser	Kulturminne / bygning	Klimarelaterte hendelser / påvirkning i Vestfossen med omegn
Nåtid 2020 - Knutepunktsutvikling Gjenbruk av bygninger	Ny satsning på historiske sentrum ved jernbanestasjoner. Gjenbruk og transformasjon av historiske bygninger Vekt på byutvikling med blågrønn struktur	Ny sentrumsplan	Lekeplass ved Eikern	Potensiale for gjenbruk av bryggeri Rekonstruksjon av Sagfogdgård i forbindelse med parkdrag og nye forbindelser ved fossen	
1995 – 2020 Kulturhovedstaden	Vekt på kulturminner og kulturmiljøer	Satsning på kunstvirksomhet som ny produksjon i tidligere industribygninger/kulturminner	Fabrikkgata, Fosshaugen, kvartalstrukturen på Sem-siden	Ny bruk av industribygninger: Fredfos Uldvarefabrik: Fredfoss Kulturpark. Vestfossen Cellulose: Arena Vestfossen 2003:Vestfossen Kunstlaboratorium	2012: Ekstremværet «Frida» 2000, 2006, 2007, 2012, 2014: De største årlige flommene ved NVEs stasjon Sundbyfoss. 2000, 2007, 2011, 2012, 2013: De største årlige flommene ved NVEs stasjon Fiskum.
1960- 1995 Nedgangstider og stillstand	Privatbilismen Etablering av gågater i historiske sentrumskjerner	1986: Industrianlegget knyttet til Vestfossen Cellulose regulert til bevaring 1976:Papirproduksjon nedlagt 1966: Fredfoss uldvarefabrikk lagt ned Industrien flyttet ut av sentrum, slik at Vestfossen mistet preget av «industri-tettsted» Skolesentralisering	Omkjøringsvei Rv.35 Del av Storgata gågate	Demontering og lagring av Sagfogdgården	1984: Et større leirskred gikk i to omganger. Skredene ødela mye av idrettsparken. 1980: Steinsprang i søndre delen av Vestfossen. 1973: Et steinskred i nærheten av jernbanestasjonen. 1976, 1977, 1987, 1990, 1994: De største årlige flommene ved NVEs stasjon Sundbyfoss. 1977, 1978, 1985, 1987, 1994: De største årlige flommene ved NVEs stasjon Fiskum.
1900 – 1960 En blomstrende industriby	Satsning på papirindustri	1911: Beslutning om å satse på papirindustri	Villaområde mellom Vestfossen sentrum og Fredfoss	1960: Ny skole 1950: Siloene	Årene med de ti største flommene mellom 1912-2014 ved Døvikfoss i Drammenselva: 1916, 1917, 1926, 1927, 1931,1934 (regnflom 6.

	Elektrisitet/kraftutbygging	Kraftstasjon 1910	Fredfossveien rettes ut og blir en rett fortsettelse av Fabrikkgata 1920: Jernbaneparken anlagt 1908: jernbanespor fra jernbanen til fabrikk, transport-middel «Trikken»	1926: Paviljongen i jernbaneparken 1910: Ny jernbanebygning v/arkitekt Harals Kaas 1910: Fredfoss Arbeiderboliger knyttet til Fredfoss 1912 Første papir-fabrikk Vestfossen 1917: Utvidelse fabrikk	august, andre største flommen i Døvikfoss mellom årene 1912-1990), 1937, 1939, 1951, 1967.
1880- 1900 Gjenoppbygging etter brann.		Bybrann 1880. 700 mennesker husløse	Etter brannen: Kvarterstruktur etablert på Semsiden På Foss-siden ble Råenbakken rettet ut	Spinneriet, veveriet, spikerhammeren, saga og møllene brant ned. Kommunen la ut parkløkke ved jernbanen 1893	1895, mai: Stor snøsmeltflom i Drammenselva. 1897, mai: Stor snøsmeltflom i Drammenselva.
1850 – 1880 Moderne industri, dampskip, jernbane	1860: Tillatt å anlegge eksportsager hvor som helst, sagbruksnæringen flyttet seg mot Drammen Jernbaneutbygging	Nedover med de gamle vannsagene Sagfogden mistet sin rolle 1861: Dampskipet Eikern 1870: Borchs tresliperi og Vestfossen tremassefabrikk 1879: Ekers papirfabrikk brant 1886: Vestfos Cellulosefabrikk Vestfossen spinderi og veveri Kongsbergbanen november 1871 Vertshus, lokal omsetning av varer Flere bønder eier bygårder i sentrum Meieri	Jernbanestasjon Jernbanen delte tidligere løkke i to, ble stykket opp i flere eiendommer 1880: kommunen kjøpte flere av disse Fergeforbindelse Eidsfoss – Vestfossen Vertshus og lokal omsetning av varer	Jernbanestasjonsbygning 1872 v/arkitekt Georg Andreas Bull	1853, juni: Kraftig flom oppstrøms Hokksund. 1858, juli: Kraftig flom og ras ved Snarumselva. 1860, juni: Ekstremflom i Drammenselva. 1879 mai/juni: Stor snøsmeltflom i Drammenselva.

		Løkkebruk utenfor tettstedet til beite og dyrking			
1800-1850 Haugianerne Liberalisering av handel	Haugianer-bevegelsen drev ulike industrivirksomheter både i distriktet rundt Vestfossen og ellers i landet. Liberalisering av handelslovene	1802: Eiker papirmølle på Fredfoss etableres av Hans Nielsen Hauge Hauge. Mølla – 50 arbeidsplasser, produserer papir av god kvalitet. 1840-tallet: flere landhandlere etablerte seg	Fredfoss samlingsted for bevegelsen haugianerne	Ca. 1808: Hauge-huset, Fredfoss	1804. Stor vårflo. 1808: Flom i Drammenselva. 1822, august: Regnstorm forårsaket ras ved Krødsherad. 1850, vår: Stor snøsmeltflo. Elvebredd sviktet i Hokksund.
1700-tallet Sagbrukstiden	Internasjonal handel med Drammen: mulighet for hyre på utenlandske skuter. Hollandske skip dominerte tidligere - på 1700-tallet var det mye engelske og tyske + stadig flere dansk-norske skip.	Tømmerdragere dro tømmer med hester motstrøms oppover elvene til sagbrukene. Transportarbeid mellom bygdene og ladestedene ved kysten. Handel med utenlandske klær og varer, også vin/brennevin,		1789: Et spikerverk med to hamrer i Vestfossen 1763: Cappelen, Fossesholm Sagfogdgården	1701: Flom i Drammenselva som skadet bruer ved Hønefoss. 1754: Flom i Storelva skadet bruer. 1774: Flom i Drammen. 1789: Storofsen. Ekstremflo i Begna og Etna/Dokka og stor flo i Hallingdalselva. 1792: Stor snøsmeltflo ved Etna
1600-tallet Gruvedrift	1623 – rike sølvfunn i Sandsvær, 1624 – Gruvedrift, sølvgruve i Kongsberg, Kong Chr IV vedtar at det skal bygges kjørevei mellom Kongsberg og Drammen/Bragernes. Cicumferencen – Bøndene pålegges pliktarbeid	Veien mellom Bjerget (Kongsberg) og Fossen (Vestfossen) er ferdig før 1627 Sølv malm kjøres til Vestfossen og smeltes der 1601 – finner jernmalm – Kongen bestemmer at det skal bygges jernverk ved Vestfossen.		Det blir oppført smeltehytte og verksbygninger med hammer Vestfossen (jernutvinning)	1640: Flom i Storelva som skadet bruer og bygninger.
Middelalderen Ca. 1050 - 1550	Trelasthandel. Peder Hanssøn Litle legger under seg landets største skogeiendom med gården Foss – senere Fossesholm – som hovedgård. Fra ca. 1520 – skjerping (leting, graving eller sprengning for å finne malm	Fra begynnelsen av 1500: Vannsager, ny teknologi. Bøndene pålegges pliktarbeid, blir leilendinger Møllebruk i fossen fra 1300-tallet	1541: Hanssøn Litle utvider til 10-11 sager i Vestfossen. Etter at han dør, overtar enka Ingeborg Nilsdatter (datter av fru Inger til Østråt og riksråd Nils Henriksen	Peder Hanssøn Litle flytter husene lengre bort fra Fossen, anlegger nytt tun der hvor herregården ligger i dag, bygger ny hovedbygning – skal være innbygget i nåværende hovedbygning.	

	<p>Lasteplassen ved munningen av Drammenselva største havn for trelasteksport i Skandinavia</p> <p>Ingeborg Nilsdatter Gyldenløve drifter sagbruk og trelasteksport til hollenderne.</p> <p>Bøndene presses ut av trelastnæringen, sagbruksdriften forbeholdes embetsmenn, byborgere, adel</p>		Gyldenløve), hun er Norges rikeste.		
→1050	<p>0-400: Eiker – rikt jordbruks- og skogsområde</p> <p>0-400: Sjøvertsforbindelse med utlandet</p>		<p>Bronsealder: Dyrkingsspor ved Jutebrua</p> <p>Romertid: Dyrkningslag</p>	<p>Boplassene ved Haug og Sem</p> <p>800-1050: Hoenskatten</p> <p>0-400: Solbergvasen</p>	

3.2 Historikk

Vestfossen sett fra sør mot Herregården, ukjent datering. Vestfosselva til venstre. Midt i bildet ses en høy fabrikkpipe. Kilde: Eiker Arkiv

3.2.1 Naturskapte forutsetninger

Fra naturens side ligger Vestfossen i et av de mest ressursrike områdene i Norge. Distriktet er preget av fruktbart kulturlandskap og ligger omgitt av store skogsområder. I berggrunnen er det forekomster av mineraler og malmer. Et annet viktig aktivum er Drammensvassdraget som Vestfosselva er en del av, og som skjærer gjennom området. Elva har gitt vannkraft for industri, og har også vært en viktig ferdselsvei. Vassdraget ble benyttet til fløting av tømmer, og også til frakt av varer og folk. Fram til ca.1860 var Drammenselva/Vestfosselva seilbar med dampskip.⁹

Vestfossdistriktet ligger skjermet av fjell i flere himmelretninger og har godt klima etter norske forhold. Det er lite vind, moderat nedbør og lav luftfuktighet. Innlandsklimaet gir stor daglig og årlig temperaturforskjell.¹⁰

⁹ Dampsluppen Oscars rute Vestfossen-Hougsund-Drammen er nevnt i flere annonser og notiser 1859/60. Kilde: Bent Ek.

¹⁰ https://snl.no/Buskerud_-_klima.

Vestfossen ligger der vei og vann krysser hverandre. Utsnitt fra Amtskart over Buskerud, 1854. Kobberstikk, Søren Christian Gjessing. Kilde: kartverket.no.

3.2.2 Oldtidsfunn

Arkeologiske funn viser at det har vært bosetning i området i flere tusen år. Det er gjort rike og praktfulle redskapsfunn fra området rundt Fiskumvannet og Vestfosselva. I 1878 ble det funnet en kvarsitt-«slipestein» på Fossesholm, og det er også funnet en velbrukt dolk, begge ca. 4000 år gamle. Ut fra en vurdering av funn og sammenlikning med bosetninger i tilsvarende områder kan vi anta at steinaldermenneskene tidlig fant seg til rette og slo seg til på de næringsrike elveskråningene langs Vestfosselva. Ved Jutebrua er det funnet dyrkingsspor fra bronsealderen. To dyrkningslag, det eldste datert til Romertid¹¹. Gårder med usammensatte naturnavn, slik som Berg og Foss, regnes som de eldste gårdene.

Funn viser at de tidlige vestfossingene også har hatt kontakt med omverdenen. Blant annet er det funnet en gullamulett, en såkalt brakteat, fra folkevandringstiden (400-550 e.Kr.), Gullsmykket er importvare, og vi kan regne med at det ikke har tilhørt noen hvem-som-helst¹².

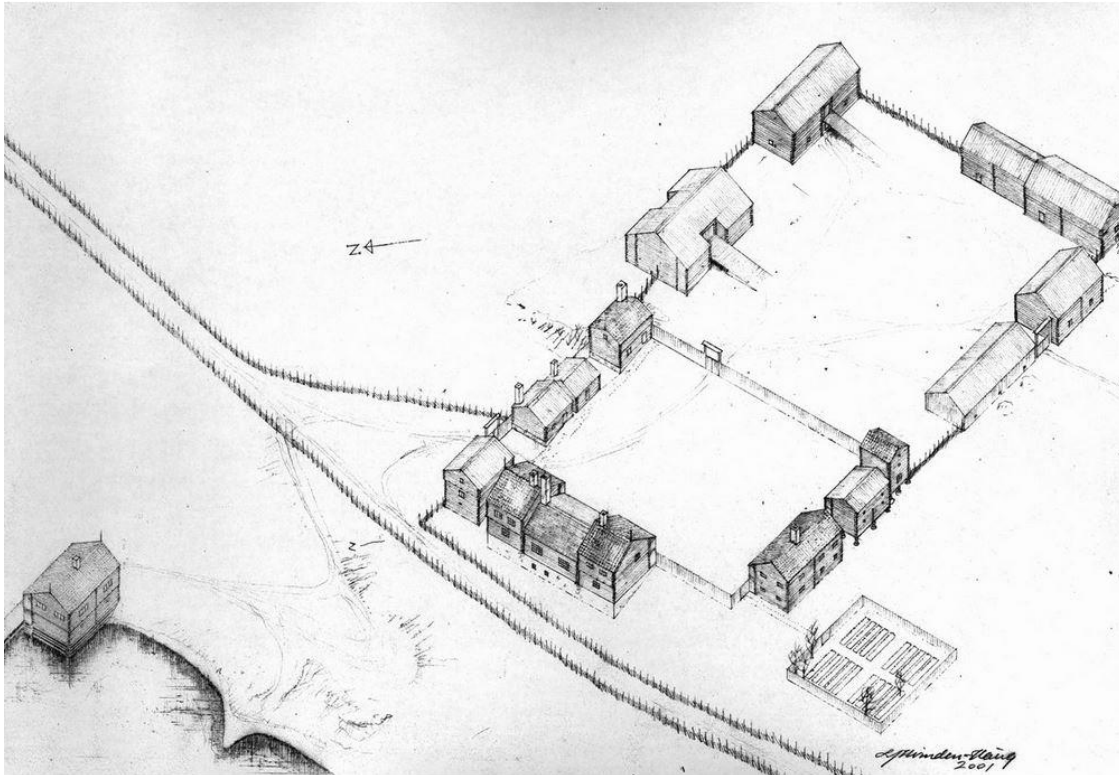
3.2.3 Fossesholm herregård

Lensherren¹³ på Akershus, Peder Hanssøn Litle, samlet i 1541–1548 et stort gods (ca. 200 000 mål) for å få kontroll over den lønnsomme sagbruksvirksomheten i området. Utgangspunktet var den langt eldre Foss gård, som ble hovedgård for godset. Fra 1600-tallet er gården kalt Fossesholm Herregård.

¹¹ Kulturminnesøk / Askeladden

¹² Kilde: Thorne, 1999

¹³ *Lensherren* styrte over et område forlent ham av kongen

Rekonstruksjon av Fossesholm gårdsanlegg etter samtidig beskrivelse 1652, v/ Lars Jacob Hvinden-Haug 2001

3.2.4 Sagverk

Framveksten av industristedet Vestfossen er i stor grad knyttet til utnyttelsen av kraften i vannfallet. Fra tidlig vikingtid (rundt år 700) ble vandrevne bekkelverner tatt i bruk her til lands. Fra 1500-tallet kom vassager i bruk. Dette var oppgangssager drevet av vannkraft. I Vestfossen har det eksistert sagbruk i alle fall siden begynnelsen av 1500-tallet. Stedet fikk til sammen 12 oppgangssager, hvorav fem tilhørte Fossesholm.

Sagbruksdriften i Vestfossen var knyttet til gårdene Sem og Fossesholm og disse vannsagene var i flere år den største trelastprodusenten langs Drammenselva. Sager, møllebruk og Sagfogdgården avbildet på Erik Gustaf Tunmarcks tapetscener på Fossesholm, 1763. Foto av Sagfogdgården til høyre, kilde: Eiker Arkiv.

Navnet Vestfossen oppsto en gang på 1600-tallet. Det er usikkert hva navnet kommer av, men det kan være av gården Foss, nå Fossesholm, eller av gården Vestre Fåsen. Det tidligere navnet på stedet var Holmefoss. Navnet skal komme av to store holmer som lå i Vestfosselva og som nå er sprengt bort. Elva ble tidlig demmet opp og ledet om for å gi tilstrekkelig vannføring til helårsdrift av sagbruk og møller.

Medens Ove Gedde¹ var paa Semb¹, lod han minere her for at faa mere Vand og stærkere Fart. Siden har det været gjentaget flere Gange og derved er Møllebruget nu sikret Vand Aaret rundt. (ukjent kilde)

I 1688 ble det restriksjoner på produksjon og innført kvantumsbestemmelser. En del sagbrukseiere begynte da å kjøpe opp mindre sagbruk og overføre kvantumet derfra til de større sagene. Vestfossen ble et av de største sagbruksstedene. Regulering av sagdriften ble overholdt av sagfogden i Vestfossen.

3.2.5 Gruvedrift

I 1602 bestemte kong Christian IV at Vestfossen skulle være sentrum for bergverksdriften i Norge¹⁴. Dette året ble det bygd en smeltehytte her for smelting av malm, men den var i liten aktivitet. Det ble snart funnet sølv i Kongsberg, noe som gjorde at kongen mistet interesse for Vestfossen. I 1624 ble smeltehytta i Vestfossen brukt til smelting av sølvmalms fra Kongsberg sølvverk, før sølvverket fikk sine egne smelteverk. Smeltehytta i Vestfossen ble senere ombygd til stangjernshammer og brukt av Hassel jernverk.

3.2.6 Industristedet Vestfossen

På 1700-tallet var Vestfossen et industrisentrum i området, hovedsakelig for treforedlingsindustri. En del av befolkningen arbeidet også ved Hassel jernverks hammer, som lå på stedet. I skattemanntallet fra 1765 er det oppført 315 skattepliktige personer, d.v.s. den voksne befolkningen. Medregnet barn var folketallet i 1765 antakelig rundt 600. Hundre år etter var også andre typer småindustri under etablering, og i folketellingen 1865 er det oppført litt over 1000 innbyggere i Vestfossen. Arbeidsfolk etablerte seg med hus og hjem i en selvgrodd bystruktur med tett småhusbebyggelse.

Med industrivirksomheten i regionen (Vestfossen, Kongsberg, Blåfarveverket på Modum) fulgte god økonomi og økt handel, og transport vokste fram som næringsvei. Det trengtes også kroer, overnattings- og serveringssteder for skysskarer og rorskarer (røyerter).

3.2.7 Den industrielle revolusjon: fabrikkutbygging og jernbane

I 1802 grunnla Hans Nielsen Hauge, sammen med tre lokale venner, *Ekers Papirfabrik* rett øst for det daværende tettstedet Vestfossen. Fabrikken hadde sitt utspring i en gårdsindustri basert på møllebruk. Fabrikken ble også kalt Eker papirmølle, eller bare «Papirmølla» eller «Mølla». Den brant i 1879. På tuftene av papirfabrikken ble *Fredfos Uldvarefabrik* anlagt i 1895. Denne fabrikken ble innlemmet i *De Forenede Uldvarefabrikker* (1916), og drev produksjon fram til 1966.

¹⁴ Flere historiske kilder har hevdet at det fins gamle gruver under Vestfossen. I 1784 bemerker Hans Strøm, vedr. smeltehytta i Vestfossen: «*Det eneste jeg kan tillegge til Oplysning i Sagen er dette, at der endnu i Vestfossen sees tydelige Tegn til Gruber, hvorpaa Huse og Sav-Værker nu ere byggede.*» I 1887 skriver Nils Paulsen at det etter sagnet skal ha vært tre gruver. Nils Johnsen skriver i sin historiebok fra 1914 at det i hans barndom fantes to synlige gruehull her. I forbindelse med arbeidene etter brannen i 1880 skal en ingeniør ha vært inne i en av gruegangene, som skal ha hatt et gammelt plankegulv. Johnsen mener at gruveene er minst så gamle at de daterer seg til 1300- eller 1400-tallet, og at virksomheten opphørte som følge av svartedauden. Dersom de virkelig fins, er det sannsynlig at de nå ligger under vann. Blant annet har Vestfossen Gruveselskap forsøkt å finne gruver ved hjelp av lydbølger, uten å lykkes.

Fredfoss ullvarefabrikk 1911 (anlagt 1895), beliggende rett øst for Vestfossen, kilde: Eiker Arkiv

Ved Vestfossen ble det etablert mindre småindustri i tillegg til sag, møller og tresliperi. På 1840-tallet ble det etablert et spinneri, som senere ble utvidet med et veveri. Fabrikken brant i 1880 og ble ikke gjenreist.

Vestfossen før brannen, med Sagfogdgården, spinneri og tresliperi, kilde: Eiker Arkiv

Tegningen viser hvordan sag, møller og tresliberi samt veveri er anlagt ved og i fossen. Kartet viser Vestfossen før brannen på 1880-tallet, med den tette, selvgrodde bebyggelsen og veiføring som følger terrenget (Stipling viser ny regulering)

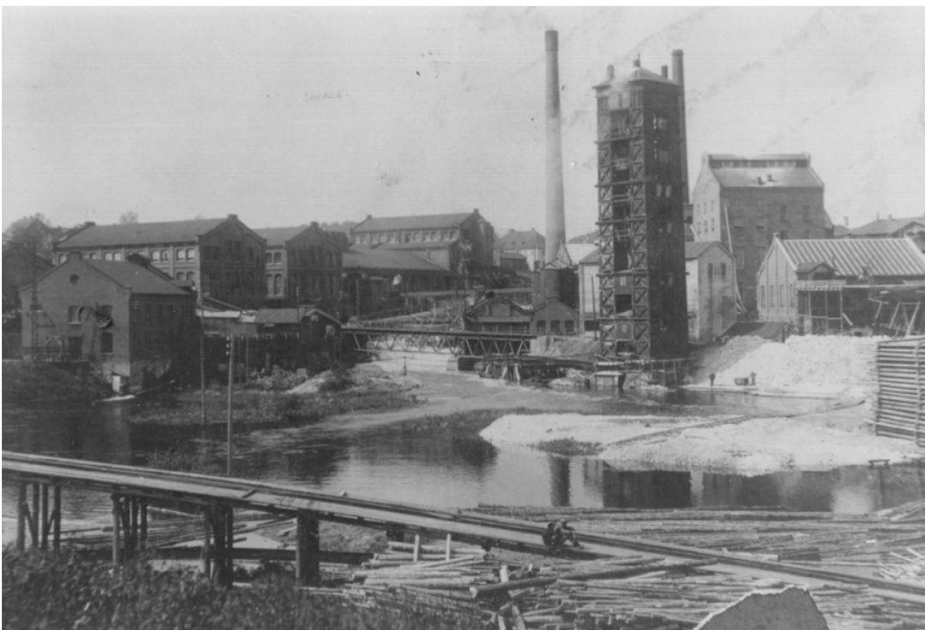

Jacob Borch var eier av et av sliperiene til 1882, senere «Ekers Træsliberi», som var i drift til 1907. Vestfossen Cellulose kjøpte deretter opp hele området med tanke på å utvikle storindustri. I bakgrunnen ligger disponentboligen og oppe til venstre sagfogdgården fra 1700-tallet. Midt i bildet ligger «smia» (1912). Kilde: Eiker Arkiv

Vestfos Cellulose ble stiftet i 1886¹⁵. Bedriften var et aksjeselskap finansiert av forretningsmenn i Kristiania. Den ble etter hvert en av de største i bransjen, og hadde en årsproduksjon på 15 000 tonn. Fabrikken var en hjørnesteinsbedrift fram til den gikk konkurs i 1967. Driften startet opp igjen, men celluloseproduksjonen måtte innstilles for godt i desember 1970, og papirproduksjonen ble nedlagt i 1976.

Vestfos Cellulosefabrikk 1899 på nordsiden av fossen, med syretårn og fabrikkpiper. Sett fra Strandajordet. Hentet fra «Elvekultur», s. 369.

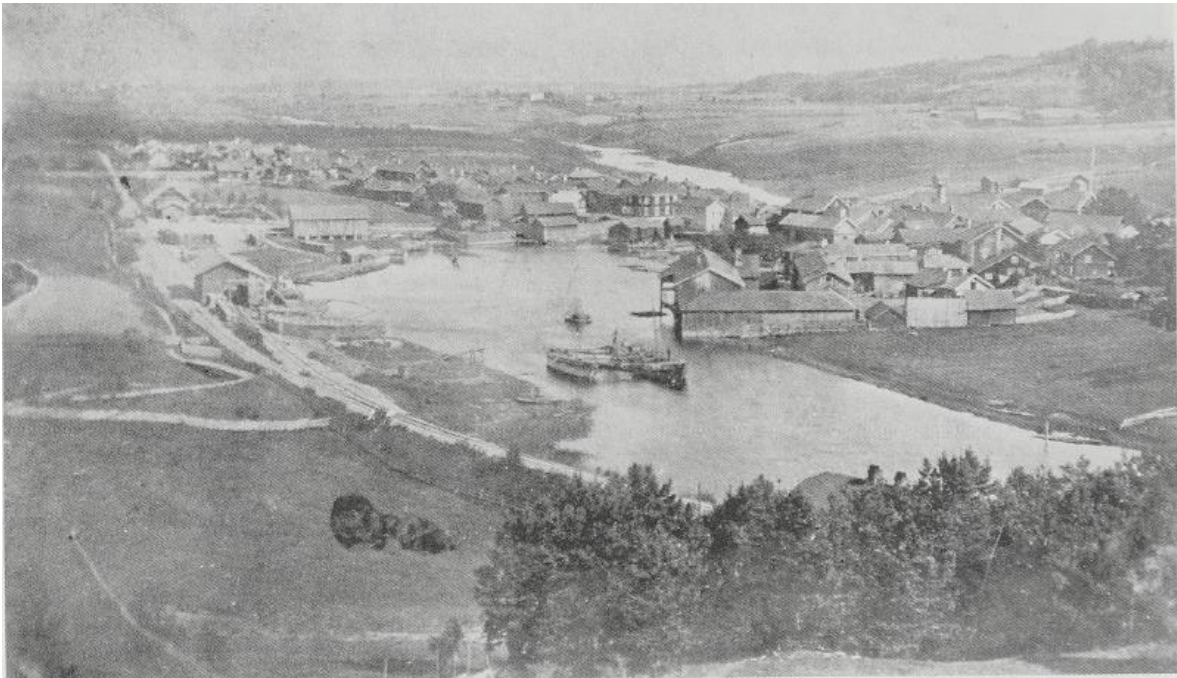

Vestfossen Cellulose kjøpte i 1907 hele området rundt fossen, med tanke på senere utvidelser. De markante fabrikkbygningene på sydsiden ble oppført i perioden 1912-17 for å huse papirfabrikken. Foto viser også bedriftens kraftstasjon(1910) til venstre med smia bakenfor.

Tømmeret som fabrikken brukte, ble fraktet fra Drammenselva opp Vestfosselva. Transporten foregikk opprinnelig ved hjelp av hester som trakk tømmeret opp elva, fram til fabrikken. Etter århundreskiftet

¹⁵ Kilde: Bent Ek.

fikk fabrikken motoriserte flåter. Cellulosen ble fraktet med hest fra fabrikken til jernbanestasjonen - derfra gikk transporten med jernbane helt fra starten. I stedet for å bruke hest, anla fabrikken i 1908 egne jernbanespor gjennom Vestfossen trafikert av et skiftelokomotiv kalt «Trikken», som fraktet tømmer, papir og cellulose mellom fabrikken og jernbanelinjen.

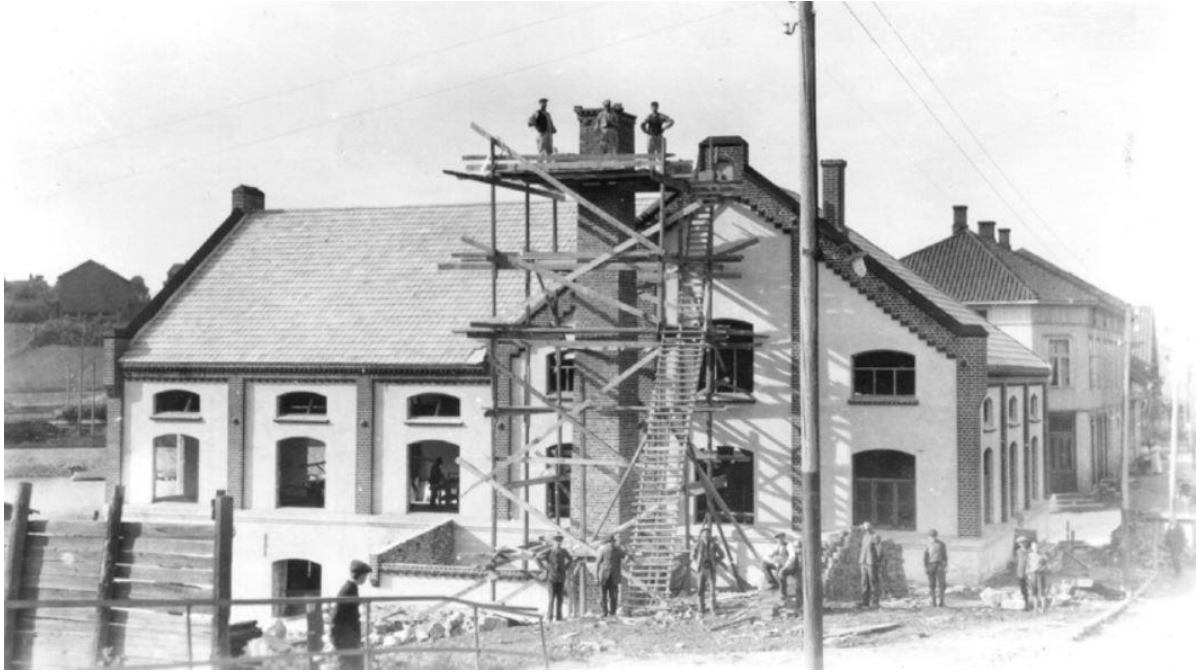

Vestfossen sett fra Smellhaugen, Foto viser jernbanen og båt-trafikk mot Eikern fra "Elvekulturen", s. 424

Elva og Eikern var viktige som kommunikasjonsårer. Bildet viser Vestfosselva sørover mot Eikern. Til venstre ses Bryggeriet med pipe. I forgrunnen jernbanespor. Kilde: Eiker Arkiv

I 1914 startet Vestfossen Trevarerfabrikk. Fabrikken produserte dører, vinduer, trapper og kjøkkeninnredninger. Bedriften samarbeidet i mange år etter 2. verdenskrig med entreprenørfirmaet Ragnar Evensen i Oslo, og leverte til mange boligblokker, skoler, idretts- og svømmehaller i Oslo.

Vestfossen trevarefabrikk under gjenoppbygging etter brann, 1915 kilde: Eiker Arkiv

Vestfossen jernbanestasjon ble åpnet i 1871 med forbindelse til Drammen og Kongsberg. Fra oktober 1872 til Kristiania og videre til Eidsvoll.

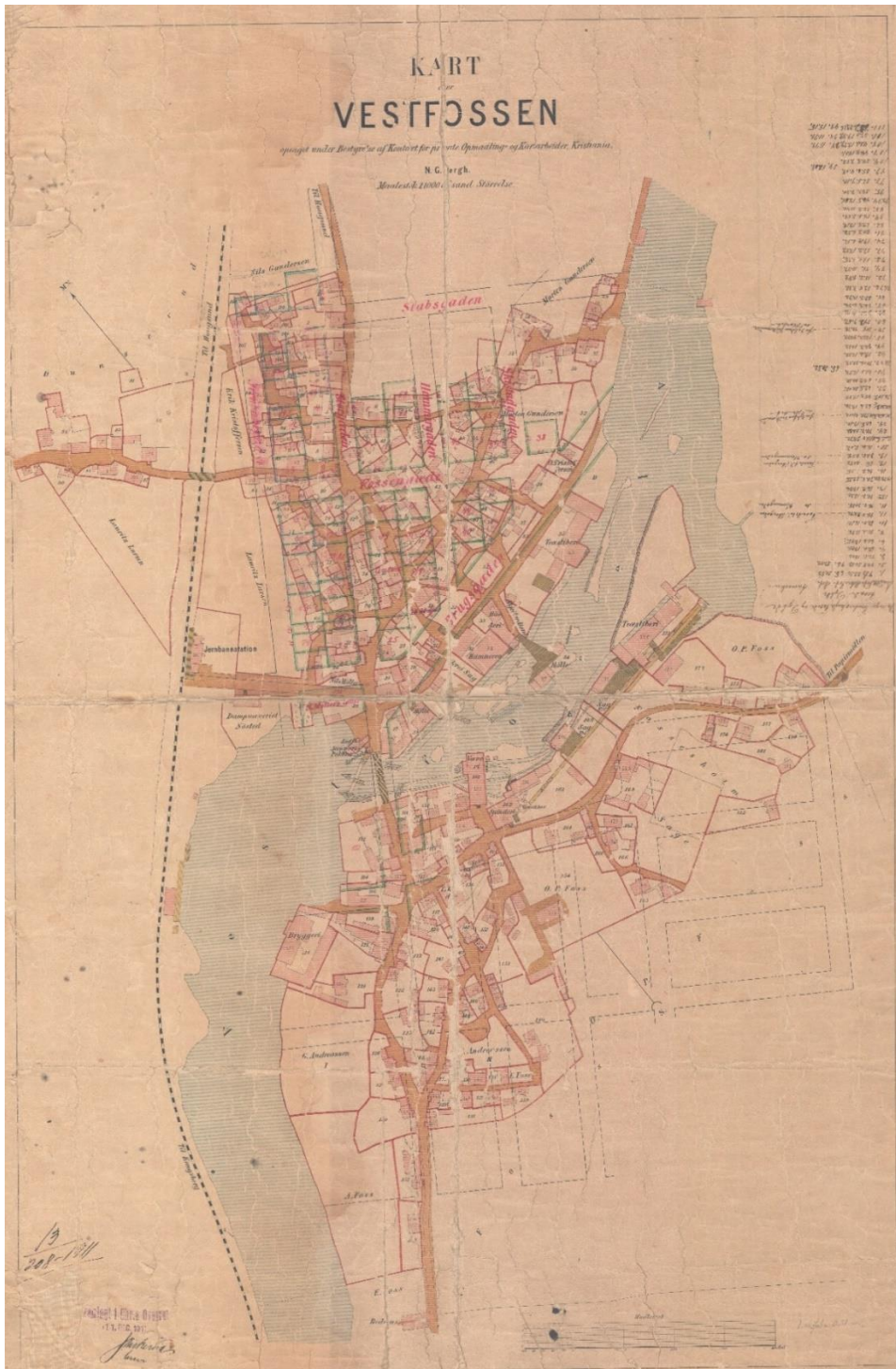
Foto trolig fra ca 1890. Eldste jernbanestasjon i forgrunnen. Til høyre for stasjonen ses Hølen og på den andre siden av vannspeilet ses Bryggeriet med pipe. Kilde: Eiker Arkiv

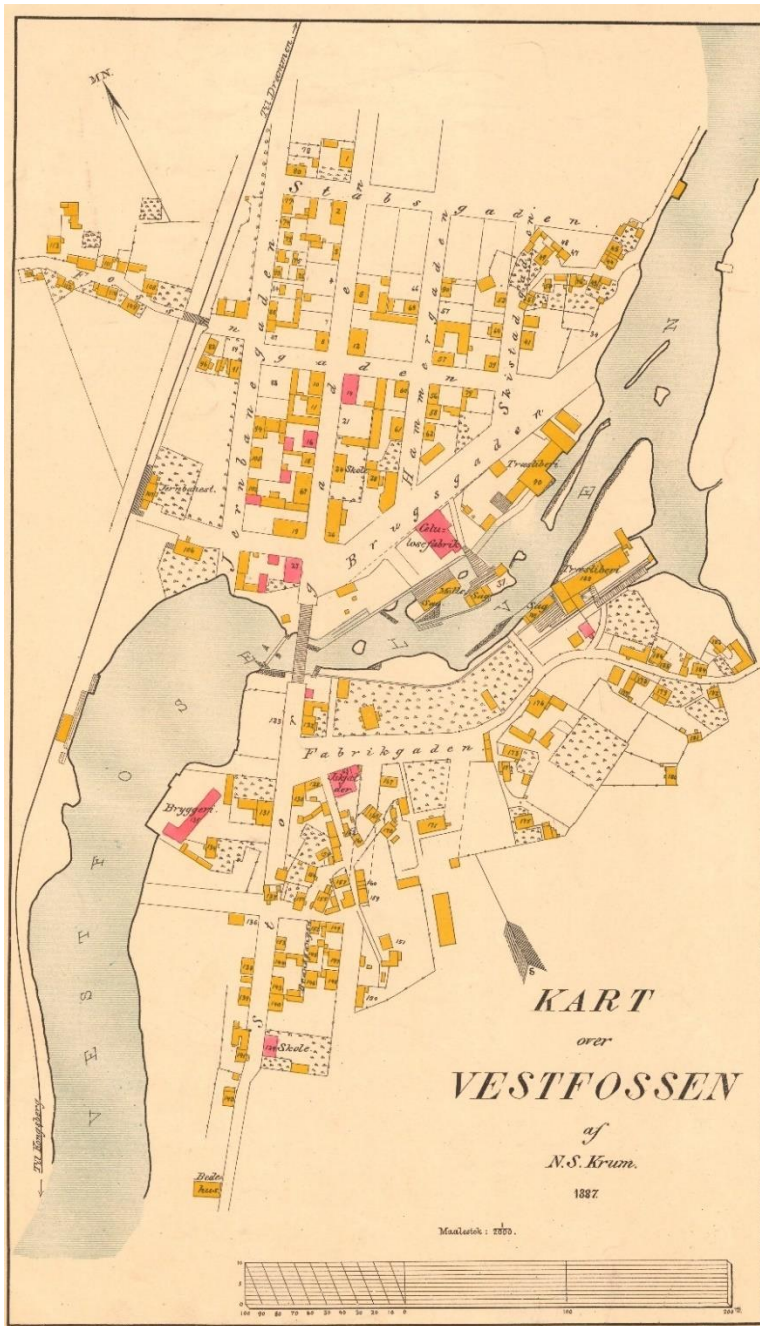
I 1910 fikk Vestfossen ny jernbanestasjon, oppført i mur ved siden av den eldre stasjonsbygningen i tre. kilde: Eiker Arkiv

3.2.8 Bybrann og ny regulering

Natt til 24. april 1880 brant nesten hele nordsiden (Sem-siden) av Vestfossen ned. Brannen brøt ut i en stall, og årsaken skal ha vært tobakksrøyking. Brannen ødela 104 av Vestfossens 182 hus, og ca. 700 mennesker ble husløse. Det ble sendt nødhjelp fra både Drammen og Kristiania. Tresliperiene ble reddet, men spinneriet, veveriet, spikerhammeren, saga og møllene brant ned. På Foss-siden gikk bare 15 hus tapt i brannen, men ett år etter intråff en ny brann som ødela bygninger også i denne delen av tettstedet. Vestfossen måtte bygges opp fra grunnen, og ble regulert som en liten by, etter datidens idealer. Det ble lagt vekt på brannsikkerhet og fremkommelighet, og byplanen fikk rette gater i rutenettstruktur.

Kart over Vestfossen (1880) før bybrannen med den nye reguleringen med rette kvartaler stiple inn.
Kilde: Øvre Eiker kommune.

Kart over Vestfossen, 1887. Nicolai Solner Krum. Kilde: kartverket.no

Krums kart fra 1887 viser hvordan Vestfossen ble endret etter brannen med flere rette gater (spesielt på Sem-siden) i rutenettformasjon i henhold til den nye reguleringen. Trebygningene er merket gult, murbygninger i rødt. Storgata er rettet ut som gjennomgående hovedgate. Bruks-gata og Fabrikkgata ligger på samme sted som før brannen. Støbakken er en tydelig tverrgate som løper fra Fåsen-gårdene og ned til elva (avmerket som Fossengaden). På Foss-siden er Råenbakken rettet ut. Ellers ligger bygningene i den eldre bystrukturen med gater/veier som fulgte terrenget.

* Fra Nils Paulsen: "Momenter til en Beskrivelse over Eker : fra gamle Dage og indtil nu"

BESKRIVELSE AV VESTFOSSEN I 1887 *

[Vestfossen elv] styrter ... ned over en Klippe og gjør et meget stort Vandfald [...] til stor Nytte for hele Anlægget. Dette bestaar af 12 betydelige Sagbrug, 2 hollandske Gryn- og Sigtmøller og adskillige andre Møllebrug, hvilke alle have fornødent Vand. Elven selv er, næst Storelven, den betydeligste i Ekers Præstegjeld, og med Baade befares, hvorved alle Varer, som Kongsberg behøver, derigjennem opbringes*. (*Nu sker dette paa Jernbanen.)

Det til Sagbruget fornødne Tømmer trækkes op efter Elven, og efter at det er opskaaret i Bord og Planker, nedflaades det igjen til Drammen.

Ved dette betydelige Brug bor en Saugfoged, som har store Indkomster, 12 Sagmestre, 24 Saggutter, 2 Brugssmede, 12 Bordførere og 4 Kuldbrænnere, til sammen 55 Familier, der alle vedkommer Sagbruget og der har sit Brød.

Desuden har Hassel Jernværk en Hammer her i Drift, hvor 9 a 10 Smede arbeide, og som ogsaa bo paa Stedet. Dertil haves 4 Priviligerede Værtshusholdere og andre upriviligerede, item en del Haandværkere og en stor Del Røierter, som nære sig ved at ro Ladninger af Varer og Proviand op efter Elven fra Drammen. Stedet har saaledes Anseelse af en liden By. [...]

Vestfossen er nu, efter en for nogle Aar siden overgaaet Ildebrand, opbygget igjen og derved bleven et overmaade smukt Sted, der nu antages at have omtrent 900 Indbyggere.

Veien inn til Vestfossen sørfra hadde tidligere gått i en bue som fulgte terrenget. Nå ble den rettet ut. Dette medførte at det måtte bygges støttemurer for å ta opp høydeforskjellene i terrenget. Bebyggelsen som ble oppført langs Råenbakken etter reguleringen, retter seg etter det nye gateløpet. Kilde: Eiker Arkiv

1. mai tog i Storgatas rette løp, ca 1930, kilde: Eiker Arkiv

Storgata, 17.mai tog i gatas rette formelle løp, 1914, kilde: Eiker Arkiv

3.2.9 Utbygging av nye boligområder

Utover på 1900-tallet vokste tettstedet Vestfossen i utstrekning. Nye boligområder ble bygget ut utenfor sentrum. Fredfossveien rettes ut og blir en rett fortsettelse av Fabrikkgata. Gradteigskart viser at det i perioden 1919-1948 særlig kommer ny bebyggelse i området mellom fabrikkanleggene ved Vestfosselva og Fredfoss-fabrikken i øst. Dette var i hovedsak villabebyggelse til ingeniører og funksjonærer ved Fredfoss fabrikk. Det ble også oppført arbeiderboliger tilknyttet fabrikk. Direktør J.A. Larsson var svensk og flere svensker arbeidet ved fabrikk. Dette ga opphav til områdets kallenavn «Vesle-Sverige».

Utsnitt av gradteigskart, 1919 1948 og 1958. Kilde: Kartverket.no

Arbeiderboliger Langgården i Fredfossgata 11-15 (til venstre) og Uglebo i Fredfossgata 20 (foto fra Kulturminner Øvre Eiker v/ Jo Sællegg)

Boligutbygging, i regi av Fredfoss fabrikk, kilde: Eiker Arkiv

3.2.10 Bilismen og nye utbyggingsmønstre

Utover på 1960-tallet, etter at bilrasjoneringen opphørte i 1960, ble bilen allemannseie her i landet. Bilismen åpnet for nye utbyggingsmønstre. Den medførte utvidelse av veier og behov for parkering, men muliggjorde også at nye boligområder kunne etableres lengre unna, utenfor det som var naturlig gangavstand fra arbeidsplasser og privat/offentlig tjenestetilbud. Dermed vokste tettsteder i utstrekning. Også i Vestfossen er nyere boligområder anlagt utenfor bysentrum. Bilen gjorde det også mulig med ny industri utenfor sentrum (på industriområder som Loesmoen, Prestaker og i nabokommunene). Vestfossen mistet dermed noe av sitt unike preg som "industritettsted".

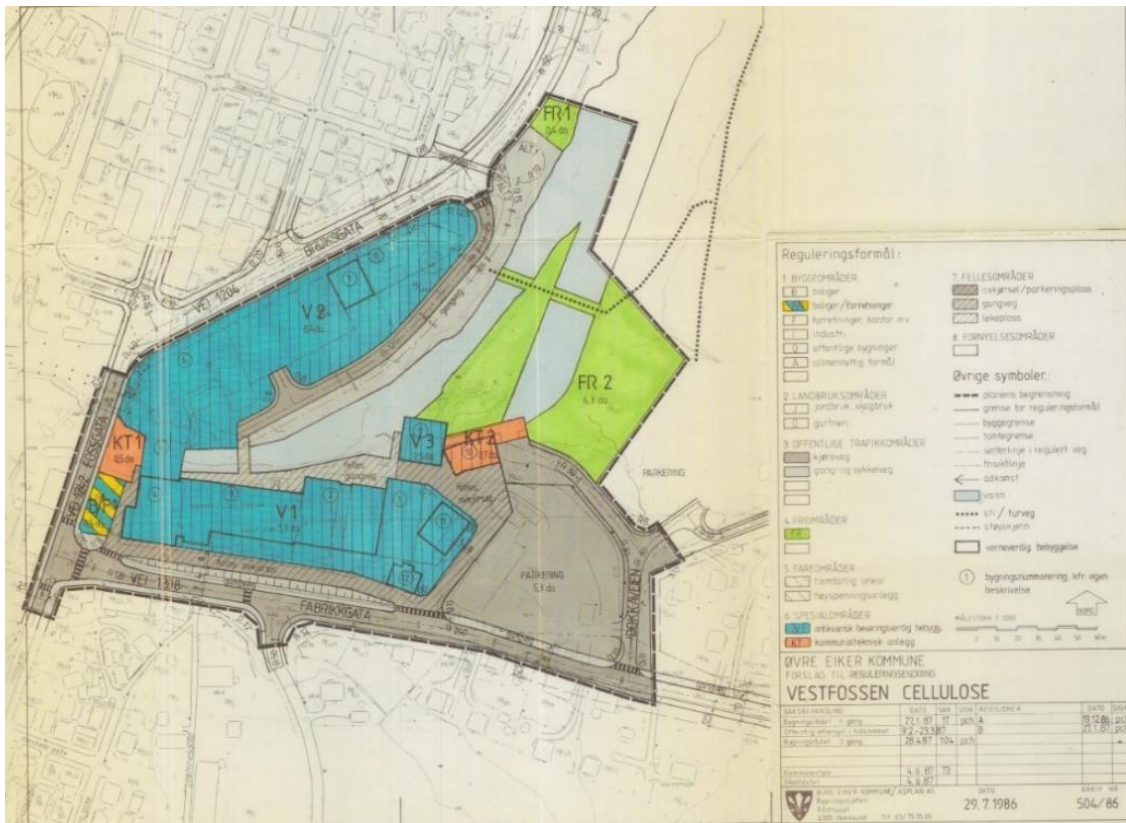

Flyfoto Vestfossen 1965, kilde:1881.kart.no

3.2.11 Nedgangstider og omstilling. Vern av industribygninger.

Etter at de fleste industriarbeidsplassene i Vestfossen gikk tapt mellom 1960 og 1970, ble stedets industrielle infrastruktur med store fabrikklokaler stående ubrukt i lang tid. I 1986 ble tidligere Vestfossen Cellulose regulert som «antikvarisk bevaringsverdig bebyggelse».

På samme tid ble gjennomgangstrafikken ført utenom Storgata (Rv.35) og Storgata ble «miljøgate». Langs Rv. 35 er nyere næringsvirksomhet anlagt med store parkeringsplasser mot vei.

Industribebyggelsen til Vestfossen Cellulose ble vernet ved reguleringsplan i 1986, merket blå: antikvarisk bevaringsverdig bebyggelse. Kilde: Øvre Eiker kommune

3.2.12 «Kulturhovedstaden»

Vestfossen omtaler seg selv som «Kulturhovedstaden». Opprinnelsen til betegnelsen er Øvre Eikers kommuneplan for 2002-2014. Der heter det at stedet har betingelsene for å være «kulturhovedstad» ikke bare for Øvre Eiker, men for hele regionen. En av målsettingene var at stedet skulle få regional og nasjonal oppmerksomhet. Dette skapte stor optimisme.

I 2003 åpnet kunstneren Morten Viskum *Vestfossen Kunstudatorium* som arena for samtidskunst i de gamle fabrikklokalene til Vestfos Cellulose. I samme bygning ligger nå også *Arena Vestfossen*, som omfatter flere kunstgallerier og kunstverksteder.

Fredfos Uldvarefabrik huser nå Fredfoss Kulturpark. Brunstad Christian Church kjøpte lokalene i 2000, og menigheten restaurerte lokalene i perioden 2000–2002. For restaureringsarbeidet fikk menigheten Fortidsminneforeningens bevaringspris.

Stiftelsen Kulturhovedstaden Vestfossen er en stiftelse som ble startet i juni 2004 og registrert i Brønnøysund-registrene juni 2008. Bak stiftelsen står ulike kulturaktører i Vestfossen og omegn, både profesjonelle kunstnere kulturarbeidere, frivillige organisasjoner og enkeltpersoner. Den har ingen ansatte, men bygger på frivillig innsats. Stiftelsen har som mål å samordne og videreutvikle de lokale kulturaktivitetene på stedet. Den står også bak det årlige kulturarrangementet Vestfossen 24 timer. Av

viktige institusjoner som er tilknyttet stiftelsen er Vestfossen Kunstlaboratorium, Arena Vestfossen, Fossesholm Herregård, Shoddyhuset og Kolberg gård.

Hver sensommer siden 1990 arrangerer frivillige lag og organisasjoner i og rundt Vestfossen en festival kalt Vestfossmarken, med tivoli, salgsboder og ulike arrangementer. Med dette har man tatt opp en eldre tradisjon. Fram til 1990 hadde markedet ikke vært avholdt siden like etter krigen. Vestfossmarken arrangeres i byparken og i Storgata. Under Vestfossmarken deles blant annet ut «Byggeskikkprisen».

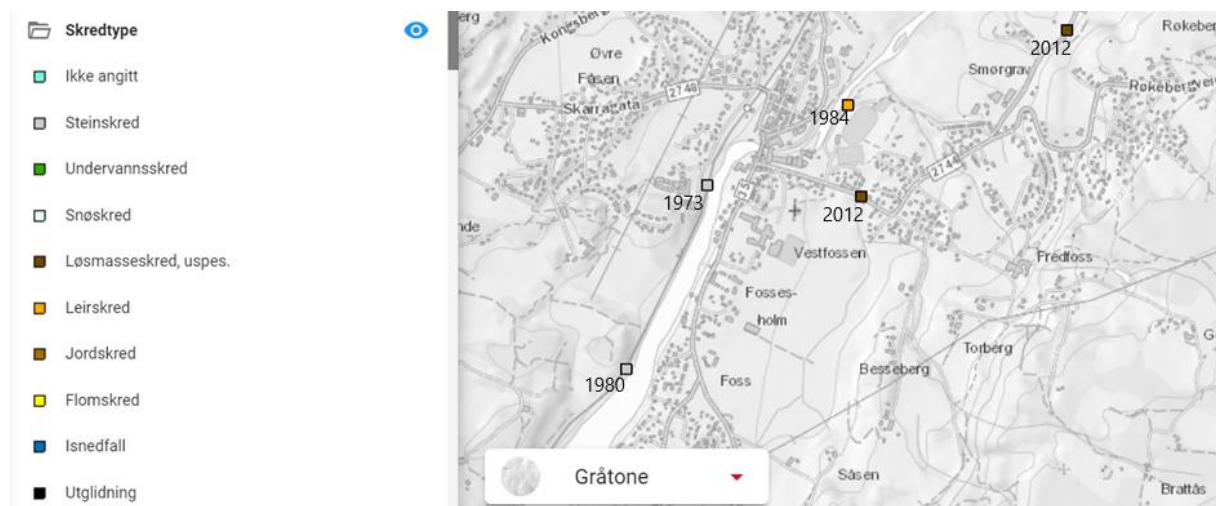
Vestfossen med jernbane, Hølen, bryggeri, industri med silo, fabrikkpiper og markante industribygninger langs Fabrikkgata, samt bybebyggelse på Sem- og Foss-siden (Foss-haugen). Sett fra syd-øst.

Flyfoto Vestfossen sett fra syd, skole, Foss-haugen og fabrikk.

3.2.13 Klimarelatert historikk

I den vestlige delen av Øvre Eiker består berggrunnen av grunnfjell, hovedsakelig gneis.¹⁶ Over dette, i et ca fem kilometer bredt belte fra Kongsberg til Hokksund, ligger kambrosilurisk leirskifer og kalkstein. Området karakteriseres av et rikt kulturlandskap, med lite vind og gode klimatiske forutsetninger for jordbruksdrift. I tillegg finnes tilgang på mineraler, hvilket har gitt gode betingelser for gruvedrift. Det er imidlertid vassdragene og fossefallene som har gitt ferdselsmuligheter og vannkraft, noe som har dannet grunnlaget for utviklingen av industrien i småbyen Vestfossen. Vannet har vært en forutsetning for utviklingen av tettstedet, men til dette hører også at området historisk sett har vært utsatt for ekstremhendelser relatert til vann, som flomsituasjoner, og også en del ras og skred (se kart nedenfor). Man har altså både brukt vannressursene og vært nødt til å tilpasse seg dem.

Kartet viser skred- og rastilfeller i Vestfossen. Et leirskred, to steinskred og to løsmasseskred. Kart hentet fra NVE (temakart.nve.no/tema/skredhendelser).

Stort sett hele elvebredden og deler av elverommet ligger i dag i aktsomhetsområde for flom, og området Smørgrav, øst for sentrum, ligger i aktsomhetsområde for skred.

Selv om Vestfossen historisk sett ikke har vært preget av krevende klimatiske vilkår, har det likevel vært utsatt for en rekke mer eller mindre alvorlige situasjoner knyttet til ekstremvær-hendelser. Norges vassdrags- og energidirektorat (NVE) har samlet de største kjente flommene i Drammenselva som utgjør den nedre delen av Drammensvassdraget.¹⁷ Vestfosselva er en sideelv til Drammenselva. Den eldste flommen er datert til 1640 og rammet Storelva ved Hønefoss, flommen skadet både bruer og bygninger. I 1850 og i 1853 skjedde to flomhendelser i Hokksund. Flommen i 1850 var en stor snøsmeltingsflom og fant sted under våren mens en ny alvorlig flom kom i juni måned i 1853 (for flere eksempler se tid-rom-matrise). Videre har NVE sammenstilt de ti største årlige flommene mellom årene 1976-2014 ved NVEs stasjoner Syundbyfoss og Fiskum i Vestfosselva. Den aller største flommen ved stasjonen Sundbyfoss fant sted i 23. oktober 1976 og den største ved Fiskum 4. juli i 2007.

Det har også gått flere skred i Vestfossen. For eksempel gikk det i 1973 et steinskred i nærheten av jernbanestasjonen, i 1980 gikk et steinsprang i nærheten av Islandveien, og i 1984 gikk et større leirskred i to omganger i Vestfossen. Skredene i 1984 ødela mye av idrettsparken. Det siste skredet var ca. 10 000 m³ og raste ut i Vestfosselva. I 2012 førte ekstremværet «Frida» til store nedbørmengder, stor vannføring, lokale oversvømmelser og jordskred i de daværende fylkene Buskerud, Akershus og Østfold, samt i Vestfold og Telemark. Størst vannføring ble registrert ved

¹⁶ Store Norske Leksikon (sist oppdatert 2. november, 2021), *Øvre Eiker*, https://snl.no/%C3%98vre_Eiker

¹⁷ Roald, Lars Andreas, *Floods in Norway*, Norges vassdrags- og energidirektorat, Rapport Nr. 1/2021, sid. 54-58

NVEs stasjoner Sundbyfoss og Fiskum i Vestfosselva med gjentaksintervall 50 år eller høyere, til tross for at NVE tidligere hadde varslet om en femårsflom.¹⁸ Aller hardest rammet var Øvre og Nedre Eiker. Flere titalls personer ble evakuert fra sine boliger på grunn av rasfare. I Vestfossen gikk det to løsmasseskred, et i området Smørgrav og et ved Fabrikkgata sør for fotballbanen. Ekstremværet medførte store flom- og erosjonsskader langs en rekke bekker i Øvre og Nedre Eiker. Dette medførte store materielle skader på bygninger og infrastruktur¹⁹. Storgata i Vestfossen ble stengt på grunn av flom og Sørlandsbanen mellom Vestfossen og Kongsberg var stengt i to uker.²⁰

¹⁸ NVE, *Flom og stor vannføring forårsaket av ekstremværet Frida august 2012*, s. 6.

¹⁹ NVE, *Flomhendelsen på Sørlandet 2012 – Frida*, <https://www.flomhendelser.no/20122000/skader>

²⁰ Adresseavisen, *Ekstremvær skaper problemer i Buskerud og Vestfold*, <https://www.adressa.no/vaeret/article3273625.ece> og TV2, *Sørlandsbanen åpen igjen*, <https://www.tv2.no/a/3855034>

4 Karakteristiske sætrekk / stedsidentitet

Dette kapitlet utgjør DIVE-analysens andre trinn. Det presenterer en tolkning av Vestfossen og viser hvilke kulturhistoriske karaktertrekk og klimatiske forhold som er sentrale for opplevelsen av stedet i dag.

Fortolke

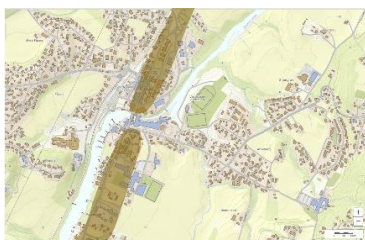
4.1 Landskapet

De nære omgivelsene rundt Vestfossen er et fruktbart kulturlandskap preget av lave åser, ravedaler og bølgende jorder, her sett fra Fossesholm herregård mot gårdene Hedenstad, Besseberg, Torberg. Lengre innover i landet nord og øst for Øvre Eiker strekker det seg store skogområder. Regionen er fra naturens side også rik på metaller og mineraler, noe som har gitt grunnlag for gruvedrift.

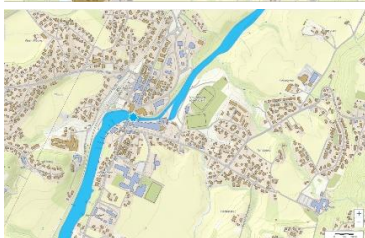

Omgivelsene rundt tettstedet Vestfossen preges av jordbruksarealer. Den dyrkede jorden ligger på havavleiringer på flatene.

De sentrale delene av tettstedet ligger langs en høyderugg som er gjennomskåret av Vestfosselva.

Tradisjonelt sett har bebyggelse blitt lagt på høydedrag som dette for ikke å ta av den dyrkbare jorda.

Vestfosselva er en del av Drammensvassdraget. Elva renner nordøstover fra Fiskumvannet/Eikeren gjennom en bred kil, en strekning på drøyt 7 kilometer. I sentrum av Vestfossen danner elva et lite basseng kalt Hølen. Nedre delen av Vestfosselva munner ut i Drammenselva ved Hokksund. I de dyrka områdene øst for sentrumsbebyggelsen i Vestfossen er en rekke mindre bekkefar som til dels er lagt i kulvert.

Det mest sentrale punktet i Vestfossen er fossen med samme navn som stedet. Fossefallet har en høydeforskjell på rundt 20 meter. Utnyttelsen av kraften i fossen til møller, sager, hammer og senere elektrisitetsverk, la grunnlaget for fremveksten av stedet.

4.2 Gårdene

Torberg-gårdene med tre bruk på rekke ligger på et markant platå i landskapet. De tre tuna og området rundt utgjør et kulturmiljø med høy verdi.

I og rundt Vestfossen ligger gårdstun på små og store gårder, ofte med rødmalte uthusbygninger og stabbur, og hvitmalte bolighus.

Gårdstuna ligger gjerne på høydepunkter i landskapet.

På bakketoppen nord for Vestfossen ligger Spæren med rødmalte stabbur og uthus ut mot veien. Disse markerer adkomsten til Vestfossen nordfra.

Store, rødmalte låver utgjør fondmotiver sett fra bysentrum i Vestfossen i flere himmelretninger. Særlig viktige er låvene på Vestre Fåsen som utgjør fondmotiv i Støbakken sett mot vest, og på Spæren som utgjør fondmotiv for Storgata sett mot nord.

Den største og viktigste gården i Vestfossen er Fossesholm Herregård med bygninger fra 1700-tallet. Gården er fredet etter kulturminneloven og er Vestfossens mest verdifulle kulturminne.

Herregården har vært i Eiker Historielags eie siden 1973 og er i dag en kulturinstitusjon med museum, utstillings- og selskapslokaler.

4.3 Industrien

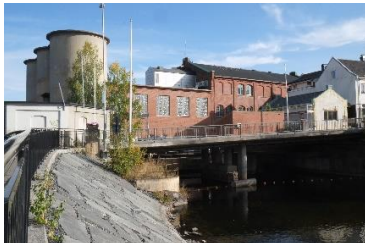
Det er fabrikkene som er monumentalbyggene i Vestfossen. Her Fredfoss fabrikk, beliggende øst for sentrum.

Industribygningene i Vestfossen er lagt ved fossen gjennom tettstedet, på både nord- og sørsiden av elva.

I tillegg kommer Fredfoss som ligger landlig til utenfor tettstedet og ble anlagt med kraft fra eget kraftverk drevet av vann fra demning i åsen ovenfor.

Fabrikkgata – Fredfossgata knytter fabrikkområdene sammen.

Fossen er oppdemmet for Vestfossen kraftverk under brua gjennom tettstedet. Dette har skapt Hølen.

De sentralt plassert siloene er et viktig landemerke. Disse er de høye elementene i industristedet Vestfossen etter at fabrikkpipene er revet.

De teglørde fabrikkbygningene med markante gavler er en vesentlig del av Vestfossens særpreg.

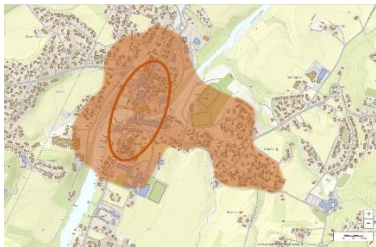

Ikke bare de store fabrikkanleggene – Fredfoss Uldvarefabrikk og Vestfos Cellulose (nå *Vestfossen Kunstlaboratorium*), men også mindre industribygninger som Trevaren, Bryggeriet og lagerbygningen som i dag brukes av firmaet Utleiepartner, er tydelige elementer i bybildet.

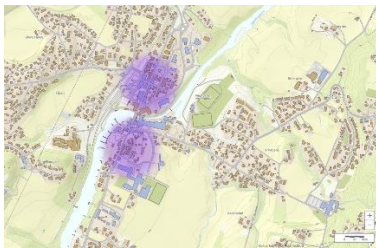
4.4 Småbyen

Vestfossen er en småby omgitt av bølgende kulturlandskap.

En viktig kvalitet ved Vestfossen er at «du vet når du er der». Stedet har konsentrert bebyggelse, relativt klart avgrenset fra det omgivende landskapet. Særlig gjelder dette selve bysentrum som er tydelig definert.

Elva deler småbyen i to: Foss-siden i sør og Sem-siden i nord.

Brua over fossen er det sentrale punktet som knytter de to bydelene sammen.

Hølen – bassenget på oversiden av fossen – er Vestfossens sentrale landskapsrom.

Fylkesvei 35 går gjennom Vestfossen. Hovedgata, Storgata, danner en langstrakt akse gjennom tettstedet.

I sentrum er veien lagt om via en tidligere jernbanetrasé.

Møt øst danner Fabrikkgata en akse mellom de store industrianleggene: Cellulosen og Fredfoss fabrikker.

Råenbakken, den relativt bratte bakken ned mot sentrum når man ankommer stedet sørfra, danner en inngangsportall til Storgata og Vestfossen.

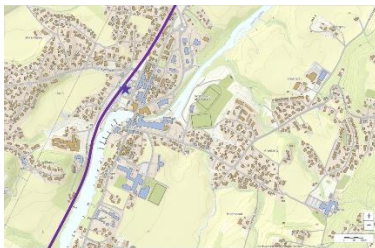

I veikrysset Storgata / Fabrikkgata ligger markante bygninger som fremstår som landemerker og danner en portal mot Fabrikkgata i øst.

Industrien i denne delen av sentrum ligger i bymessig sammenheng, side om side med og vis-à-vis bybebyggelse / forretningsgårder.

Vestfossen er en stasjonsby.

Jernbanelinja tangerer sentrum av Vestfossen i vest og skaper en barriere mot Fåsen, Skarra og Smellhaugen, og en avgrensning av sentrum.

Jernbanestrekningen er en del av Sørlandsbanen.

Gatenavn og andre stedsnavn er en vesentlig del av Vestfossens identitet og historie: Hammergata viser tilbake til jernverket (jernhammeren) som en gang lå her. Cappelens og Omstedsgate viser til tidligere eiere av Fossesholm herregård. Områdene utenfor sentrum har på folkemunne navn som «Vesle-Sverige», et område med tidligere arbeiderboliger for fabrikkarbeidere fra Sverige. I Vestfossen fins også «Mexico», «Geitebyen» og «Island». Navnet Island kommer av at i området langs elva ble store isblokker fraktet fra elva til Iskjelleren i Vestfossen for lagring i sagflis, før isen ble brukt i datidens kjøleskap. I likhet med Moskva har Vestfossen «Den Røde Plass». Plassen fikk navnet etter de mange kommunistene som angivelig bodde i området.

I bydelen Fosshaugen («Hauen» på folkemunne) sør for Vestfosselva er rester av den eldre gatestrukturen i Vestfossen bevart fra før bybrannen i 1880, dvs. veier som fulgte topografien på denne kollen.

Området lå lenge som et uregulert boligområde med småhus for arbeidsfolk ved sagene og cellulosefabrikken ved fossen.

Fosshaugen ble ikke rammet av storbrannen som la det meste av Vestfossen i ruiner, og en rekke eldre bygninger er bevart:

Jo Sælleggs kart: Fosshaugen og Cellulosen kulturmiljø
Boligområde og industrianlegg knyttet til tremasse- og papirproduksjon 1880-1970

Sem-siden av Vestfossen har et bymessig preg. Her er to-tre-etages bygårder, gjerne med forretningslokale i første etasje og bolig i andre etasje. Dette er skalaen som preger tettstedet. Få bygninger er høyere.

Semsiden har rettlinjjet gatestruktur fra byreguleringen etter brannen i 1880.

Mange bygninger skriver seg fra gjenoppbyggingen etter brannen.

Noen av bygårdene har brutt hjørne (avskrådd hjørne) med inngangsdør på hjørnet. Dette er et bymessig trekk for å sikre fri sikt på gatehjørner. Det bidrar også til å aktivere byrommet i gatekryssene.

De fleste bygårdene er oppført i tre. Enkelte er i mur eller er forblendet med mur. Halvorsethgården i Storgata 27-33

Plantede bytrær flankerer hjørneinngangene.

Bebyggelsen i sentrum (Sem-siden) har en lineær struktur der bygningene danner fasaderekker mot de langsgående gatene.

Mellom bygningene er det ofte smale smug og smett.

På grunn av terrengefallet er de fleste bygningene i sentrum lagt med møneretning langs åsryggen. I tverrgatene liggere bygningene avtrappende nedover og er lagt med gavlen mot gateløpet, her foto fra Støabakken.

Både topografien og byplanen gjør at det fra sentrum er fritt utsyn i alle retninger.

Det omgivende kulturlandskapet er en nærværende opplevelseskvalitet så å si uansett hvor man befinner seg i Vestfossen sentrum. Her sett østover den viktigste tverrgata, Støabakken.

Fondmotivet for Storgata sett nordover er den røde låven på Søndre Spæren (se foto). Tilsvarende er låven på Fåsen fondmotiv for Støabakken sett mot vest.

Rød tegl samt okergult, rød- og hvitmalt trepanel er material- og fargepaletten som preger Vestfossen.

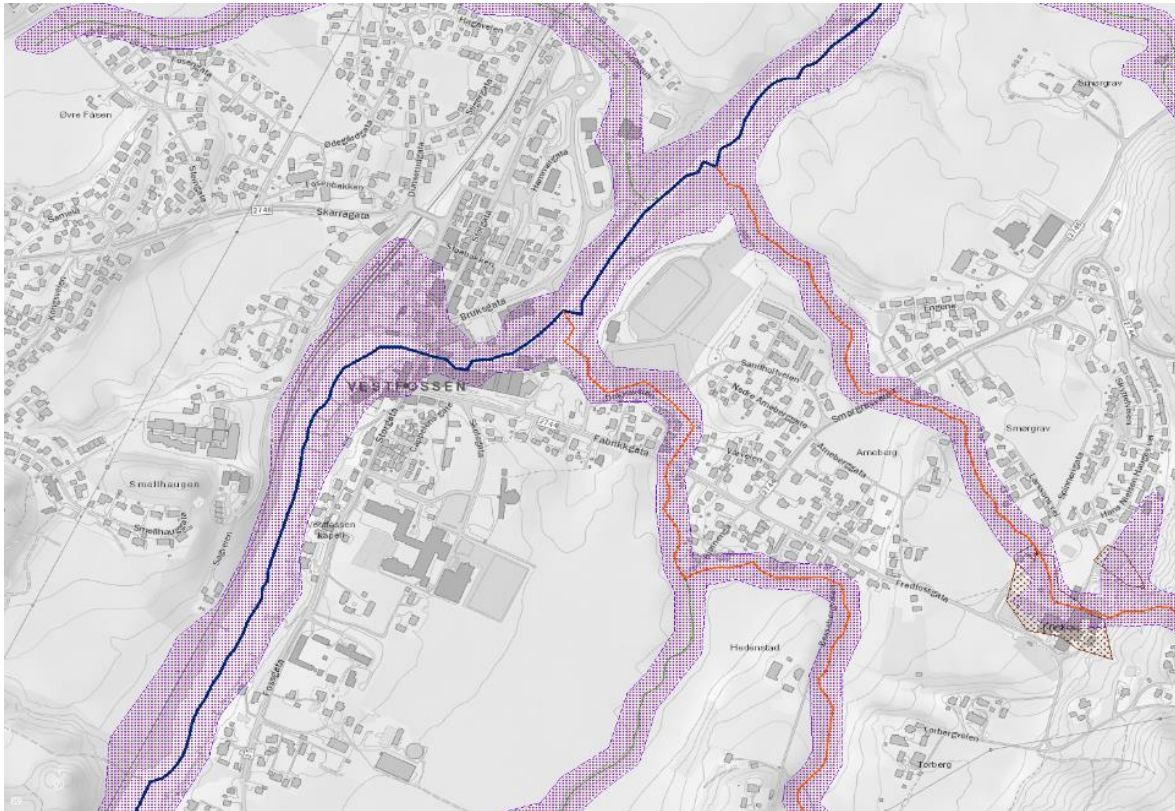

Sentrumsgatene har et grønt preg med en del trær. Krysset Storgata – Støbakken er flankert av trær. Langs Fabrikkgata og Jernbanegata er det alléer.

4.5 Vestfossen preget av lokalt klima, flom, ras og skred

Elva og fossen har hatt en betydningsfull funksjon for stedets utvikling. Kombinasjonen av et mildt klima og godt jordsmonn har gitt gode forutsetninger for jordbruk, hvilket fortsatt preger området.

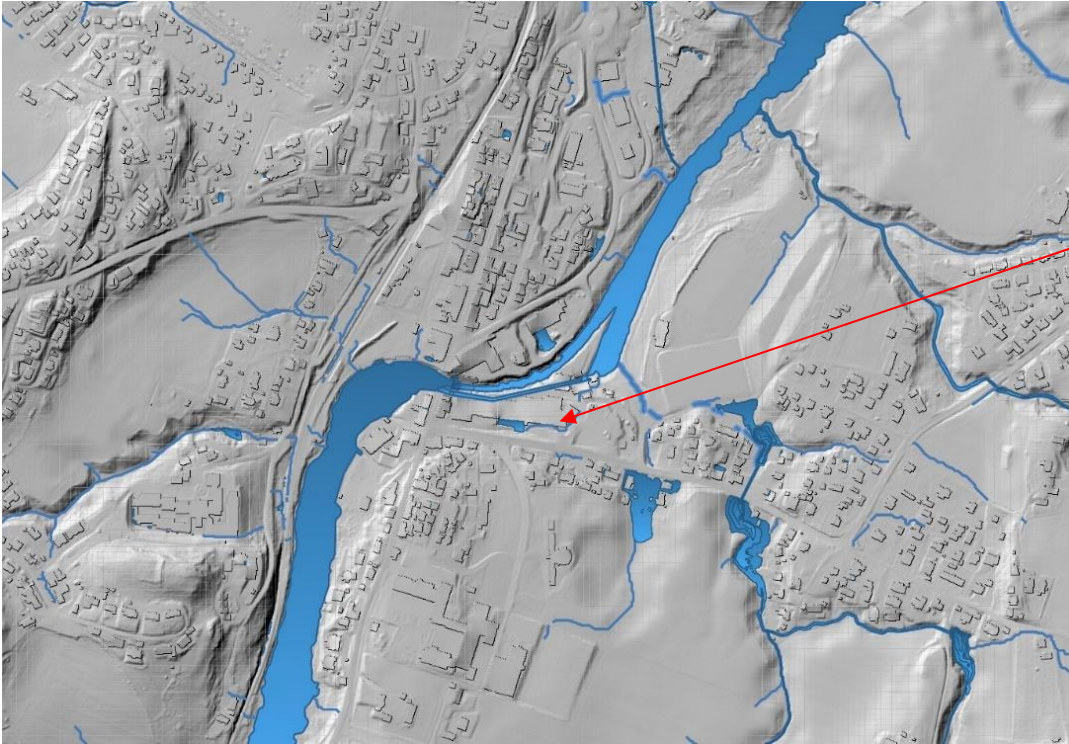
Utfra analyser av flom og skred fremgår det at store deler av den eldre bebyggelsen er oppført på mindre flom- og skredutsatte områder (se aktsomhetskart under).

Store deler av bebyggelsen er plassert i områder utenfor stor risiko for flom og skred. Det fiolette, skraverte, området indikerer aktsomhetsområde for flom.²¹ Rød linje indikerer maksimal vannstandstigning 7-8 m og blå linje indikerer maksimal vannstandstigning 3-4 m. Det brune, skraverte området indikerer potensielt utløpsområde for jord- og flomskred. Kart hentet fra NVE (temakart.nve.no/tema/flomaktsomhet).

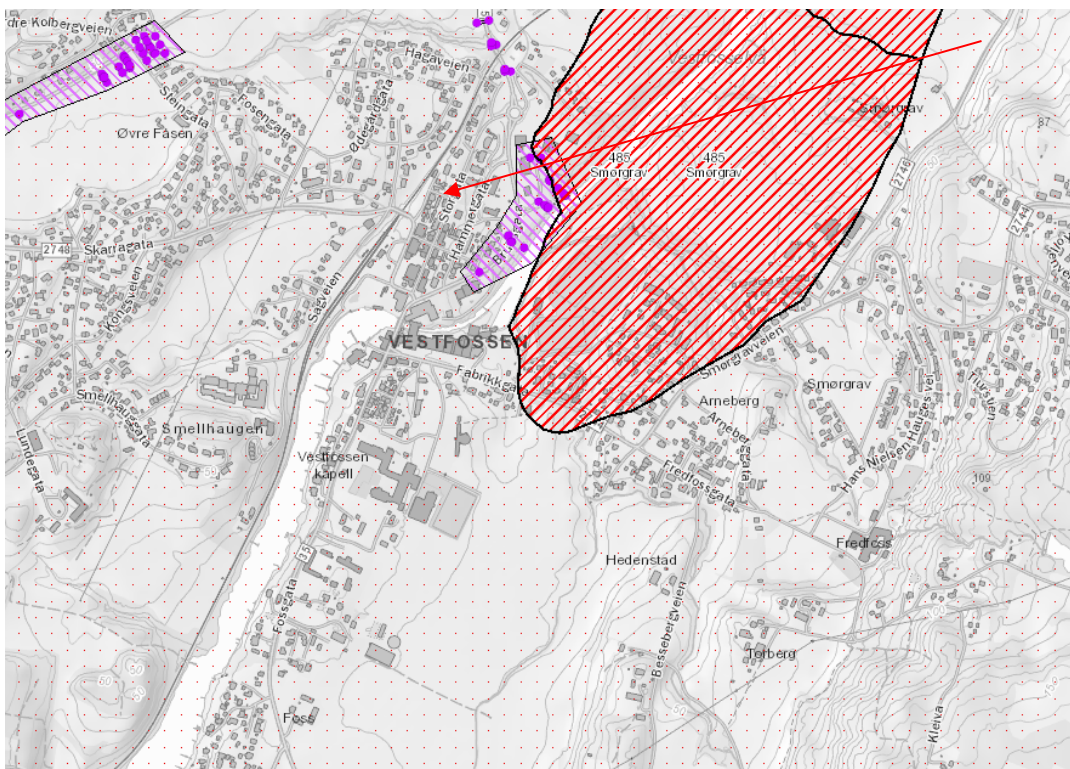
I all hovedsak er bebyggelsen i analyseområdet plassert utenfor områder som defineres som avrenningsområder (flombassenger), med unntak av noen få bygninger i utkanten (se illustrasjon).

²¹ Hentet fra NVE, beskrivelse av aktsomhetskart for flom: «NVEs aktsomhetskart for flom er et nasjonalt kart på oversiktsnivå som viser hvilke arealer som kan være utsatt for flomfare. Kartet vil aldri kunne bli helt nøyaktig, men er godt nok til å gi en indikasjon på hvor flomfaren bør vurderes nærmere, dersom det er aktuelt med ny utbygging. Informasjonen i kartet kan benyttes som et første vurderingsgrunnlag i konsekvensutrednings- og/eller risiko- og sårbarhetsanalyser tilknyttet kommuneplanen og for å identifisere potensielle fareområder for flom. De potensielle fareområdene kan legges til grunn ved fastsetting av flomhensynssoner og planbestemmelser».

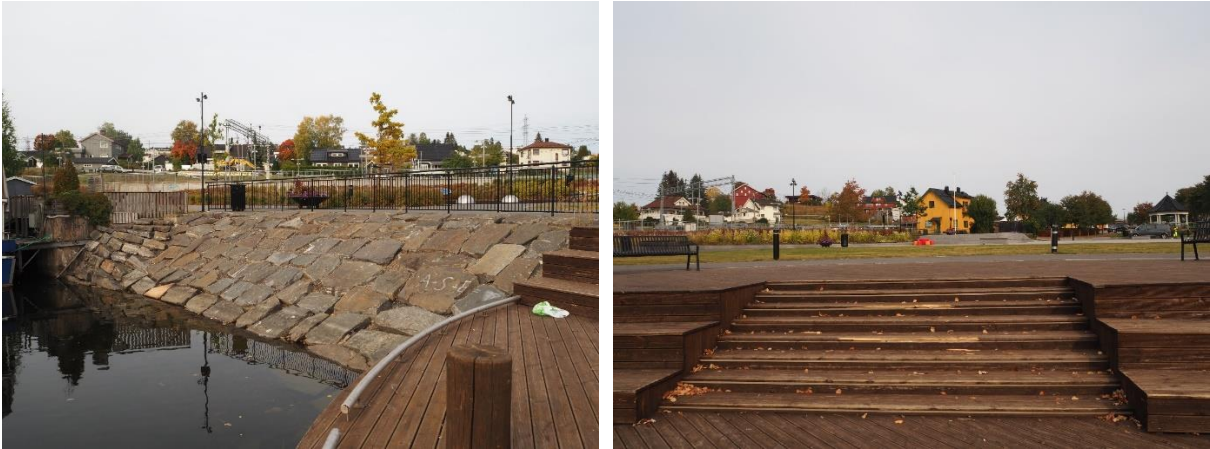
Noen få enkeltbygninger som er omfattet av utredningsområdet ligger innenfor definerte avrenningsområder, se rød pil.

Kvikkleirepunkt (områder der det punktvis er påvist kvikkleire) strekker seg noe inn i det området som omfattes av DIVE-analysen, men mesteparten av den eldre bebyggelsen i analyseområdet ligger plassert utenfor risiko (se kart under). Ved eventuelle planer om utbygging utenfor analyseområdet i Vestfossen er det viktig at spesiell fokus rettes mot aktsomhetskart for kvikkleireskred.

Risiko for kvikkleireskred merket skravert. Rød høy løснеområde og fiolett kvikkleirepunkt. Kvikkleirepunkt strekker seg noe inn i DIVE-analysens analyseområde, se pil, men mesteparten av den eldre bebyggelsen i analyseområdet ligger plassert utenfor risiko.

Sikringen mot flom og elvens fluktuerende vannstand kan leses ved noen ulike tiltak langs vannkanten. Sammenlignet med andre regioner i landet har klimaet i Vestfossen imidlertid ikke stilt særlig strenge krav for hvordan man utformer bygninger eller planlegger bebyggelsen.

Utformingen av områdene rundt Hølen fungerer godt som demper av effekten av elvens fluktuerende vannstand. Vestfossen stasjon i bakgrunnen.

Gårder og annen bebyggelse er i stor grad plassert på høydedrag. Årsakene kan ha vært både at man ikke ønsket å bruke god jordbruksmark til bygninger, men trolig også at man har sett en fordel i å ha god avrenning og ikke risikere at bygningene trues av flom og skred. Se eksempelvis bilde nedenfor, Torberggårdene.

Torberggårdene er plassert på et høydedrag.

5 Verneverdi

DIVE-analysens tredje trinn peker ut kvaliteter som det vil være ønskelig å bevare. Temaet er hvilke historiske elementer, områder og karaktertrekk som har spesiell verdi, og hvor grensene går for hva disse tåler.

Vi har valgt å presentere verdivurderingen tematisk. Vi omtaler ikke alle enkeltobjekter som faller inn under hvert tema. I stedet viser vi noen eksempler på objekter/miljøer. For mer utfyllende beskrivelse av enkeltbygninger, viser vi til kulturminneregistreringer.

Analysen setter dessuten temaene i sammenheng med resultatene fra klimagassberegningene, og eventuelle klimarelaterte utfordringer som fremkommer av analyser knyttet til flom, drenering og generelle aktsomhetsområder.

5.1 Elvelandskapet

Vestfosselva sett sørover fra Hølen mot Eikern. Fossesholm herregård ligger opp til venstre bortenfor brygga.

Beskrivelse – historikk / dagens situasjon

Fossefallet i Vestfosselva er utgangspunktet for stedets tilblivelse. Kraften i vannfallet ble tidlig utnyttet til kverner og sagbruk, senere til annen type industri. Elva var også en viktig ferdselsåre både på oversiden av Fossen mot Fiskumvannet / Eikern og på nedsiden mot Hokksund og Drammen. Vestfossen ble dermed et viktig trafikk-knutepunkt for ferdselen. Rorskarer (røyerter) var en viktig yrkesgruppe, se også kap.3.

Kvaliteter

- Elva/fossen byr på ulike opplevelseskvaliteter fra rolig vannspeil til buldrende foss, med rike årstidsvariasjoner.
- Naturskjønt landskap: fossefallet og elva på både oversiden og nedsiden av fossen
- Hølen: dette byrommet er Vestfossens hovedrom. Det er et landskapsrom med betydning for kulturmiljøet, men er også et samlingsrom for allsidig bruk.

Sårbarhet og tålegrenser

Landskapsrommet rundt Hølen er sårbart for nedbygging og privatisering. I dag er det naturverdiene og den eldre industri-bebyggelsen som preger Vestfossen. Ny høyere bebyggelse i området rundt Hølen vil forrykke opplevelsen av tettstedet. Se også kap. 5.2.1. Innspill i medvirkningsprosessen understreker at området er viktig, og at vannspeilet og de nære omgivelsene rundt bør være et felles rom for alle Vestfossens beboere. Det bør sikres tilgang til vannet. Transformasjon til boligformål frarådes.

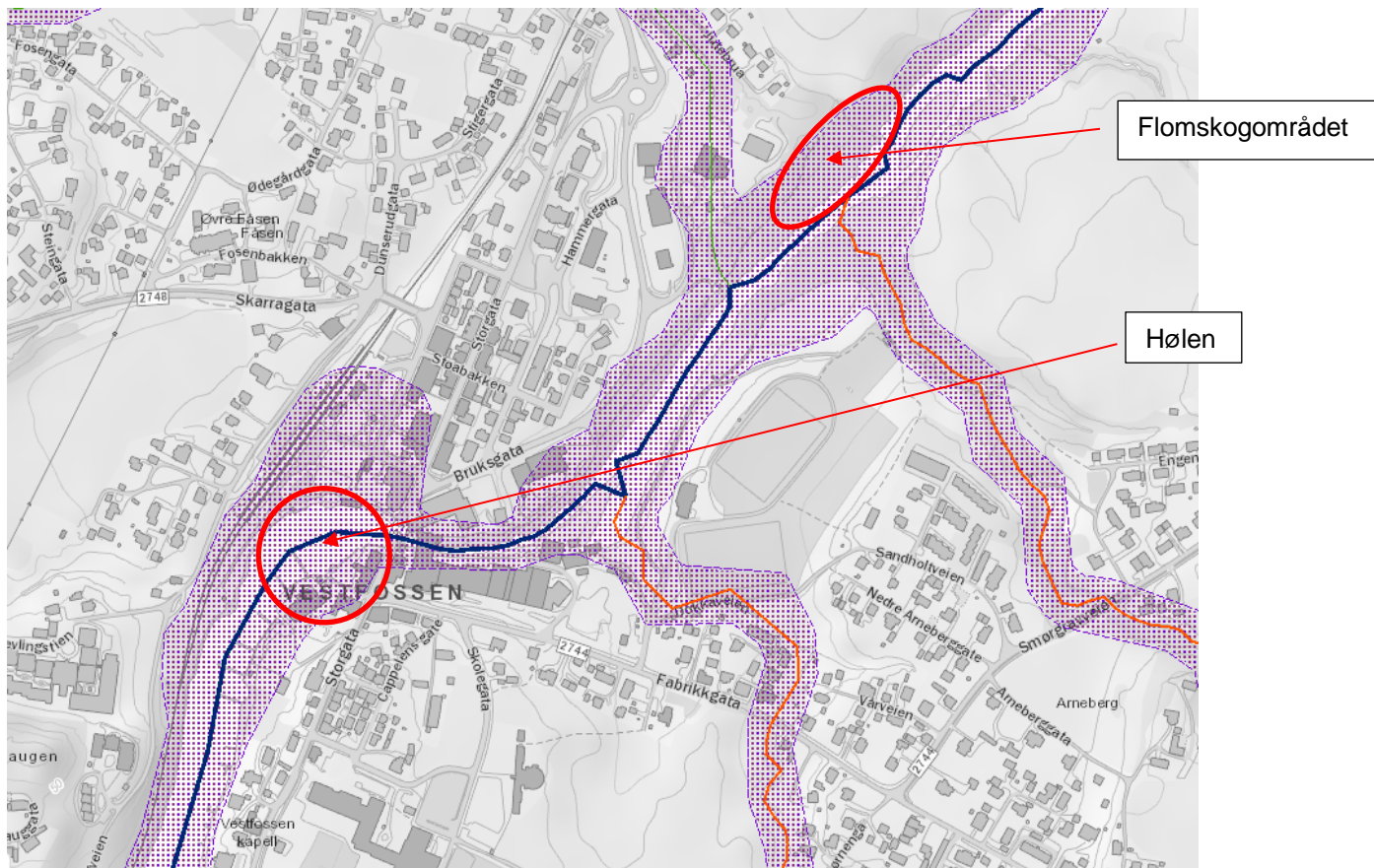
Oppmerksomhet om balanse mellom tilrettelegging og natur – elva og elvebredden er viktig leveområde for fugler og dyreliv – begrense inngrep og beholde naturlig vegetasjon av hensyn til dyrelivet.

Sårbarhet og trusler relatert til klima- og miljøsituasjonen

Naturkarakteren langs elva er variert, fra kulturlandskap til flomskogmark og parkområder.²²

Elvebredden har variert kantvegetasjon som bidrar til å hindre erosjon. Stort sett hele elvebredden og deler av elverommet ligger i aktsomhetsområde for flom. Spesielt kan pekes på «flomskogområdet» som spesielt utsatt. Flomskogmark er skog som vokser langs større elver og som jevnlig blir satt under vann ved flom.²³ «Flomskogområdet» i Vestfossen ligger sørøst for Jutebrua. Det forventes flere og større regnflommer, og i mindre bekker og elver må det forventes en økning i flomvannføringen. De største utfordringene for elvelandskapet og intilliggende bebyggelse oppstår gjerne nettopp i forbindelse med kraftig, kortvarig nedbør som gir store mengder overvann og flommer.

Aktsomhetsområdet for flom, vist nedenfor, tilsier at kulturminnene tilknyttet elva er de mest utsatte for økt flomfare og at eventuell ny bebyggelse i disse områdene må gjøres med aktsomhet og ta høyde for flomfaren.

Bilde x. Aktsomhetsområde for flom. Kilde: NVE (temakart.nve.no/tema/flomkart).

²² LARK Landskap, *Vestfossen Elvepark. Mulighetsstudie* 16.12.2020.

²³ Naturtypebasen (5. januar, 2022), *Flomskogmark*, <http://www.naturtyper.artsdatabanken.no/#/Hovedtype/Flomskogsmark/66>

Vegetasjon langs elvebredden.

Hølen sett fra Sem-siden.

Vinteraktiviteter på Hølen

Hølen som landskapsrom i Vestfossen

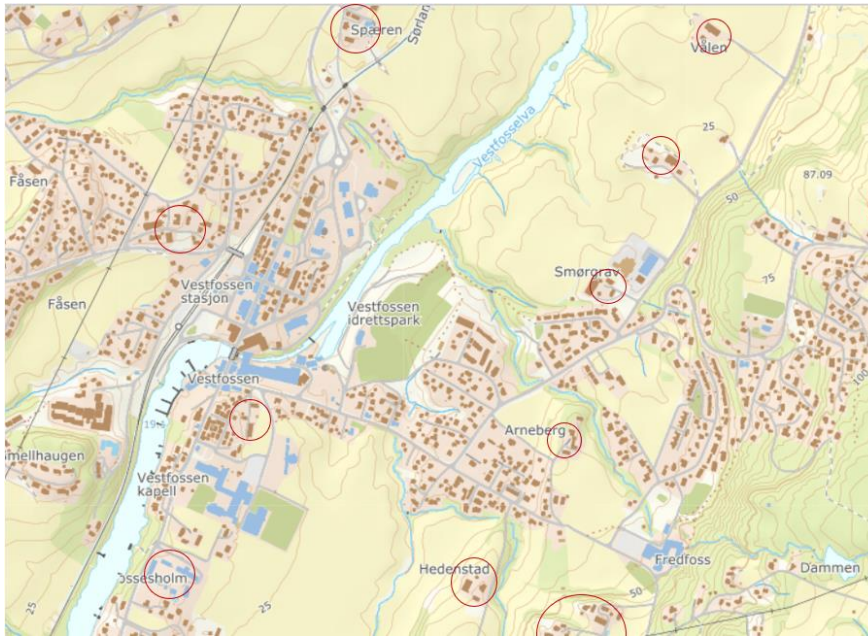

Elveløpet sørover mot Eikern.

Vestfossen med elveløpet nordover mot Drammenvassdraget og sørover mot Eikern.

5.2 Gårdene

Gårder i og rundt planområdet:

- Fossesholm
- Fåsen
- Strømnesgata 1
- Spæren
- Smørgrav
- Røkeberg
- Arneberg
- Torberg
- Besseberg
- Hedenstad

Beskrivelse – historikk / dagens situasjon

Tettstedet Vestfossen er omgitt av gårdsbruk. De eldste har røtter tilbake til bronsealderen og gir området stor tidsdybde. Opp gjennom historien er flere av brukene delt slik at de i dag består av flere tun som ligger tett inntil hverandre. Gårdstuna ligger gjerne på høydedrag i landskapet hvorav tre av gårdsanleggene inngår i planområdet; Fossesholm, Fåsen og Strømnesgata.

Kvaliteter

- Vakkert kulturlandskap
- Verneverdig bebyggelse, jf. kulturminneregisteret
- Flere av gårdstunene ligger som landemerker i landskapet
- Bidrar til å tydeliggjøre avgresningen mellom sentrum og omlandet
- Særlig fremtredende er de store, rødmalte låvene: Låvene på Fåsen og Berg ligger som markante fondmotiver for siktlinjer langs sentrale sentrumsgater i Vestfossen

Sårbarhet og tålegrenser

Jordbrukslandskapet bidrar til å ramme inn sentrum av Vestfossen og er dermed sårbart for nedbygging. Siktlinjer mot gårdene fra sentrum/planområdet bør ivaretas. Bygningenes tradisjonelle fargesetting bør opprettholdes, rødmalte stabbur og uthus, og primært være i bruk.

Gårdenes markante beliggenhet på høydedrag var særlig fremtredende ved befaring i november. Da sola sto lavt, lå det meste av Vestfossen sentrum i skygge, mens de røde låvene skinte i høstsola. Her låven på Spæren, som fondmotiv for Storgata sett mot nord.

Sårbarhet og trusler relatert til klima- og miljøsituasjonen

Tilpasning til et forandret klima

De tre gårdene som ligger innenfor analyseområdet vil ikke, ifølge tilgjengelige analyser per i dag, være direkte truet av flom, ras eller skred.

Et fuktigere og varmere klima vil imidlertid gi økt fare for råteskader, mer insektskader og økt gjengroing. Mer vegetasjon rundt bygninger skaper mer fuktighet og saktere opptørking av bygningens ytre, og vil dermed medvirke til sopp- og algevekst. Råtesopper bryter ned treverket og lav og mose holder på fuktighet og kan derfor bidra til råte og frostsprengning. Alle materialer brytes ned over tid, men klimaforholdene er avgjørende for hvor hurtig dette skjer.

Klimagassberegninger

Gårdsbebyggelsen representeres av ulike typologier som kan være problematiske å generalisere i forhold til klimagassutslipp og tålegrenser knyttet til oppgradering. Våningshusene synes på bakgrunn av klimagassregnskapet generelt å ha et betydelig energieffektiviseringspotensiale, men er sårbare for inngrep som påvirker utvendige kjennetegn og verdier knyttet til for eksempel (eldre) panel, listverk, takutstikk og vinduer. Dette gjelder særlig våningshuset i Strømnesgata 1, som både er løftet frem nedenfor og som er den eneste bygningen i kategorien som omfattes av klimagassregnskapet.

5.2.1 Fossesholm herregård

I 1763 ble Fossesholm kjøpt av Jørgen von Cappelen som bygde gården om i rokokko inspirert av store europeiske slottsanlegg. Dette preger herregården slik den fremstår i dag. Hovedbygningen er imidlertid langt eldre. Det ble nylig konstatert at gulvplankene i kjelleren er fra 1400-tallet.

Fossesholm herregård er Vestfossens viktigste kulturmiljø. Herregården ble bygget opp på store inntekter fra trelast- og sagbruksindustri, og vitner om Vestfossen som et gammelt maktsentrum også i nasjonal sammenheng. Framveksten av industristedet Vestfossen og Fossesholm herregård er uløselig knyttet til hverandre.

Aksen Storgata – Fossgata utgjør den fysiske forbindelsen mellom herregården og byen/industrien, og utgjør hovedadkomsten til herregården. En viktig kvalitet å ivareta, er småskala-bebyggelsen langs veien ut til herregården. At denne bebyggelsen er beskjeden, gjør at man opplever Herregården som det staselige anlegget den er.

For å ivareta og styrke opplevelsen av Fossesholm herregård er det avgjørende at herregården fortsatt ligger i et åpent landskapsrom, i tilknytning til dyrka mark. Det er vesentlig at bebyggelsen fra sentrum og ut holdes lav, og at veien fremstår som en smal og enkel landevei.

Sammenhengen mellom herregården og elva er også sårbar. Herregården ligger på elvebrinken med utsyn over elva. Det er viktig at dette området ikke skjemmes av store inngrep. Dette området er ikke egnet for småbåthavn.

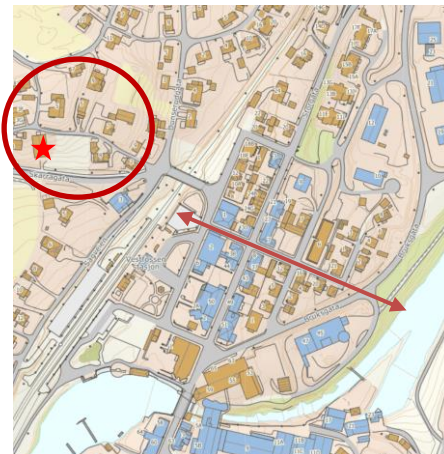
Fossesholm herregård har en beliggenhet som tilsier at det per i dag ikke er nødvendig med tiltak relatert til tilpasninger rettet mot flom, ras og skred. Dog vil det være et godt tiltak å tilse at bygningskroppene har meget gode og omfattende avrennings- og dreneringssystemer, i form av f eks hengrenner, nedløpsrør og dreneringsledninger. Dette for å kunne sikre dem mot økt nedbør i både omfang og intensitet. Siden Fossesholm er et av de absolutt mest verdifulle kulturminnene i Vestfossen anbefales også at et enklere overvåkingsprogram av nedbryting relatert til biologiske angrep på treverk samt salt- og frostsprengning av murverk etableres på de mest utsatte punktene. Denne overvåking trenger kun å omfatte klimalogging og fotodokumentasjon på utvalgte punkter.

5.2.2 Fåsen

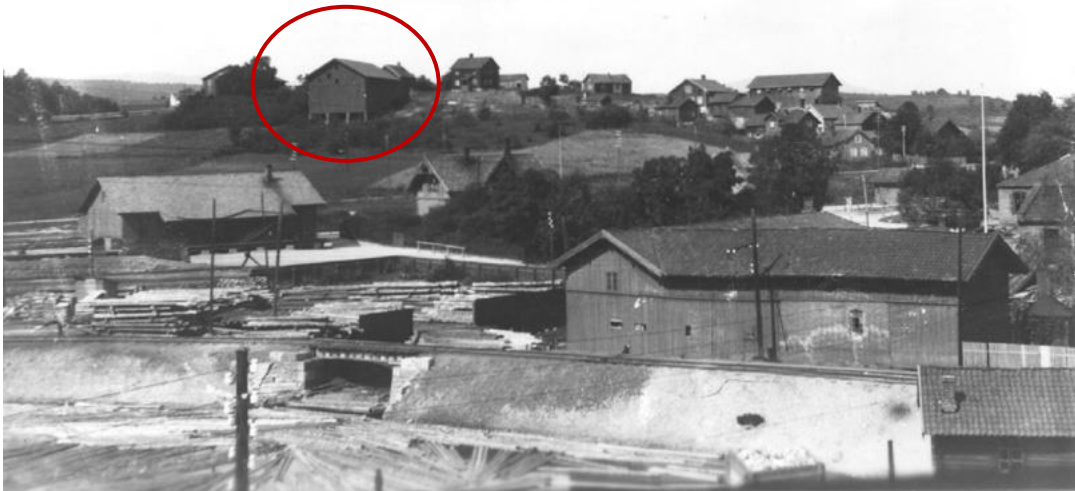
Fåsen-gårdene med flere bruk ligger på høydedraget vest for Vestfossen sentrum. Kulturmiljøet er preget av endring og ombygging, men det er fortsatt eldre bygninger igjen som det er viktig å bevare. De røde låvene er markante i landskapet og ligger i siktlinjer fra sentrum. Støabakken er en tydelig tverrgate som løper fra Fåsen-gårdene og ned til elva.

Utsnitt av kart fra 1887.

Dagens kart. Støabakken og låven på Fåsen markert.

Den røde driftsbygningen på Fåsen troner på høydedraget vest for tettstedet og er synlig fra store deler av Vestfossen.

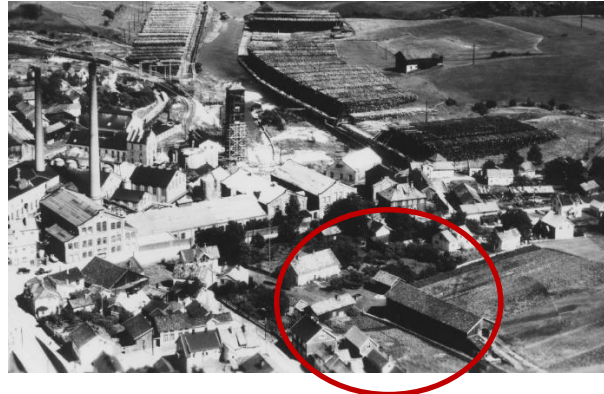

Støabakken er en viktig tverrgate i byen. Låven på Fåsen er et fondmotiv i gateløpet.

Fåsengårdene har en beliggenhet som tilsier at det per i dag ikke er nødvendig med tiltak relatert til tilpasninger rettet mot flom, ras og skred. Dog vil det være et godt tiltak å tilse at bygningskroppene har meget gode og omfattende avrennings- og dreneringssystemer, i form av f eks hengrenner, nedløpsrør og dreneringsledninger. Dette for å kunne sikre dem mot økt nedbør i både omfang og intensitet.

5.2.3 Strømnesgata 1

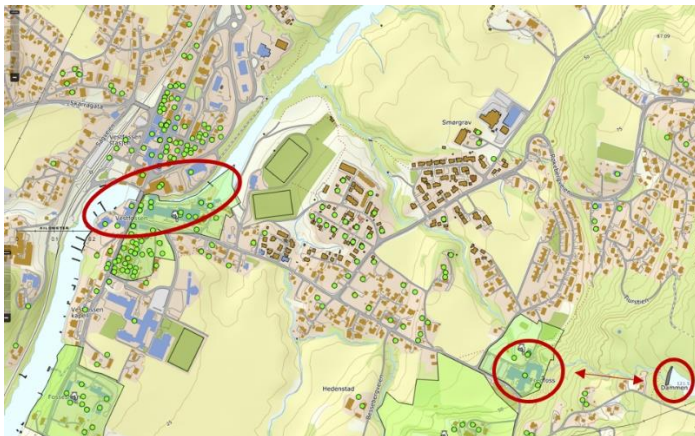
Det lille gårdstunet i Strømnesgata 1 er et helhetlig anlegg som består av våningshus, bryggerhus, stabbur og uthus. Gården ble utskilt fra Fossesholm i 1878 og bygningene trolig oppført på den tiden. Hovedbygningen er muligens eldre, men i så fall har den opprinnelig hatt en annen funksjon enn som bolighus på gården. Verneverdien ligger både i bygningene, i hagen som strekker seg ned til Fabrikk-gata, i den dyrka mark rundt husene og i det historiske veifaret som bygningene ligger i forhold til.

Bygningene har høy verneverdi. Det er behov for vedlikehold, dette gjelder særlig uthusbygningen.

Strømnesgata 1 har en beliggenhet som tilsier at det per i dag ikke er nødvendig med tiltak relatert til tilpasninger rettet mot flom, ras og skred. Dog vil det være et godt tiltak å tilse at bygningskroppene har meget gode om omfattende avrennings- og dreneringsystemer, i form av f eks hengrenner, nedløpsrør og dreneringsledninger. Dette for å kunne sikre dem mot økt nedbør i både omfang og intensitet.

5.3 Industriebbyggelsen

- Fredfoss med dammen i åsen over
- Cellulosen
- Trevaren
- Bryggeriet
- Demningen og kraftverket

Beskrivelse – historikk / dagens situasjon

Den karakteristiske industribbyggelsen peker tilbake på Vestfossen som industriby og er en vesentlig del av Vestfossens særpreg. Industribygningene utgjør kjernen i tettstedet der de fleste ligger sentrert rundt elva og fossen. Enkelte av bygningene skjemmes av senere tilbygg. De nyere delene vil kunne rives/transformeres for å løfte fram arkitektonisk kvalitet.

Kvaliteter

- Arkitektonisk kvalitet
- Verneverdig bebyggelse, jf. kulturminneregisteret
- Brukspotensiale: store volumer, store arealer
- Miljøressurs: store robuste konstruksjoner

Sårbarhet og tålegrenser

Det kan være bygningstekniske utfordringer knyttet til tilstand og utsatt beliggenhet ved fossen. Bygningstypen risikerer forfall dersom bygninger ikke er i bruk, i verste fall fare for riving. For å bevare Vestfossens preg som industriby, er det avgjørende at de monumentale industri-bygningene er i bruk, vedlikeholdes / settes i stand og bevares. I skala bør disse fortsatt være de store byggene i Vestfossen.

Industribygningene har lagt grunnlaget for Vestfossen og bør fortsatt tilhøre fellesskapet ved at de brukes til arbeidsplasser og/eller utadrettet aktivitet. Transformasjon til boligformål frarådes. Det vil medføre at bygningene og uteområdene rundt privatiseres.

Sårbarhet og trusler relatert til klima- og miljøsituasjonen

Deler av industribbyggelsen ligger i aktsomhetsområde for flom. Foruten flomskader på bygninger, vil et mildere og fuktigere klima med mer nedbør gjøre trebygninger og murbygninger med trekonstruksjoner mer utsatte for råte, sopp og insektsangrep. I tillegg vil murverk kunne trues av mer salt- og frostsprengning grunnet økte fuktighet. Det må påregnes økt innsats knyttet til sikring av avrenning samt vedlikehold.

Med unntak for Storgata 72 og 74 ble den gamle industribbyggelsen i mur utelatt i klimagassregnskapet. Resultatene viste på klare miljømessige fordeler ved bevaring og oppgradering fremfor å rive og bygge nytt. De karakteristiske fasadene er imidlertid sårbare for utvendige energieffektiviseringstiltak. Med sine robuste konstruksjoner og volumer vurderes bebyggelsen generelt på den andre siden å være mindre sårbare for innvendige oppgraderinger (jf. etterisolering av etasjeskillere). Som representanter for øvrig verneverdig industribbyggelse må det kunne antas at kategorien representerer forholdsvis store miljøressurser sett til det faktum at det allerede er store mengder utslipp bundet i konstruksjonene.

Fossen i Vestfosselva, sett mot Cellulosen – Kunstlaboratoriet, september 2020.

Elva, industribebyggelse og det grønne

5.3.1 Fredfoss

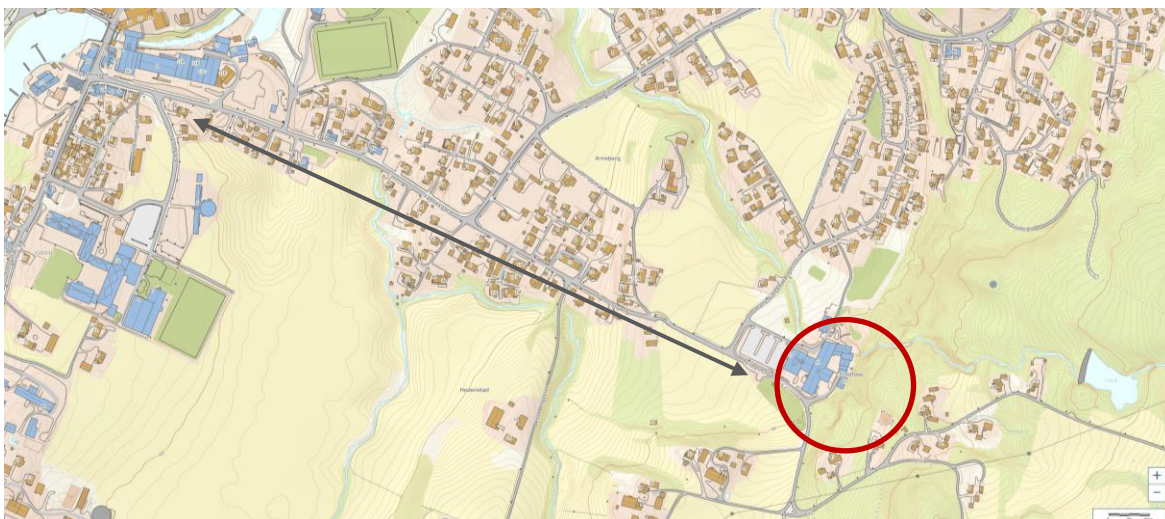

De monumentale fabrikkbygningene på Fredfoss ligger i overgangen mellom det flatere jordbrukslandskapet og den skogkledde åsen bak, og fikk sin kraft fra dammen på åsen ovenfor. Lia i øst framstår som en grønn vegg bak fabrikkene. At vegetasjonen beholdes og at lia ikke bebygges ytterligere er vesentlig for opplevelsen av fabrikkanlegget.

Områdets industrihistorie går tilbake til 1802, da Hans Nielsen Hauge etablerte Eker Papirmølle på stedet. Dagens bygningsmiljø er knyttet til Fredfoss Uldvarefabrik som ble etablert her i 1895. Fabrikkene var i drift under navnet *De forenede Uldvarefabrikker* fram til 1966.

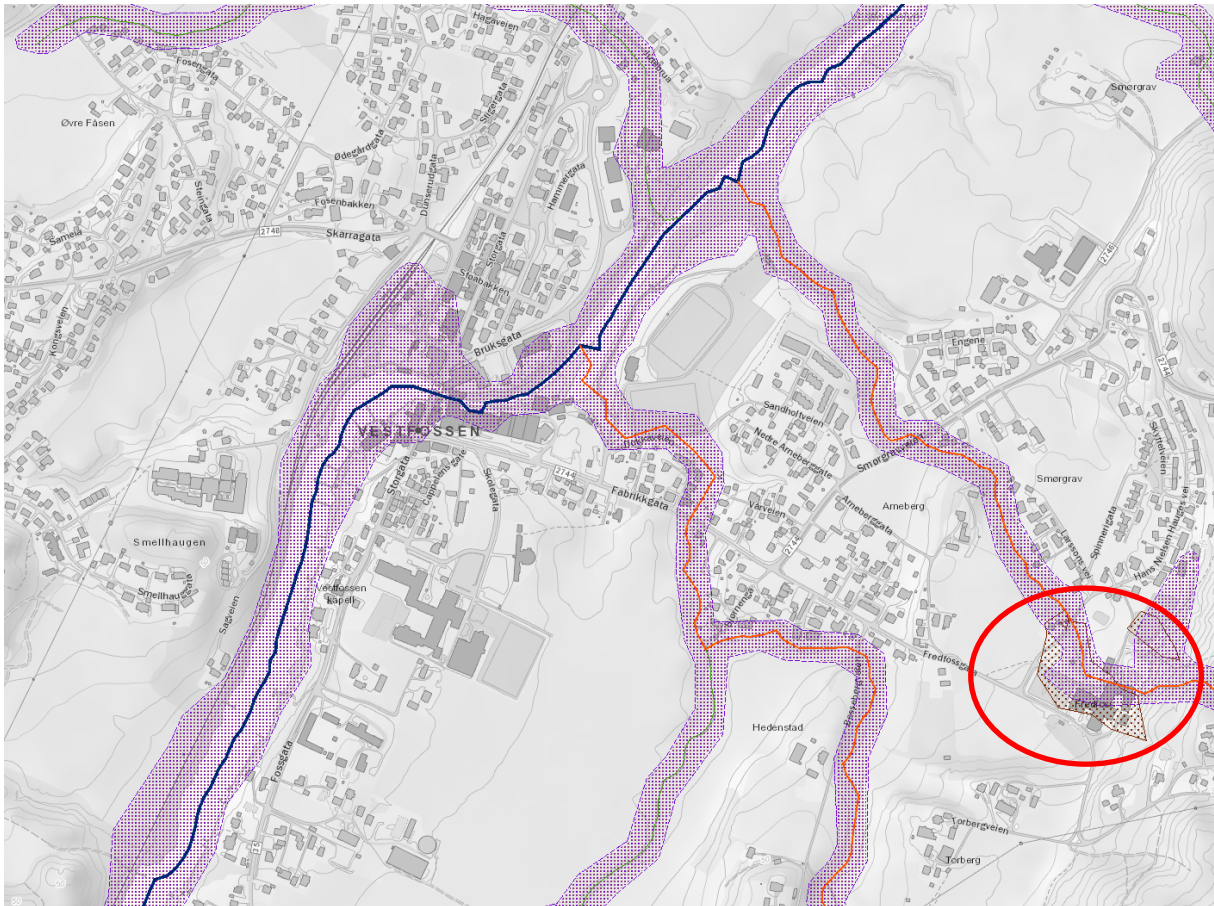
Fabrikkbygningene er oppført i historiserende stil rundt 1910. De har svært høy arkitektonisk kvalitet. Nord for fabrikkbygningene ligger Mikkel Hauges²⁴ store og staselige, laftede bolighus fra omkring 1808. Dette er også godt bevart. Anlegget har som helhet svært høy kulturhistorisk verdi. En større del av området er regulert til bevaring. Området inngår i kulturmiljø «Vestfossen» i Buskerud fylkeskommunes prosjekt «Kulturmiljøer i Buskerud».

Opplevelsen av Fredfoss som monumentalt industrianlegg styrkes av at det ligger landlig til, fritt fra annen bebyggelse. For å sikre denne kvaliteten er det avgjørende at nærområdet rundt fabrikkene fortsatt holdes åpent og ubebygget.

Fabrikkgata – Fredfossgata danner en akse mellom industrien som ligger i bymessig sammenheng inne i Vestfossen, og Fredfoss som ligger landlig til, litt for seg selv.

²⁴ Bror av Hans Nielsen Hauge som selv aldri bodde på Mølla.

Det fiolette, skraverte, området indikerer aktsomhetsområde for flom. Det brune, skraverte, området indikerer potensielt utløpsområde for jord- og flomskred. Rød ring viser beliggenheten til Fredfoss. Kart hentet fra NVE (temakart.nve.no/tema/flomaktsomhet).

Fredfoss ligger i aktsomhetsområde for flom og i potensielt utløpsområde for jord- og flomskred, se kart ovenfor. Dette betyr at bygningsmassene bør sikres for vanninnsig og fullgod vannavrenning må tilses. I tillegg bør jevnlig vedlikehold og overvåking av nedbryting relatert til biologiske angrep på treverk gjennomføres samt tilsyn av eventuell salt- og frostsprengning av murverk.

5.3.2 Industrien i bybildet

Vestfossen der veien krysser elva. Industribebyggelsen sett fra Hølen i dag. Til venstre gjenværende deler av cellulosefabrikken, i midten siloene fra rundt 1950 og til høyre hollenderiet fra 1912.

Fra broen (sett fra Hølen) fremstår industribebyggelsen som en kompleks bebyggelse med industribygninger i ulike høyder fra ulike tider. Mot Bruksgata er bebyggelsen lav, mot broen fremstår bebyggelsen tettere og høyere med silobebyggelse fra 1950-tallet, mot Fabrikkgata troner den tre-etasjes hollenderigården. Bebyggelsen mot Fabrikkgata er i store deler bevart, mens bygningene mot Bruksgata er revet. Hollenderibygget fra 1912 er beskrevet av Jo Sællegg som *et signalbygg som i dag fremstår som den viktigste formidler av Vestfossens papirfabrikks historie*.

Rådstua, den lille murbygningen midt på broen, er et tidligere sprøytehus som blir kalt Rådstue, da det har vært både klubbhus og arrestlokale. Bygningen er i følge Jo Sællegg et symbolbygg for Vestfossen og en viktig del av dette bygningsmiljøet.

Hollenderiet og rådstua ved brua. Rådstua i dag med silo i bakgrunnen.

Fotoet viser den tette grupperingen av industribebyggelse rundt fossen slik den sto ca. 1940, med fabrikkpiper og uten silo. Store deler av bebyggelsen mot Bruksgata ble revet etter nedleggelsen i 1970. De gjenværende industribygningene ligger ut mot Fabrikkgata. Sammenlignet med boligbebyggelsen og bygårdene, er dette store og monumentale bygninger.

Mot Bruksgata er det noen få gjenværende bygninger fra industriens storhetstid. Området har behov for en oppgradering og gjennomgang knyttet til disse kulturminnene. Området har potensial for en utvikling der tidligere industriaktivitet kan inspirere ny bebyggelse.

Foto viser bebyggelse fra forskjellige tider, sett fra Bruksgata, foto: NIKU

Hollenderigården og de store papirfabrikkene markerer seg ut mot Fabrikkgata med karakteristiske gavler. Gata leder opp til Fredfoss fabrikk og er med sine markante industribygninger et viktig trekk i det historiske Vestfossen. I tillegg til papirfabrikkene ligger smia og kraftstasjonen (ned mot elva).

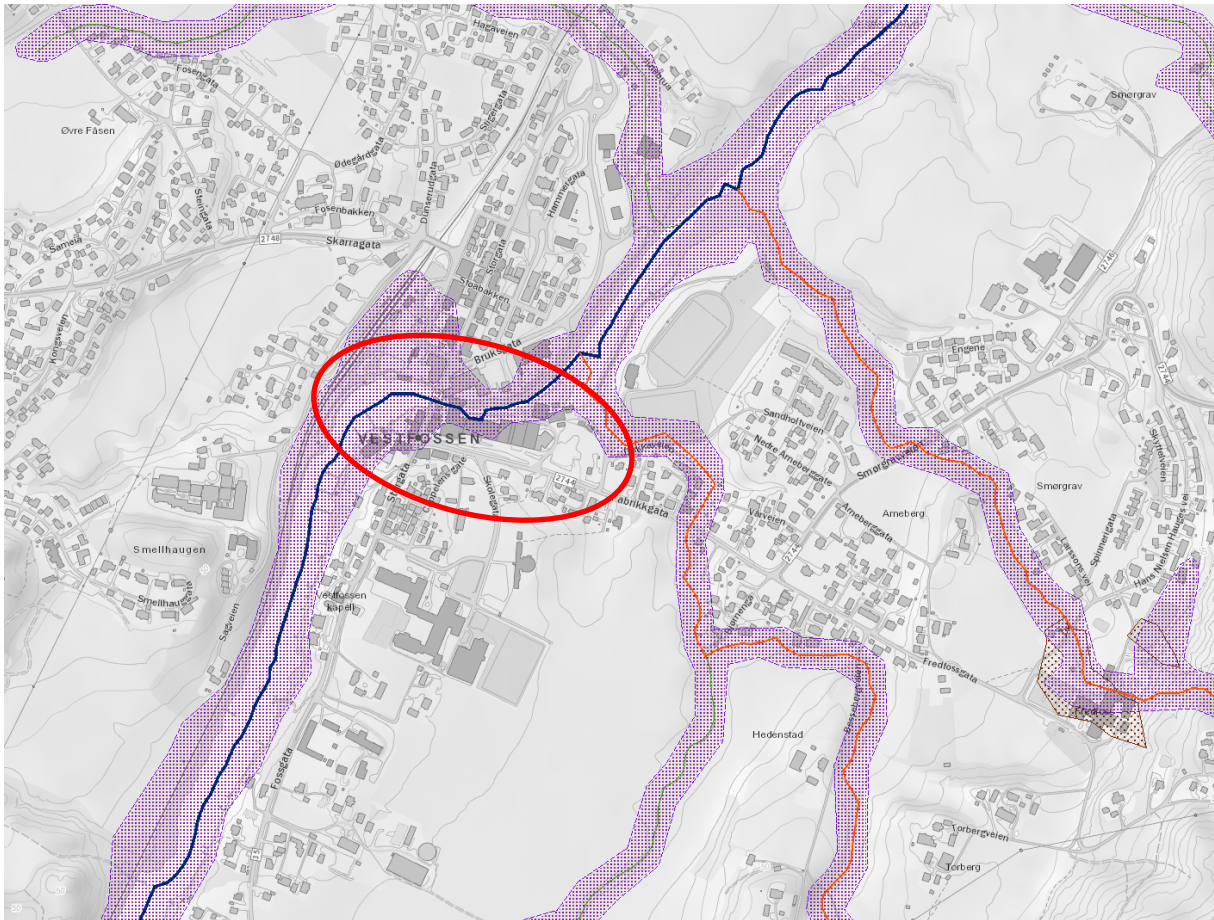
Hollenderiets gavl. Gavlene fra 1912 og 1917 med mellombygg og nybygg fra utvidelse etter krigen.

Smia, sett fra Fabrikkgata og fra elva, foto: NIKU

Fabrikkgata, flyfoto slutten av 1940-tallet - Hollenderigården med papirfabrikk, smie og kraftstasjon

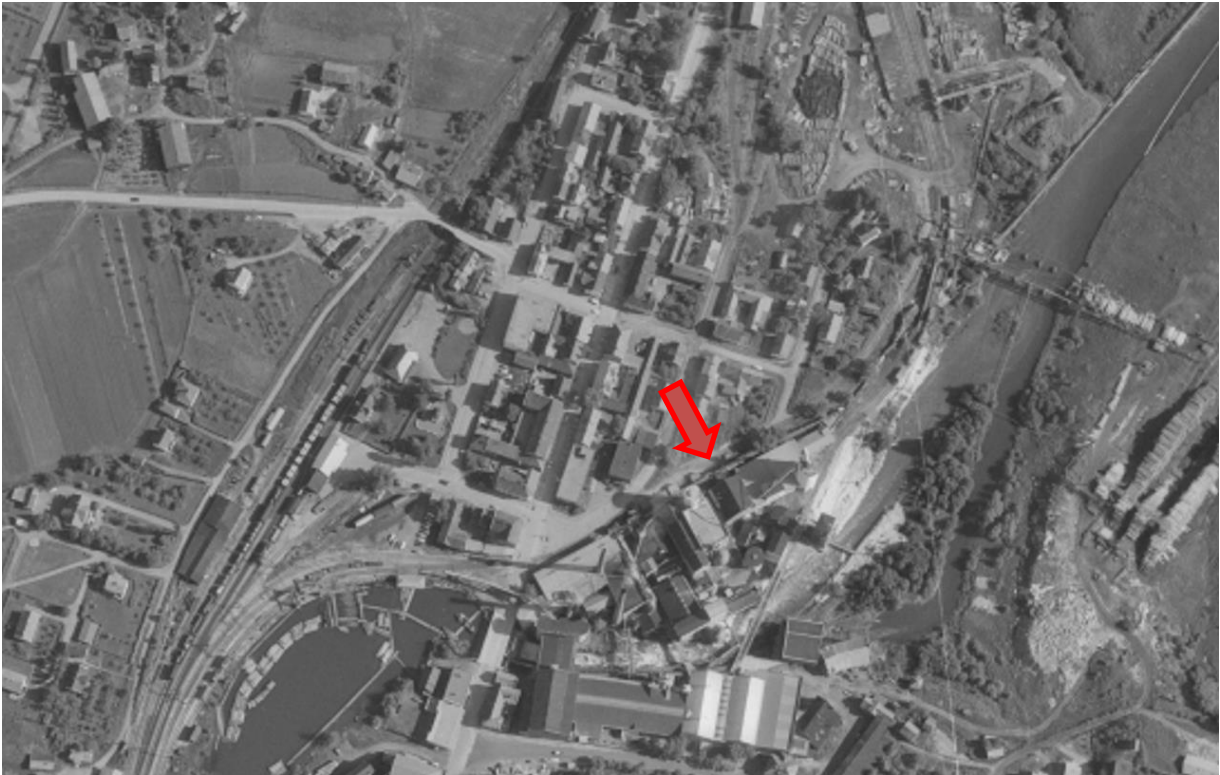

Det fiolette området indikerer aktsomhetsområde for flom. Rød ring viser omtrentlig plassering av industribygningene i Vestfossen. Kart hentet fra NVE (temakart.nve.no/tema/flomaktsomhet).

Industribebyggelsen i småbyen Vestfossen ligger til dels i aktsomhetsområde for flom. Dette betyr at en del av bygningsmassene bør sikres for vanninnsig samt at fullgod vannavrenning må tilses. I tillegg bør jevnlig vedlikehold og overvåking av nedbryting relatert til biologiske angrep på treverk, samt salt- og frostsprengning av murverk gjennomføres.

5.3.3 Sidespor til jernbanen

I 1908 anla Vestfossen Cellulose eget sidespor til fabrikkens. Industrisporet gikk i en bue rundt østsiden av tettstedet. I dag følger rv.35 / Bruksgata traseen til det tidligere jernbanespor.

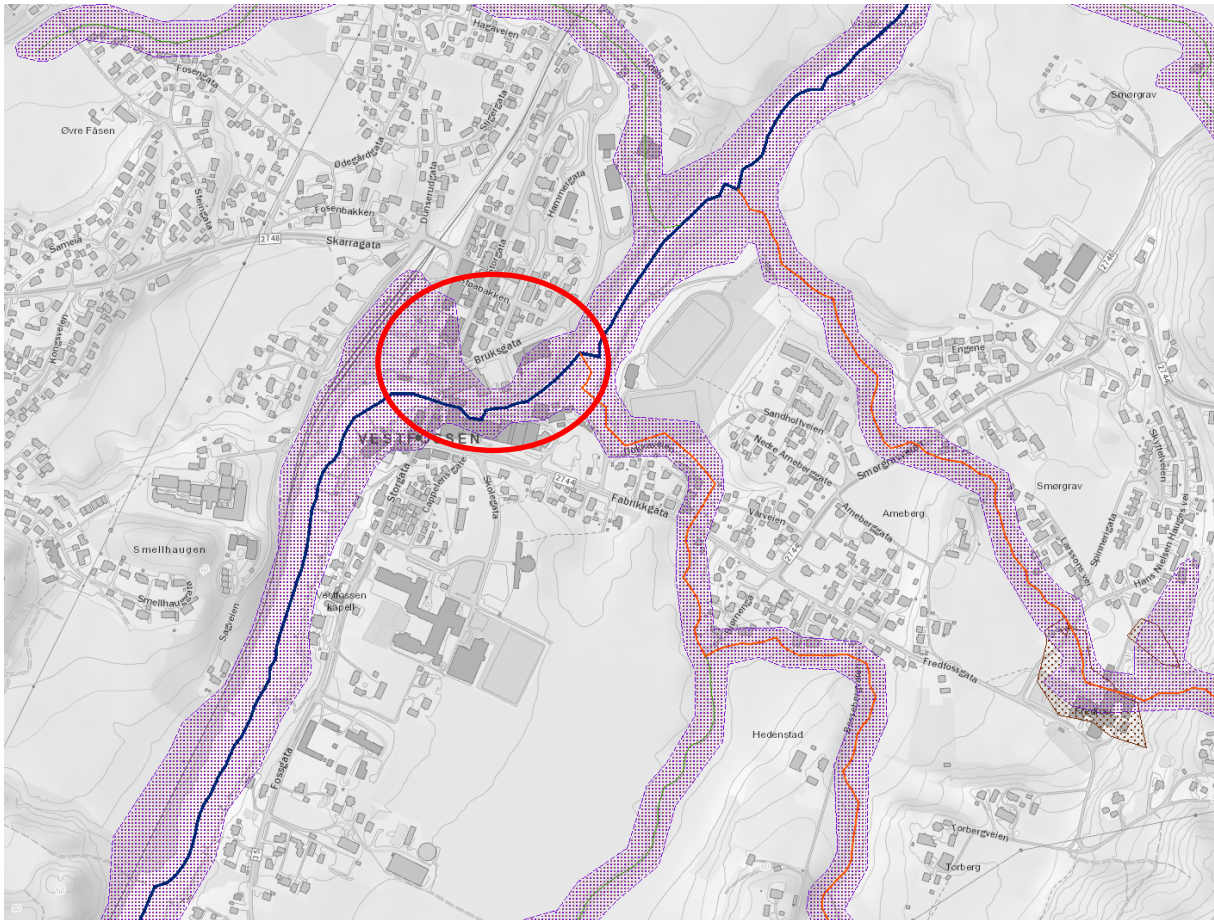
På flyfoto fra 1965 ses industrispør som går til Vestfossen Cellulose (kilde:1881.no)

«Trikken» var skifteløket på sidesporet til cellulosen. I bakgrunnen ses fabrikkpiper. Disse er i dag revet.

«Trikken» er overtatt fra Norsk Kjøretøyhistorisk Museum (tilknyttet Norsk vegmuseum på Lillehammer) og har plass i et eget bygg ved Bruket. Foto: Eiker Arkiv.

Det fiolette området indikerer aktsomhetsområde for flom. Kart hentet fra NVE (temakart.nve.no/tema/flomaktsomhet).

Området bør jevnlig overvåkes i forhold påvirkning av store vannmasser.

5.3.4 Trevaren og Bryggeriet

Ut mot Hølen ligger den tidligere trevarefabrikken med særpreget arkitektur og markante gavler. Til høyre for denne, skjult bak nyere tilbygg, ligger den eldre bryggeribygningen med pipe – den eneste som er igjen. Foto: NIKU

Trevaren (Storgata 74, nå Vestfossen treningssenter) fremstår som portbygning når man kommer ned Råenbakken, og står i sammenheng med Hølen og industrikomplekset langs elva og Fabrikkgata. Bygningen er formet som en vinkelbygning og har markante gavler både mot Råenbakken og mot vannet, noe som viser at begge fasader var betydningsfulle. Bygningen henvender seg mot Storgata for landveis ferdsel (til fots, med hest eller etter hvert med bil), og mot Hølen for ferdsel på elva.

Trevarefabrikkens karakteristiske fasade mot sør og øst. Bygningen har verneverdi til tross for senere fasadeendringer som svekker bygningens arkitektoniske kvalitet. Tilbakeføring til tidligere utseende er en mulighet.

Gavlfasade mot Hølen - i dag

og tidlig på 1900-tallet

Bryggeriet (Storgata 77) er en del av Vestfossens industrihistorie. Det har den eneste bevarte fabrikk-pipa i sentrum. Bryggerianlegget hadde opprinnelig større utstrekning og var oppført på en fylling ut i Vestfosselva. I dag ligger det litt bortgjemt, fasaden mot elva er skjult bak nyere tilbygg.

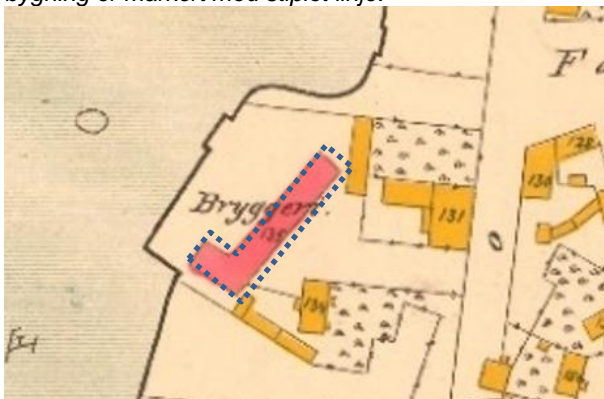
Det gamle bryggeriet ligger sentralt til ut mot Vestfosselva og Hølen. Det er skjemmet av senere endringer, ombygging og tilbygg, men har potensiale for transformasjon av senere tilbygg og å tilbakeføres og settes i stand for mer utadrettet virksomhet, for eksempel mikrobryggeri og serveringssted.

Utsnitt av bykart fra før brannen i 1880. Eksisterende bygning er markert med stiplet linje.

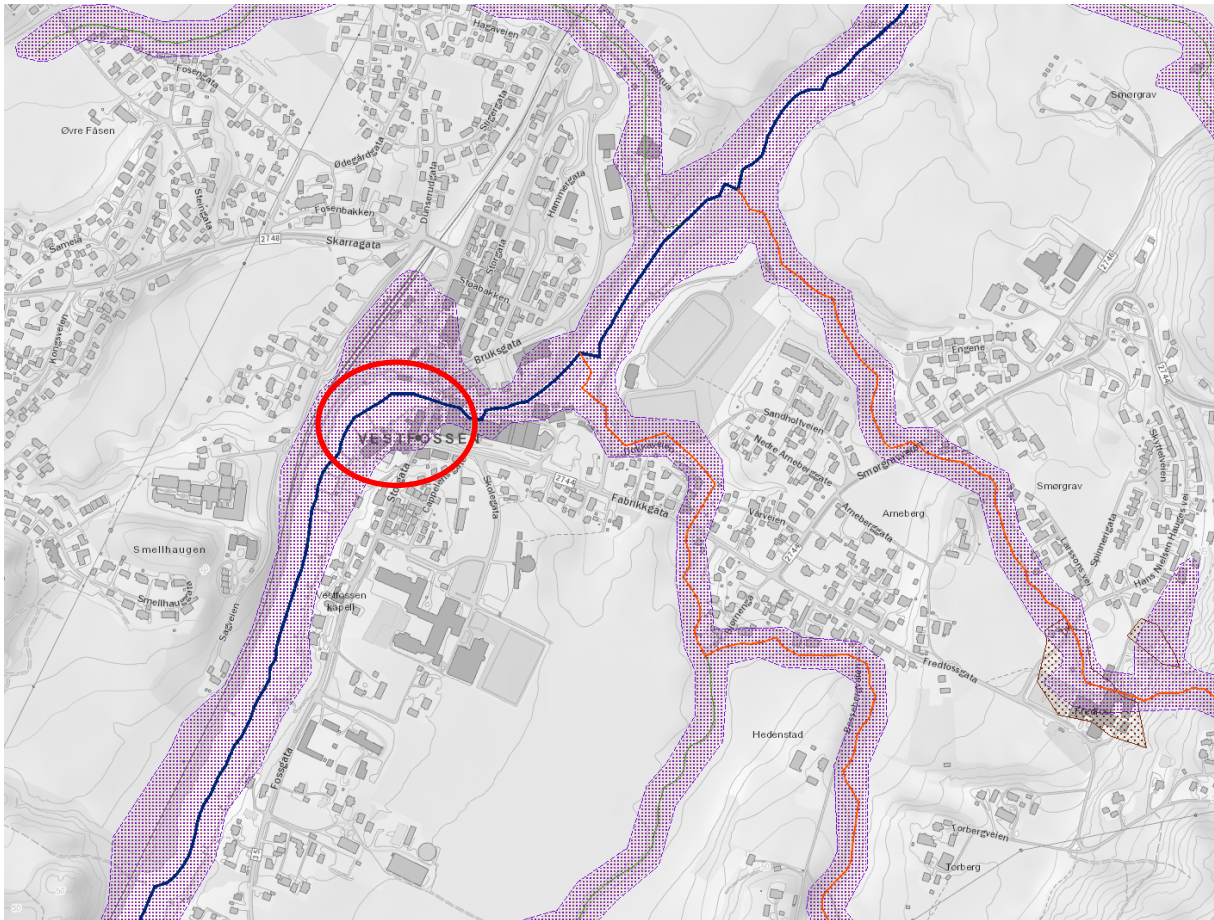
Bygningen har fine bygningsdetaljer som forseggjorte murankre og gesims.

Utsnitt av bykart fra 1887 viser Bryggeriet. Bygningene ut mot elva (kartet over) er borte.

Dagens situasjon: Bryggeriet har et nyere tilbygg som er lagt helt inntil den L-formede bygningen..

Det fiolette, skraverte, området indikerer aktsomhetsområde for flom. Rød ring viser plasseringen til bl.a. Trewaren og Bryggeriet. Kart hentet fra NVE (temakart.nve.no/tema/flomaktsomhet).

Trewaren og Bryggeriet ligger til dels i aktsomhetsområde for flom. Dette betyr at bygningsmassene bør sikres for vanninnsig og at fullgod vannavrenning må tilses. I tillegg bør jevnlig vedlikehold og overvåking av nedbryting relatert til biologiske angrep på treverk, samt salt- og frostsprengning av murverk gjennomføres.

5.3.5 Kapphuset

Tidligere industribygning, oppført i 1958. Er i dag i bruk som klubbhus for Eikern Fiskevernforening. Den unnselige bygningen har historiefortellende verdi knyttet til tidligere bruk av Hølen med lenser for trelast.

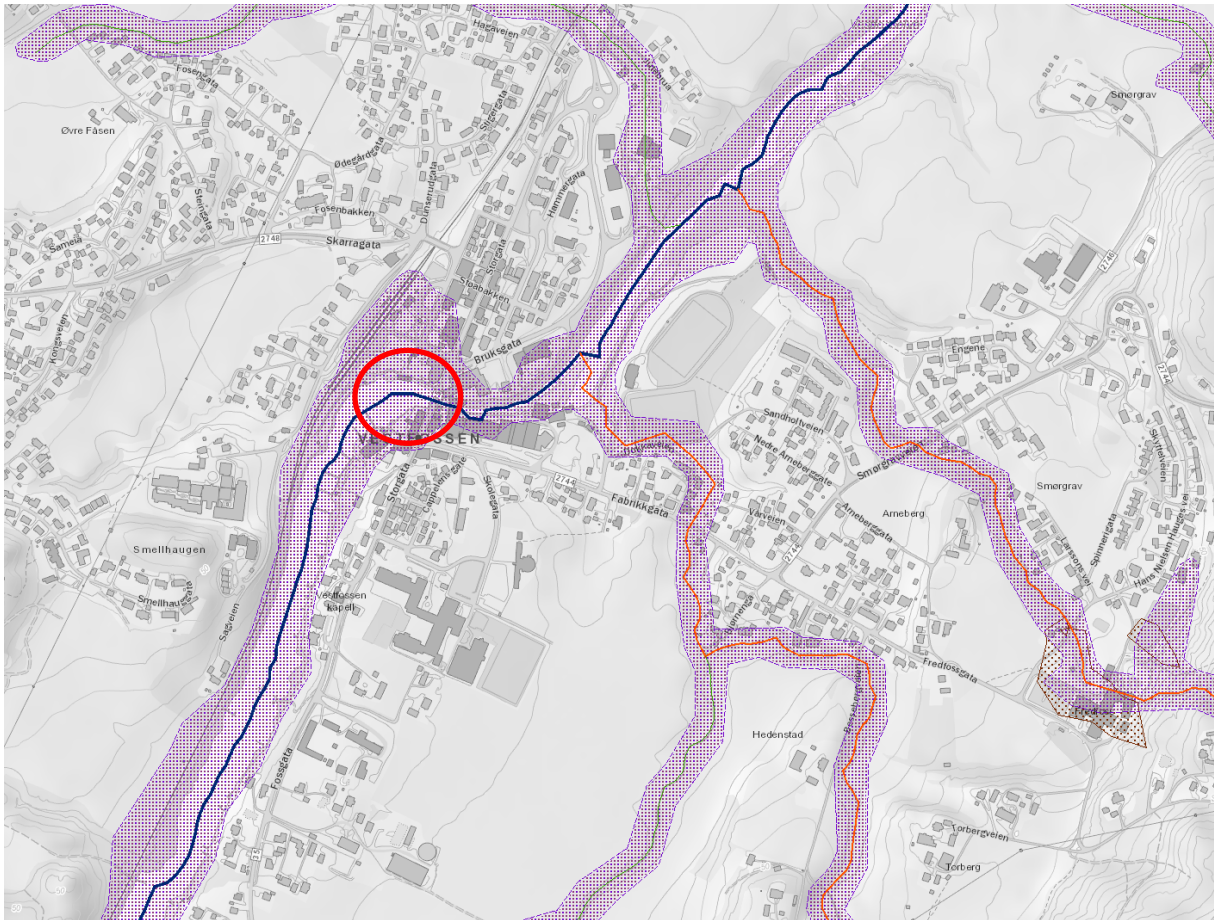
Kapphuset ved Hølen, foto: NIKU

Kapphuset ved Hølen 1965, flyfoto 1881.no

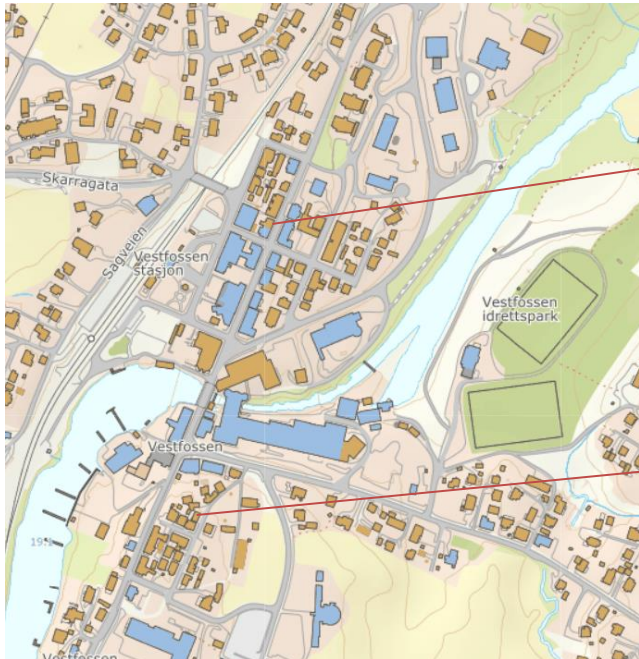
Hølen med Kapphuset, foto: NIKU

Det fiolette, skraverte, området indikerer aktsomhetsområde for flom. Rød ring viser plassering til Kapphuset. Kart hentet fra NVE (temakart.nve.no/tema/flomaktsomhet).

Kapphuset ligger i aktsomhetsområde for flom. Dette betyr at bygningsmassene bør sikres for vanninnsig og at fullgod vannavrenning må tilses. I tillegg bør jevnlig vedlikehold og overvåking av nedbryting relatert til biologiske angrep på treverk gjennomføres.

5.4 Bybebyggelsen

Storgata

Cappelens gate

Beskrivelse – historikk / dagens situasjon

Vestfossen sentrum er delt av elva og industriområdene langs elva. De to bydelene har svært ulik karakter. *Semsiden* i nord er en regulert 1800-talls by med rutenettstruktur og kvartalsbebyggelse. Fossiden med *Fosshaugen* i sør, omfatter «Gamlebyen» i Vestfossen: en selvgrodde tettbebyggelse med rester av eldre gatestruktur.

Kvaliteter

- Gode byrom
- Tett og lav bebyggelse i menneskevennlig skala
- «Landsbyfølelse»
- Verneverdig bebyggelse, jf. kulturminneregisteret
- Viktig miljøressurs
- Utsikt
- Næringsliv, butikker, servicetilbud
- Særpregede og dramatiske rom mellom de store industribygningene og fossen

Sårbarhet og tålegrenser

Skala – bygningshøyder. Levende bysentrum med utadrettet virksomhet i første etasje, utstillingsvinduer og innbydende gatefasader med inngangsdører fra gate eller gatehjørne. Fasadeutforming, ivareta arkitektonisk kvalitet, gjerne tilbakeføring av fasader. Biltrafikk og parkeringsplasser

Beholde skala. For at Vestfossen skal oppleves som et bysentrum er det viktig at bygårdene langs de sentrale sentrumsgatene opprettholdes som næringslokaler, og ikke transformeres til rent boligområde. Dette gjelder både for Sem- og Foss-siden. Opprettholde kvartalsstruktur, gjerne ved byreparasjon, dvs. gjenoppføre bygninger på tomter der eldre bebyggelse er revet.

Sårbarhet og trusler relatert til klima- og miljøsituasjonen

Tilpasning til et forandret klima

Det må påregnes økt innsats knyttet til vedlikehold / sikring av bybebyggelsen generelt for å bevare Vestfossens særpreg og identitet. De største klimarelaterte utfordringene for bebyggelse og

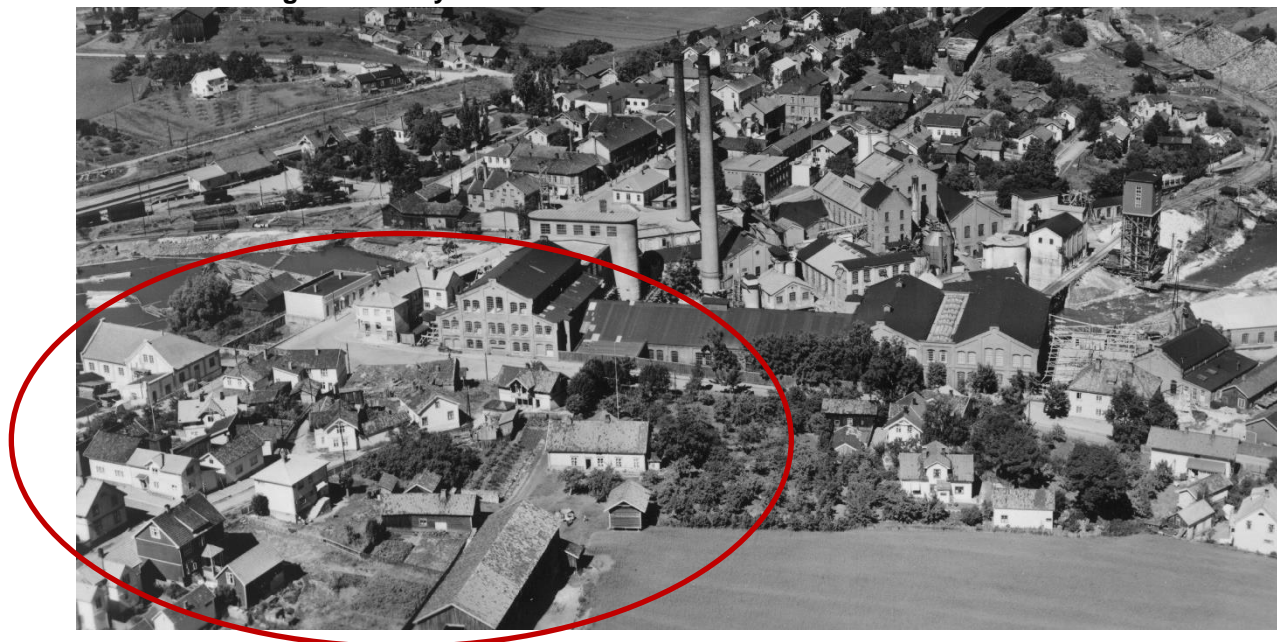
infrastruktur oppstår gjerne i forbindelse med kraftig, kortvarig nedbør som gir store mengder overvann og flommer i tettbebygde strøk. Tette gategulv og avhengighet av avløpssystemer for å håndtere overvann vil gi økt fare for oversvømmelser. Overflatevann medfører fare for vanninntrenging i bygningen, hvilket medfører økt risiko for fuktskader. Dersom vanninntrenging skjer kreves hensiktsmessig avrenning og infiltrering. Bebygde områder med store grøntarealer kan i den sammenheng fremheves som et godt plangrep rustet for klimaendringene. Grønne arealer har generelt god infiltrasjonsevne og reduserer de konsekvenser som tette flater fører til.

Et fuktigere og varmere klima vil gi økt fare for råteskader, mer insektskader og økt gjengroing. Mer vegetasjon rundt bygninger skaper mer fuktighet og saktere opptørking av bygningens ytre, og vil dermed medvirke til sopp- og algevekst. Råtesopper bryter ned treverket og lav og mose holder på fuktighet og kan derfor bidra til råte og frostsprengning. Alle materialer brytes ned over tid, men klimaforholdene er avgjørende for hvor hurtig dette skjer.

Klimagassberegninger

Bybebyggelsen på begge sider fossen utgjøres av varierte typologier som i klimagassregnskapet følgelig gir ulike utslag med hensyn til de ulike strategiene. Selv om flere av enkeltbygningene har gjennomgått oppgraderinger på senere år (blant annet ny kledning og nye vinduer) er de generelt sårbare for ytterligere utvendige endringer som skal til for å forbedre miljøregnskapet.

5.4.1 Fosshaugen: eldre bystruktur

Fosshaugen byr på et fortettet kulturmiljø bestående av gårder/jordbruk, arbeiderboliger og industri. Alle disse møtes ved Fabrikkgata og må ses i sammenheng. Dette er særlig tydelig i krysset Cappelens gate/ Fabrikkgata. Området er definert som kulturmiljø med høy verdi i kommunens kulturminneregister.

Cappelens gate er et gjenværende spor etter slik Vestfossen var før bybrannen i 1880 og er et kulturminne i seg selv. Langs denne gata ligger en rekke eldre bygninger. Gatestrukturen på vestsiden av Fosshaugen – Storgata, Omstedsgate, Tunmarcks gate – følger av den regulerte byplanen. Fosshaugen viser dermed møtet mellom bystruktur og bebyggelse før og etter bybrannen.

Kvartalene mellom Storgata og Cappelens gate sør for Fabrikkgata i dag, 1965 og på kart fra 1887

Mye av bebyggelsen på Fosshaugen er tilkjent verneverdi i tidligere registreringer. Se nærmere omtale og beskrivelse i:

- Jo Sellæg: Kulturminner i Øvre Eiker. Registrering og vurdering av nyere tids kulturminner og kulturmiljøer. Fagrapport nr. 2. Utarbeidet desember 2016 på oppdrag av Øvre Eiker kommune.
- Eli-Sofie Thorne: Fosshaugen - en «landsby» å bli glad i. Utgitt av Vestfossen grendeutvalg, 1999
- Bent Ek: Hvem bodde på Haugen? Vestfossen, 2001

Arbeiderboliger knyttet til industrien, nedenfor Råenbakken (til venstre) Arbeiderbolig i dag (til høyre) foto: NIKU

I krysset Storgata og Fabrikkgata oppstod et fortettet bygningsmiljø med handelsgårder på 1800-tallet, kalt Jacobsens-hjørnet. Johan Fr. Jacobsen var baker og kjøpte den opprinnelige bygården av Gerhard Gregersen. Gården brant både i 1915 og 1920, men ble bygget opp igjen. Hjørnet går fortsatt under navnet Jacobsen-hjørnet.

Tidligere bebyggelse i krysset Storgata og Fabrikkgata. Postkort til venstre (ca 100 år siden, kilde Eiker Arkiv) viser den opprinnelige Jacobsen-gården og forsamlingslokalet «Vidar» (revet). Foto til høyre viser Jacobsen-gården i dag – murgård med brukket hjørnet, oppført i mur for å tåle brann og formet med brukket hjørnet, for fremkommelighet etter datidens bygningslov. Foto: NIKU

Kartet viser bygningsmiljø knyttet til krysset Storgata og Fabrikkgata, med Vestfossen trevare, Jacobsen-gården (nr. 122, trebygning frem til 1920) og handelsgården Onkel Thor (130/120). Foto av «Onkel Thor» (til høyre): NIKU

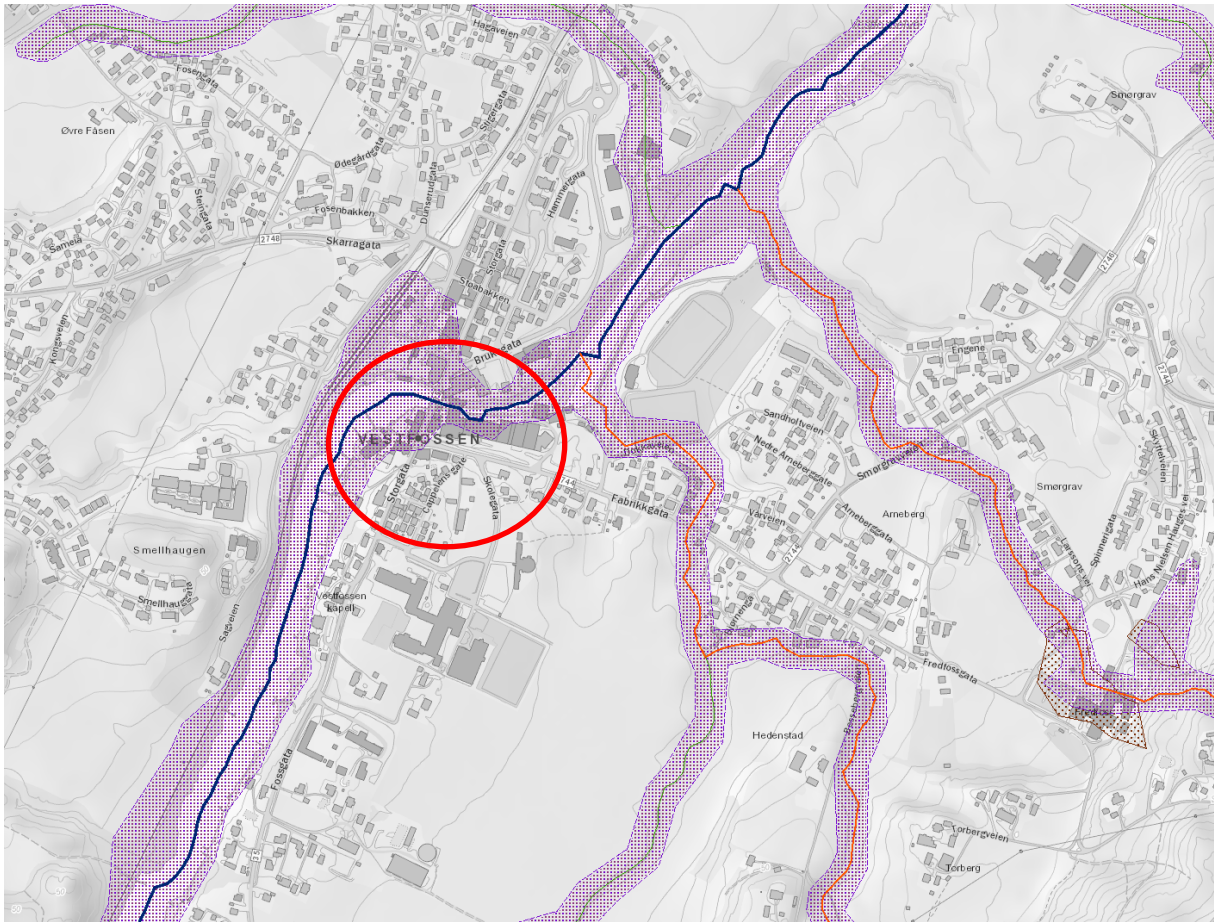
Nils Thoresen etablerte seg som landhandler i Vestfossen i 1901. Onkel Thor, Jacobsen-gården og Vestfossen trevarefabrikk utgjør et karakteristisk bygningsmiljø sentralt i Vestfossen.

Ved å oppgradere de historiske bygårdene ved tilbakeføring eller omforming på en god måte vil krysset, som representerer inngangen til Vestfossen fra sør, fremstå som et mer verdig og representativt bygningsmiljø. Sammen med Vestfossen trevarefabrikk og bryggeriet ved Hølen representerer dette knutepunktet et historisk miljø i møte mellom industrien, by- og boligbebyggelse (Foss-haugen).

Ankomsten fra nord og sør til Vestfossens sentrale knutepunkt. Foto: NIKU

Sårbarhet og trusler relatert til klima- og miljøsituasjonen

Det fiolette, skraverete, området indikerer aktsomhetsområde for flom. Rød ring viser plassering av Fosshaugen. Kart hentet fra NVE (temakart.nve.no/tema/flomaktsomhet).

Fosshaugen ligger til dels i aktsomhetsområde for flom. Dette betyr at bygningsmassene bør sikres for vanninnsig og at fullgod vannavrenning må tilses. I tillegg bør jevnlig vedlikehold og overvåking av nedbryting relatert til biologiske angrep på treverk gjennomføres, samt salt- og frostsprengning av murverk gjennomføres.

Klimagassregnskapet tilsier at det utfra hensyn til utslipp ligger høy potensiale i å oppgradere en stor del av bebyggelsen i delområdet. Samtidig er det flere bygninger hvor ytterligere oppgraderingstiltak fremstår som lite gunstig med hensyn til utslipp (jf. kategori 1). Delområdet inneholder videre en stor andel bygninger i kategori 3, som også er den med størst forskjeller i utslipp mellom oppgradering og nybygg. Beregningene for oppgraderingsscenarioet er imidlertid gjort under forutsetning av at sårbare kjennetegn og verdier knyttet til eksteriørene settes på spill ved utvendig etterisolering og utskifting av vinduer.

5.4.2 Sem-siden: kvartalsbebyggelse

Sem-siden har kvartalsbebyggelse mellom Jernbanegata – Storgata og Møllergata – Stabsgate. Dette har sammenheng med terrengfallet, der området mellom jernbanen, Jernbanegata og Storgata var naturlig flatere og egnet for en kvartalstruktur. Bebyggelsesstrukturen i øst (langs Hammergata og Skistadgata) er mer lineær og åpen i sin karakter, det vil si bygningsrekker med smug mellom enkelthus.

Flyfoto viser bydelen med kvartalstruktur definert av Jernbanegata og Storgata og den mer åpne kvartalstrukturen øst for Storgata. Kilde: Eiker Arkiv

Jernbanegata

Jernbanen og jernbanestasjonen knyttet Vestfossen til omlandet i 1871. Foto viser parken, alleen og kvartalene som et representativt byrom med paviljongen fra 1926. En bebyggelse i nord avgrenset det parkmessige byrommet. Husrekken i Jernbanegata fremstod som byens/kvartalenes fasade mot jernbanen i vest. Det var ikke industribebyggelsen som representerte byen, men det bymessige preget med park og kvartaler.

Jernbanegata fremstår i dag mer oppløst og husrekka har «hull». Gjennomsyn til Storgata gjør at byen oppløser kvartalstrukturen. Ved at bygningene nord for parken er revet, har ikke lenger parken en definert størrelse. Forbindelsen til Ekern og båt-trafikken kunne vært bedre definert enn i dag med et parkdrag som forbinder jernbane, Ekern og bykvartalene. Større moderne bygninger som Folkets hus endret skalaen i gaterekka. En eventuell ny bebyggelse vil kunne reparere hullene i husrekka og tilbakeføre kvartalsstrukturen i området mellom Jernbanegata og Storgata.

Jernbanegata før og nå (Eiker Arkiv/ foto: NIKU)

Storgata

Storgata har bevart mange av de eldre bygningene. Ved å ivareta eldre bygningsdeler/evt. tilbakeføre, bevares det opprinnelige uttrykket. Gata har ingen nye større bygninger og fremstår intakt. Flere av hjørnegårdene har brukket hjørne som var påbudt blant annet pga brannhensyn. Bygningene i Storgata er hovedsakelig i to etasjer. Dette gir en kontinuerlig rekke på begge sider av gata og et tydelig definert gaterom.

Foto: Skarpsmoen, Harve

Bukkerød Fylkesfotoarkiv

Bygårder på rekke i Storgata. Etter brannen på 1880-tallet ble det oppfordret til å bygge i mur, men hovedsakelig ble det oppført bygninger i tre. Det okergule huset var opprinnelig skolebygning (Eiker Arkiv/foto:NIKU).

Hjørnegård – Halvorseth-gården - med langfasade mot Storgata, brukket hjørne og fristående gavlen mot øst En av få bygårder i tegl.

Halvorseth-gården sett fra Hammergeata. Hjørnegården står fri ut mot hagen på hjørnet med vinduer i gavlen. Kvartalets hjørne mot Hammergeata utgjøres av en hage med et langt uthus. Foto: NIKU

Tidligere Vestfossen meieri står fortsatt i Storgata og er en markant bygning i gaten. Ved å tilbakeføre til ubehandlet tegl og originale åpninger vil den få sitt opprinnelige preg og bidra mer aktivt i gatebildet.

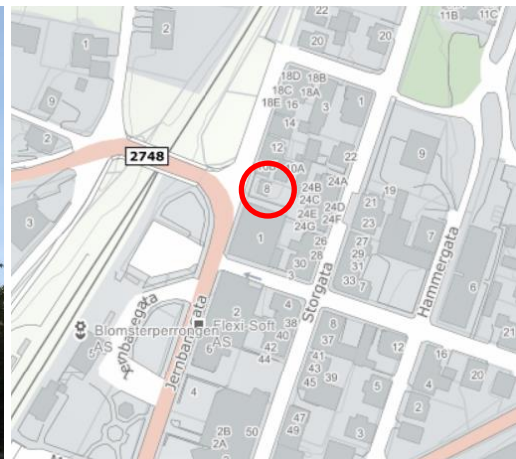
Meieriet i Storgata, før og nå (Eiker Arkiv/foto NIKU)

17.mai tog i bykvartalene, opp Støabakken, kilde: Eiker Arkiv

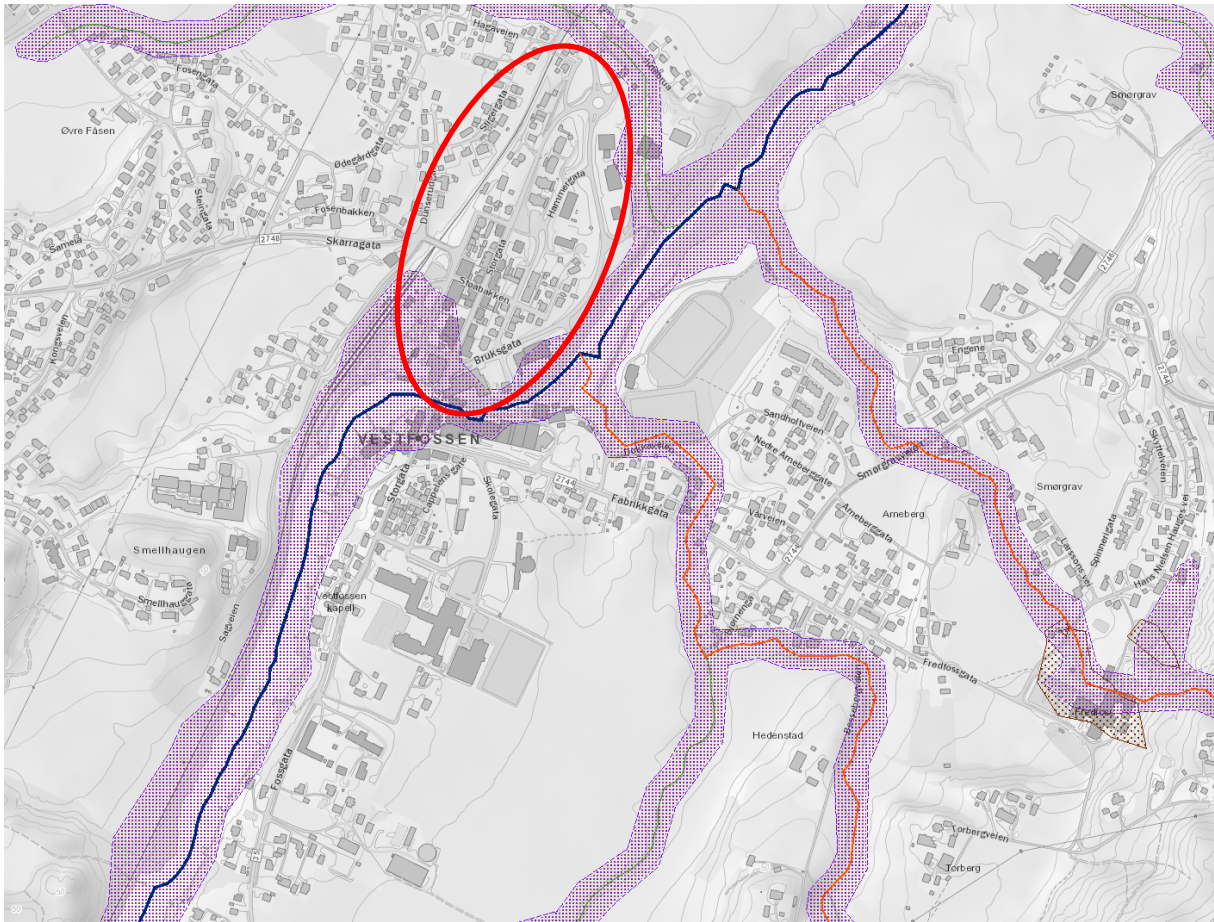
Madseberget er ett av de få husene som gjensto etter brannene. Huset forteller en annen historie enn industribygningene, bygårdene og herregården. Madseberget representerer vanlige bolighus for arbeidsfolk i Vestfossen. Huset er tilflyttet, ifølge Jo Sellæg. Huset står på en knaus og vitner om at det ble sprengt i terrenget i forbindelse med den nye reguleringsplanen.

«Madseberget» blir leid ut av Øvre Eiker kommune for en krone i året som kunstnerbolig. Huset har tidligere vært disponert av lyriker og artist Triztán Vindtorn.

Madseberget i Jernbanegata 8, foto: NIKU

Sårbarhet og trusler relatert til klima- og miljøsituasjonen

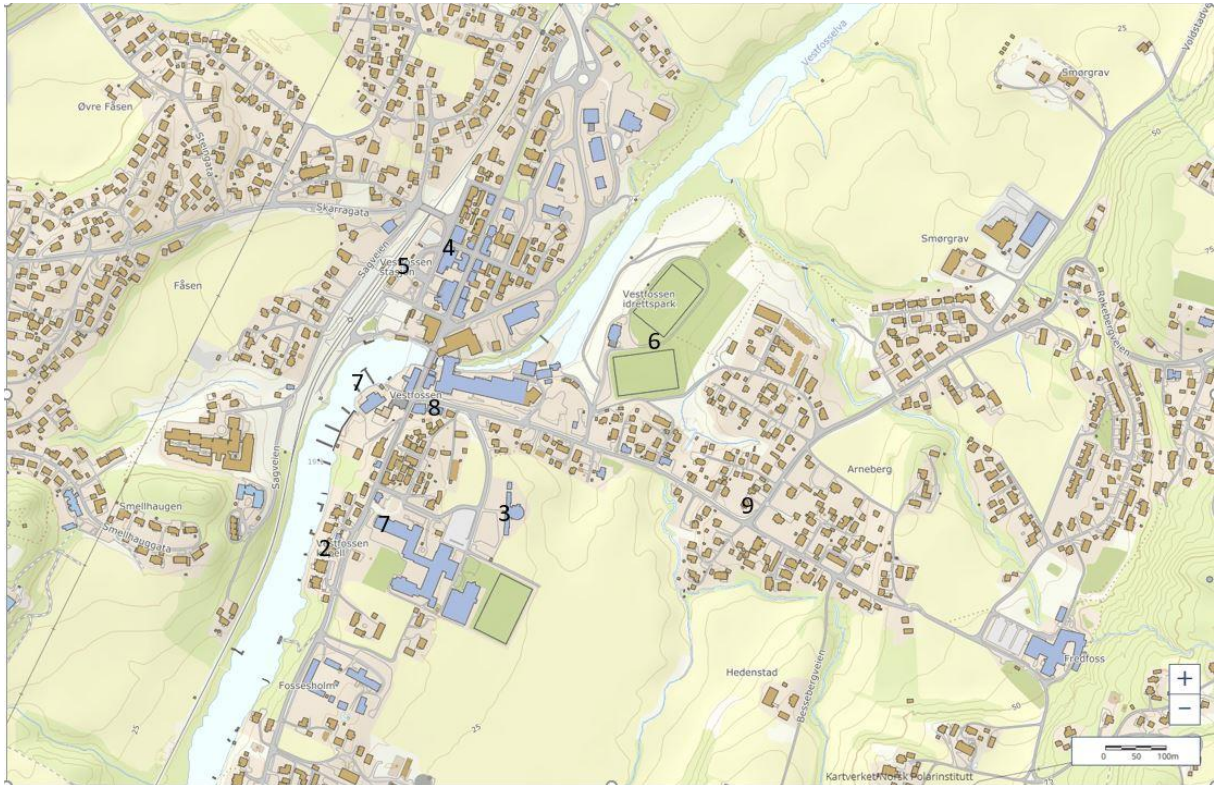

Det fiolette, skraverte, området indikerer aktsomhetsområde for flom. Rød ring viser plasseringen av Semsidens kvartalsbebyggelse. Kart hentet fra NVE (temakart.nve.no/tema/flomaktsomhet).

Semsidens kvartalsbebyggelse ligger til dels i aktsomhetsområde for flom. Dette betyr at bygningsmassene bør sikres for vanninnsig og at fullgod vannavrenning må tilses. I tillegg bør jevnlig vedlikehold og overvåking av nedbryting relatert til biologiske angrep på treverk gjennomføres, samt salt- og frostsprengning av murverk gjennomføres.

Klimagassregnskapet tilsier at det utfra hensyn til utslipp ligger stor energieffektiviseringspotensiale i å oppgradere en stor del av bebyggelsen i delområdet. De større bygningene i mur (jf. kategori 5 i klimagassregnskapet) langs Storgata har forholdsvis høy energieffektiviseringspotensiale. De sårbare eksteriørene tåler imidlertid lite forandringer. Handlingsrommet er desto større innvendig. Riving og nybygg av de samme bygningene vil for øvrig også slå klart dårlig ut med hensyn til utslipp. For øvrig mindre bebyggelse (særlig kategori 3 og 4), er det også god energieffektiviseringspotensiale selv om det også stedvis er godt bevarte og sårbare eksteriører. I likhet med kategori 5 ligger derfor handlingsrommet fremst innvendig. Kategori 3 er også den med størst forskjell i utslipp mellom scenarioene oppgradering og riving/nybygg.

5.5 Samfunnsfunksjoner, institusjoner

Mange av fellesskapets bygninger/steder er trukket fram som betydningsfulle i medvirkningsprosessen og i tidligere kulturminneregistreringer. 1) Skole Fossgata 7 2) Vestfossen kapell 3) Vesfossen kirke 4) Folkets hus 5) Jernbanestasjonen og parken 6) Strandajordet 7) Småbåthavn 8) Brannstasjon/ungdomshus 9) Hagebyen

Vestfossen er fra gammelt av ikke noe administrasjonssenter, men er i første rekke tuftet på industri. Vestfossen var imidlertid et foregangssted når det gjaldt skole, og har flere skolebygninger med kulturhistorisk og arkitektonisk verdi. Tettstedet har videre et lite kapell og en nyere kirke. Av andre kulturminner/-miljøer knyttet til samfunnsfunksjoner, kan Folkets hus, jernbanestasjonen med parken og paviljongen, samt brannstasjonen trekkes fram. Flere av disse er registrert som vernverdige kulturminner.

Kvaliteter

Fellesskapets bygg og instutsjoner er generelt viktige for forståelsen av Vestfossen som helhetlig kulturmiljø og inngår som sentrale enkeltelementer i bybildet.

Sårbarhet og tålegrenser

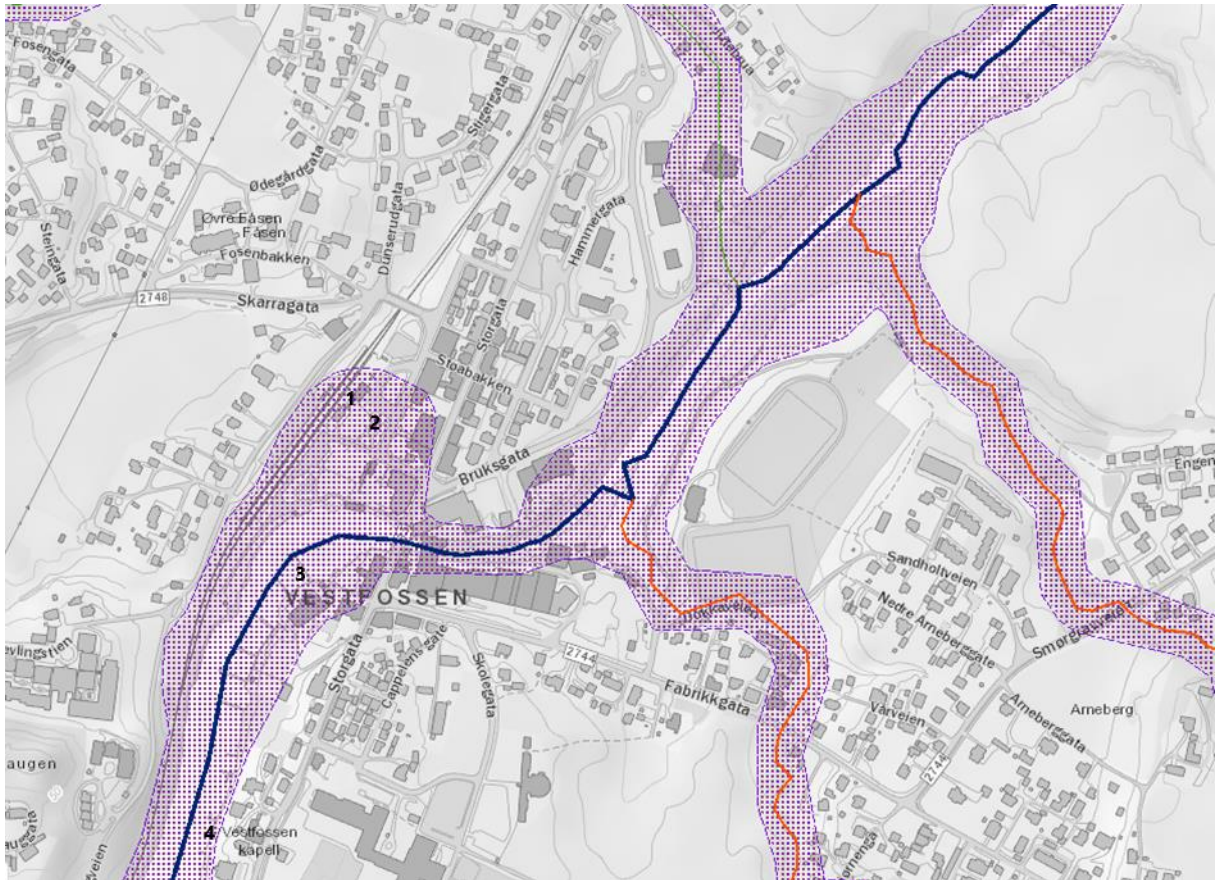
For verneverdige bygninger er det viktig at de er i bruk og at de vedlikeholdes jevnlig. Bruk er sentralt for disse bygningenes posisjon i bybildet og kan tåle en funksjonsendring gitt at sentrale kultuthistoriske kvaliteter ivaretas.

Sårbarhet og trusler relatert til klima- og miljøsituasjonen

Noen av samfunnsfunksjonene ligger i aktsomhetsområde for flom. Det handler om Vestfossen stasjon, Musikkpaviljongen, Småbåthavnen og Vestfossen kapell (se kart under). Dette betyr at disse bygningene bør sikres for vanninnsig og fullgod vannavrenning må tilses. I tillegg bør jevnlig vedlikehold og overvåking av nedbryting relatert til biologiske angrep på treverk gjennomføres, samt salt- og frostsprengning av murverk gjennomføres.

De bygninger som omfattes av temaet samfunnsfunksjoner er ikke inkludert i de klimagassberegninger som danner basis for denne analysen, men må generelt sett likevel kunne antas for å ha gode forutsetninger for ytterligere energieffektivisering. Samtidig er det en gruppe bygninger med sårbare

eksteriører, til dels også interiører, som medfører at tålegrensene ligger noe høyere enn for øvrig bebyggelse.

Markert på kartet er de bygninger som er truet: 1: Vestfossen stasjon. 2: Musikkpaviljong. 3: Småbåtshavnen. 4: Vestfossen kapell. Det fiolette, skraverte, området indikerer aktsomhetsområde for flom. Kart hentet fra NVE (temakart.nve.no/tema/flomaktsomhet).

5.5.1 Skoler

Skolene er symbolbygg og er blant de viktigste offentlige bygningene i lokalsamfunnet, ikke minst fordi de fleste innbyggere har et langvarig forhold til dem gjennom sin egen eller sine barns skolegang.

Vestfossen skole i Fossgata 7 har høy arkitektonisk kvalitet og er et symbolbygg. Skolen ble tatt i bruk skoleåret 1960/61. Den er tegnet av arkitekt Bjarne Thinn Syvertsen.

Murene fra Vestfossen Folkeskole oppført 1913 skal være bygget inn i det nye, større skolebygget.

Vestfossen var et foregangssted for skole. "Vestfossen Faste Skole" ble opprettet allerede i 1747, bare åtte år etter at loven om skole for alle barn kom. Det var den første faste skole i Buskerud amt/fylke (i motsetning til omgangsskoler²⁵) og den tredje i rekka av faste skoler i Norge. I 1807 ble det oppført

²⁵ Omgangsskole innebærer at det ikke fantes et eget skolebygg, men at læreren gikk fra sted til sted og underviste.

ny skolebygning for kretsskolen. Samme år opprettet godseier Omsted "Fossholm Bruksskole". Begge skolebygningene brant og ble bygget opp igjen i 1880. Disse to bygningene eksisterer fortsatt. I 1913 ble skolene slått sammen og flyttet til den nybygde Vestfossen Folkeskole (totalt ombygd i dag).

Storgata 49 som skole. Foto fra før 1913.

Etter 1913 er den gamle kretsskolen i Storgata 49 bygget om til næringslokaler i 1. og bolig i 2. etasje.

Fossgata 2 var opprinnelig skole. Kilde: Eiker Arkiv

Den gamle bruksskolen i dag. Bygningen ligger øverst på Fosshaugen i enden av Storgata. Foto: Google.

5.5.2 Kirker

Vestfossen kapell er et symbolbygg, både i kraft av utforming, beliggenhet og opprinnelige funksjon. Vestfossen ble et eget kirkesogn i 1997. Sognet hadde ingen kirke, kun Vestfossen kapell, som fungerte som sognekirke fram til den nye kirken ble innviet i 2010. Den nye kirken er på 900 m² og er en arbeidskirke. Klokketårnet er frittstående og har fått kirkeklokken fra Vestfossen kapell, fra 1902. Døpefonten, orgelet er hentet fra Vestfossen kapell, og likeså altertavlen som er fra 1400-tallet. Alteret er laget av to slipesteiner fra Vestfos Cellulose.

Kapellet ble oppført som bedehus i 1863 og innviet som kapell i 1902. Foto før tårnet ble bygget på.

Vestfossen kapell har markant beliggenhet ut mot hovedveien gjennom tettstedet (rv.35).

Vestfossen kirke, oppført 2010. Arkitekt: Arkitektkompaniet/Bjarte Ågedal. Foto: Google.

5.5.3 Folkets hus

Et viktig symbolbygg og sentralt samlingssted i Vestfossen er Folkets hus, oppført 1934, men betydelig forandret etter brann i 1977.

Folkets hus er en funksjonalistisk bygning, opprinnelig med høy arkitektonisk kvalitet. Denne er forringet av senere endringer, men fasadene vil kunne tilbakeføres til tidligere utseende. (Eiker Arkiv/foto: NIKU)

5.5.4 Jernbanestasjonen med parken og paviljongen

Jernbanestasjonen er et viktig knutepunkt og markerer for mange ankomsten til Vestfossen. Parken foran Jernbanestasjonen ble planlagt av en parkkomite etter at industrien ikke lenger hadde behov for oppbevaringsplassen ved Hølen.

Jernbanestasjonen sett fra bysiden.

Musikkpaviljong fra 1926. Foto: NIKU

Jernbanestasjonen og parken foran, Eiker Arkiv

5.5.5 Strandajordet idrettspark

Strandajordet idrettspark er et sentralt samlingssted med stor betydning for lokalsamfunnet. Anlegget ligger øst for Vestfosselva på et område som tidligere var i bruk som opplagsplass for tømmer. Idrettsbevegelsen har fra tidlig på 1900-tallet vært en pillar i det lokale kulturlivet.

Foto: NIKU/Eiker Arkiv

5.5.6 Småbåthavn og MS Eikern

Området på østsiden av Hølen, utenfor Trewaren og det gamle bryggeriet, er i bruk som småbåthavn /båtopplag. Ved en egen brygge på vestsiden av Hølen ligger passasjerbåten MS Ekern.

Båttrafikken på Eikern og Fiskumvannet har lang tradisjon. Vannveien har vært viktig for transport av tømmer til treforedlingsindustrien. En gammel metode var å forsyne tømmerflåtene med seil. Jaktene med dekk, rigg og seil sørget for transport av jern, malm og gods mellom Vestfossen og Eidsfoss. Dampbåten «Ekern» ble satt i drift i 1861. Den hadde plass til 59 passasjerer, men ble mest brukt til frakt av gods. I de siste årene frem til 1914 gikk hjulbåten som lekter. ²⁶

²⁶ Kilde: [Vår historie - MS Eikern Båttur på Fiskumvannet og Eikern](#)

Småbåthavna og MS Eikern ved kai, sett fra brygga ved Kapphuset.

Hølen sett fra småbåthavna mot Kapphuset og jernbanestasjonen. Foto: NIKU

5.5.7 Forsamlingshus/brannstasjon

Forsamlingslokale og næringsbygg, oppført 1966 av Vestfossen kristelige ungdomsforening. I underetasjen var det tidligere brannstasjon, som nå er overtatt av Sivilforsvaret, samt frisørsalong. Bygningen hadde tidligere pusset murfasade, men i 1996 ble fasaden kledd med teglstein.

Bygningen i fond av Fabrikkgata er en tidlige bygård som er ombygget med flatt tak. På hjørnet sees Trewarefabrikken.

Forsamlingshus til venstre med tidligere brannstasjon i første etasje. Foto: NIKU

5.6 Hagebyen

Kartet og foto som viser bebyggelsen mellom Vestfossen og Fredfoss oppført etter 1916. kilde: Eiker Arkiv

Beskrivelse – historikk / dagens situasjon

Øst for Vestfossen sentrum – mellom de store fabrikkbyggene i Vestfossen og på Fredfoss – ligger et boligområde som hovedsakelig består av frittliggende villaer, gjerne hvitmalte, med hage og stakitt.

I forbindelse med utvidelse av Fredfoss Uldvarefabrikk i 1916, kjøpte fabrikk-eier J.A.Larsson opp tomter for boliger tiltenkt funksjonærer og andre nære medarbeidere. Han oppførte også arbeiderboliger, som «Arken», «Langgården» og «Uglebo». Larsson var svensk og flere av de ansatte var svenske. Derfor ble området rundt Fredfoss kalt Vesle Sverige.

Enkelte av bygningene som ligger langs Fabrikkgata nærmest Vestfossen, bærer preg av at de tidligere har inneholdt næringslokaler i første etasje. Hagene er ikke lenger primært nyttehager, men oppholdshager med gressplener. Flyfoto fra nå-situasjonen viser fortetting med nye boliger i hagene.

Arbeiderbolig «Langgården» Fredfoss fabrikk, kilde:Eiker Arkiv. I dag består gården av 8 leiligheter. Foto: NIKU

Flyfoto fra 1965 viser utstrakt hagebruk med frukttrær og bærbusker ved småhusbebyggelsen. Kilde: kart.1881.no.

Flyfoto av nå-situasjonen viser en viss fortetting med nye boliger. Hagene er ikke lenger primært nyttehager, men oppholdshager med gressplener.

Kvaliteter

- Verneverdig bebyggelse, jf. kulturminneregisteret
- Hager
- Rester av eldre veistruktur har historiefortellende verdi
- Miljøressurs i egenskaper av å allerede være bygd
- Hagebyen en ressurs i klimatilpasningen av byen. Grøntområder absorberer og infiltrerer vann.

Sårbarhet og tålegrenser

Fotetting og nedbygging av hager med ny bebyggelse som endrer opplevelsen av en hageby, bør unngås

Sårbarhet og trusler relatert til klima- og miljøsituasjonen

Som for andre bygninger i Vestfossen vil temperaturendringer og økt nedbør medføre en større risiko for råteskader og andre fullrelaterte skader i Hagebyen. Hyppigere vedlikehold, og muligens økt kapasitet, på systemene for vann- og nedbørshåndtering (f.eks. takrenner, nedløpsrør og drenering) blir nødvendig for optimal funksjon.

Bebyggelsen i hagebyen omfattes med unntak for den større eiendommen i Fredfossgata 11-15 ikke av klimagassregnskapet. Det er imidlertid overføringspotensiale fra andre utredninger som viser på at typologien har gode forutsetninger for å bli konkurransekraftig også i utslippssammenheng.²⁷

Utfordringen ligger i å håndtere eksteriørens sårbarhet slik at tiltakene ikke i for stor grad påvirker de mange ulike utvendige kjennetegn og verdier knyttet til for eksempel (eldre) panel, listverk, takutstikk og vinduer, som til dels er svært godt bevart. Avhengig av konstruksjoner i yttervegg kan dette løses på ulike måter.

²⁷ Klimagassberegninger for Villa Dammen (Asplan Viak, 2016)

https://www.byggogbevar.no/media/6381/klimagassberegninger_villa_dammen.pdf

6 Aktivering av kulturhistoriske verdier

Målet med DIVE-analysens fjerde trinn er å belyse hvordan stedet kan videreutvikles på en slik måte at eksisterende kvaliteter og verdifulle, historiske karaktertrekk videreføres og utnyttes som inspirasjon og utgangspunkt for videre utvikling. Hvordan kan kulturminner og kulturmiljøer forvaltes, fremheves og rendyrkes som grunnlag for fremtidig utvikling som ivaretar Vestfossen som et levende sentrumsområde og kulturmiljø og samtidig bygger opp under miljømessige bærekraftsmål?

I dette kapitlet presenterer vi en ide-katalog / ide-bank. Dette er ideer basert på våre faglige vurderinger og analyser, samt ideer og innspill som er kommet fra Vestfossens innbyggere gjennom medvirkningsprosessen.

Kapitlet er delt inn i tre temaområder basert på kvalitetene redegjort for i kapittel 5 der vi mener det er viktigst å utarbeide prinsipper for en videre utvikling på Vestfossen og der hensynet til kulturminner/kulturmiljøer spiller en sentral rolle i det videre planarbeidet:

- Elva, fossen og grøntstrukturen
- Industriebbyggelsen
- Byen Vestfossen

Under hvert temaområde oppsummeres hva som har kommet fram av ønsker for et framtidig Vestfossen, hva som anses å være trusler og mulighetsrom og hva som er særskilte klima- og miljøhensyn for disse temaene.

Aktivere

6.1 Elva, fossen og grønnstrukturen

Elva og fossen som er utgangspunktet for stedet og som ga det dets navn, danner et verdifullt miljø med både kulturhistorisk verdi, naturverdi, bruks- og opplevelsesverdi. Dette er et område som bør forvaltes, fremheves og rendyrkes som grunnlag for fremtidig, bærekraftig utvikling. Innspill fra medvirkningsprosessen viser at dette er kvaliteter som mange vestfossinger er opptatt av.

Vannspeilet og de nære omgivelsene rundt bør være et felles rom for alle Vestfossens beboere der man sikrer tilgang til vannet fra alle kanter. Kontakten med vannet kan styrkes ved bruer over elva, turveier langs vannet, både nord og sør for fossen, og oppholdsarealer knyttet til fossen og elva

Blågrønne strukturer kan brukes for å håndtere fremtidig økt nedbør i området. Eksempler kan være å beholde bekker, elvedrag, myrområder og ikke bygge over disse. Eventuelt kan det være aktuelt å gjenåpne småbekker som tidligere er lagt i rør.

En del av vegetasjonen langs elvebredden bør beholdes. Rotsystemer holder masser på plass og sikrer mot ras og utgliding.

Elveområdet er flomutsatt, og eventuell ny bebyggelse må etableres med særskilt aktsomhet eller romme funksjoner av temporær karakter.

Området nedenfor Fossesholm må ses i sammenheng med herregården og opplevelsen av herregården, både sikten fra herregården mot landskapet rundt, og opplevelsen av herregården i landskapet.

6.1.1 Faglige anbefalinger – prinsipper for videre utvikling

Mulighetsrom og ideer for utvikling

Foss-siden - Elvedraget mot Fossesholm og Fiskumvannet, aktivering bryggeri og arbeiderbolig

Feste landskap har utarbeidet en analyse for å fremme en grønn forbindelse/en elvepromenade langs elveløpet til Fossesholm. For å styrke opplevelsen av det historiske Vestfossen kan kulturminneverdier som Bryggeriet og den tidligere arbeiderboligen knyttes til denne nye grønne forbindelsen mellom bydannelsen og herregården. Bryggeriet har intakte elementer som pipe og enkelte fasadeelementer og bygningsdeler. Bygningen kan ha potensial til å romme et mikrobryggeri, som peker tilbake til den opprinnelige funksjonen. Beliggenheten til Hølen og koblingen til elvepromenaden legger til rette for en uteservering ved sjøen. Arbeiderboligen fremstår intakt og kan bidra som et historiefortellende element i området, som en av få arbeiderboliger reist knyttet til nyere treindustri (oppført ca. 1930, av Eker Dampsag og Høvlari). For å ivareta kulturminneverdier, klima og det grønne anbefales det å ikke bygge mer ut i dette området, men renovere bryggeriet og skape nye sosiale aktiviteter, som styrker de historiske verdiene i kombinasjon med de grønne verdiene.

Sem-siden - Elveløpet Vestfosselva, fokus på nye forbindelseslinjer over fossen

For å aktivere dette elverommet kan det reetableres forbindelser mellom de to sidene i elva, i tillegg til den lille bruforbindelsen som er der i dag. Det gikk tidligere forbindelser knyttet til industri mellom de to bygningsmiljøene. I tillegg har det eksistert masterenner og kjerrater som har transport tømmer internt i anlegget. Industrimiljøet på nordsiden har nær gått tapt, men har potensial til å utformes med inspirasjon fra den tidligere industrien. Her er det potensial for ny bebyggelse, utformet i tegl. Transportkonstruksjonene i tre (masterenna) kan inspirere til nye tverrkonstruksjoner som vil gi Vestfossen en ny gangforbindelse mellom Sem-siden og Foss-siden på begge sider av fossen og samtidig åpne opp og tilgjengeliggjøre dette historiske elverommet.

Andre muligheter for framtidig utvikling

- Gjestebrygge
- Småbåthavn, båttopplag
- Lekeplass
- Mikrobryggeri med uteservering
- Bruke området rundt elva til rekreasjon og funksjoner knyttet til vannet. Tilrettelegge for gangveier/turveier

- Trelasten –bygge videre på bruk som treningssenter, la området brukes til trening i friluft, f eks badstu
- Tilrettelegge for badeplass ved elva? Badekulp?
- Gammelt steinfundament i fossen – bruke som utsiktspunkt?
- Infotavler og skilting for formidling av kulturhistorien

Strategier og tiltak relatert til klima og miljø

Videreutvikling av tiltak for å ta høyde for økte vannmengder og flomfare

Grøntarealer bør beholdes og videreutvikles. Tette realer kan gjenåpnes slik at de blir åpne for infiltrasjon (f eks asfaltdekket). Andre eksempler på klimahensyn og -tiltak kan være å beholde bekker, elvedrag, myrområder og ikke bygge over disse. Nye avrenningsgrep og ny beplantning kan også være gode tiltak. Eventuelt kan det være aktuelt å gjenåpne bekker som tidligere er lagt i rør. Den varierte kantvegetasjonen langs elvebredden bidrar til å sikre mot erosjon. Rotsystemer holder masser og sikrer mot ras og utgliding. Vegetasjonen bør derfor beholdes.

Analyse og vurdering av bruk av historiske løsninger

Historiske løsninger for avrenning studeres, slik som gjenåpning og bredding av bekker og mindre vassdrag. Kunnskap om tidligere tiders løsninger kan gi kompletterende informasjon til dagens valg av løsninger. Ved Huseby bruk i Småland i Sverige har historiske kart blitt brukt ved restaurering og gjenoppbygging av våtmark.²⁸ Hagen og andre deler av miljøet rundt bygningen er gjenoppbygd som tiltak for å håndtere vannproblematikk, og det er gjort et omfattende restaureringsarbeid for å gjenskape nyttehagen.

Huseby bruk i Småland, Sverige. Miljøet rundt bygningen er gjenoppbygd som et tiltak for å håndtere vannproblematikk. Foto: L.G.foto/Wikimedia Commons/CC BY-SA 4.0.

Nye avrenningsløsninger

En løsning er bruk av regnbed og infiltrasjonsbed for å demme opp for både langavrigt og intense nedbørmengder. Ved Bjørnstjerne Bjørnsons gate i Drammen har man oppført landets første veianlegg der lokal overvannshåndtering i form av regnbed (se bilde) er eneste system for å håndtere overvann.²⁹ Systemet har mange fordeler, som biomangfold og trivsel, og det fungerer godt for kulturarv, med naturlig drenering i grunn. Med denne metoden filtreres nedbøren, slik at man unngår å få tungt forurensende elementer ned i grunnvann.

²⁸ NIKU, *Klimatilpasningstiltak og kulturarv. Muligheter og oppmerksomhetspunkter ved studier av klimatilpasningstiltak og konsekvenser for kulturmiljøer og kulturminner*, Nordisk ministerråd, 2021, s. 50.

²⁹ NIKU *Klimatilpasningstiltak og kulturarv. Muligheter og oppmerksomhetspunkter ved studier av klimatilpasningstiltak og konsekvenser for kulturmiljøer og kulturminner*, Nordisk ministerråd, 2021, s. 46.

Regnbedd ved Bjørnstjerne Bjørnsons gate i Drammen. Foto: A. Tveiten, gjengitt med tillatelse.

En annen løsning kan være å sikre mot skybrudd gjennom å lede vann via sikre vannveier. København kommune har utarbeidet en skybruddsplan for å bedre ruste byen til å håndtere fremtidig skybrudd.³⁰ Planen tar utgangspunkt i Københavns Klimatilpasningsplan samt i flomkart og risikoanalyser. Hovedtiltaket i planen er å lede vann til havet via sikre vannveier, dette suppleres med åpne løsninger for overvann. I planen kombineres grønne og blå løsninger for å lede bort regnvann på overflaten. Det finnes også flere steder i byen hvor det er oppført regnbed og andre arealer med gjennomtrengelige overflater som leder til oppmagasinering av overvann.

6.2 Industriebbyggelsen

En stor del av industriebbyggelsen er regulert til bevaring. Den er ivaretatt på sydsiden av elva (Vestfossen kunstlaboratorium), men ikke like godt på nordsiden og på siden mot Hølen. Flere av bygningene har arkitektonisk kvalitet. Det bør gjøres nærmere bygningsundersøkelser der man registrerer originale deler for bevaring, nyere tilbygg kan ev. transformeres.

Innspill fra gjestebudene viser at folk føler stolthet over fabrikkbygningene, industrihistorien og Vestfossens særpreg som arbeidernes samfunn. Flere påpeker manglende vedlikehold av bygningene, og at det er for mye gammel og falleferdig industripreget virksomhet på plasser midt i sentrum (verksteder, lagringsplasser, oppstillingsplasser for kjøretøy o.l.). Mange bygg brukes i dag til lager og virksomhet som ikke skaper liv i sentrum (eks. store deler av Vestfoss Cellulose).

Bruksressurs: industribygningene er bygget for å romme store maskiner og gjerne med store vindusåpninger for mye dagslys. Dette er bygninger som egner seg til å romme aktiviteter som fordrer store åpne arealer, som kunstlaboratorium og treningssenter.

Miljøressurs: industribygningene er robuste bygninger med attraktiv beliggenhet. De har gode forutsetninger for gjenbruk og ombruk. Dette gir vesentlig lavere total miljøbelastning sammenlignet med riving og nybygg.

6.2.1 Faglige anbefalinger – prinsipper for videre utvikling

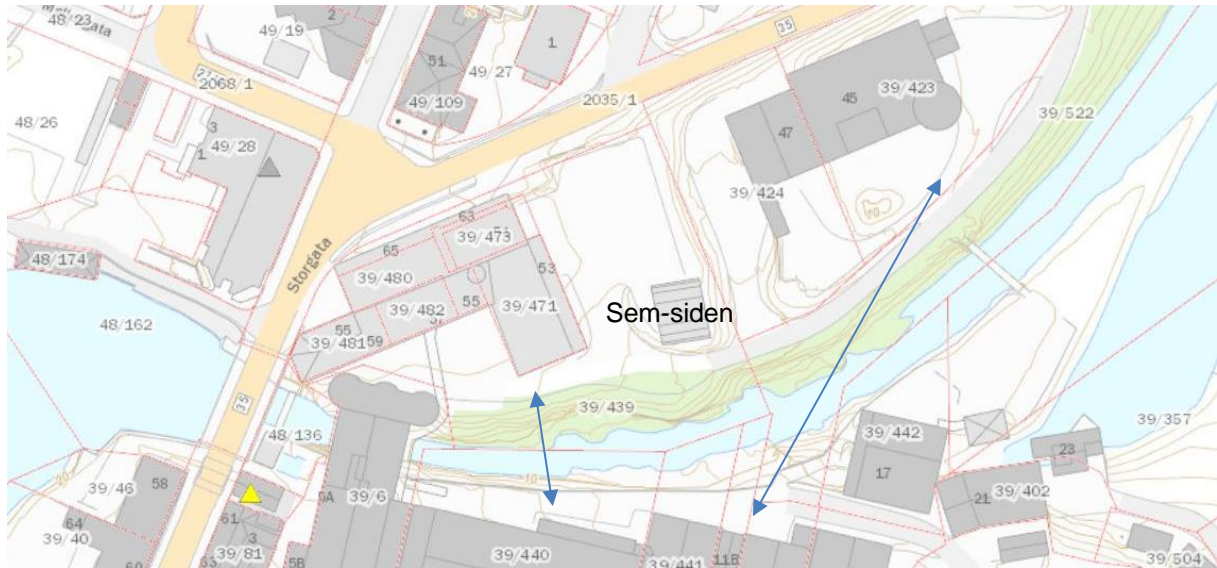
³⁰ Københavns kommune, COWi. (2012). *Københavns kommunes skybruddsplan 2012*. <file:///C:/Users/nikmgr/Downloads/skybruddsplan-endelig-lavpdf-1018.pdf>

Mulighetsrom og ideer for utvikling

Sem-siden

Industribebyggelsen på Sem-siden har nær gått tapt og har potensial for noe foretting/bebyggelse som inspireres av den historiske bebyggelsen. Utformingen bør hensynta den allerede eksisterende industribebyggelsen (f.eks ved bruk av tegl) og elverommet mellom Sem og Foss-siden. Forholdet til Bruksgata og forbindelser til bykvartalene er viktig å ivareta ved en utbygging her. En analyse av bygningsmiljøet bør foretas, for å sikre en bebyggelse som arkitektonisk harmonerer med den tidligere industribebyggelse og på den måten styrker Vestfossens identitet som tidligere industriby.

Tidligere transportforbindelser over elverommet kan inspirere til nye gangforbindelser og skape kontakt mellom Foss-siden og Sem-siden. Alle tiltak langs elva må ta særskilte hensyn til flomfare.

Sem-siden har potensial for foretting/utvikling. Nye forbindelser kan etableres som nye gangforbindelser, inspirert av de tidligere mange transportforbindelsene over elva, kart: miljøstatus.no

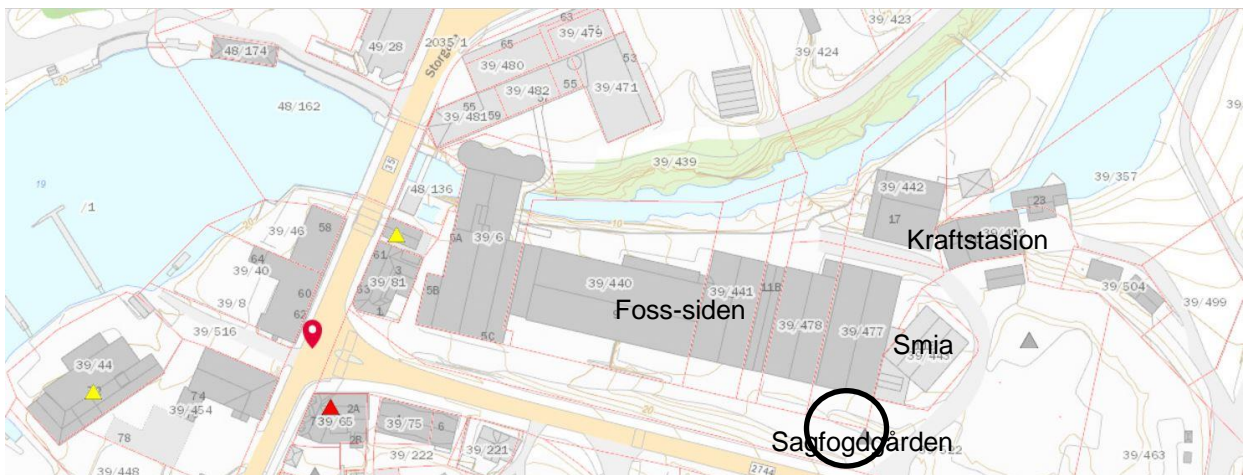

Tidligere transportårer på tvers av fossen, flyfoto 1965, kilde: 1881.no

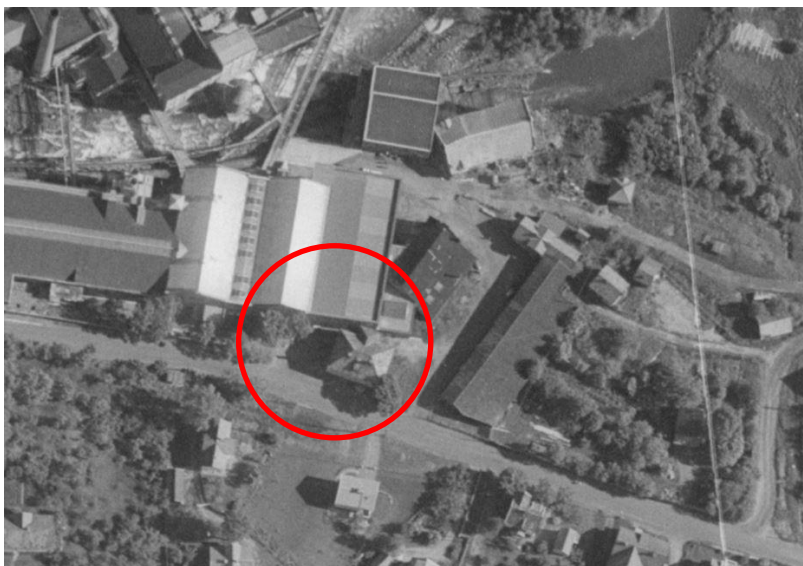
Foss-siden

Storindustrien som oppstod på 1880-90 tallet er godt synlig med industribygningene på Foss-siden. Historien knyttet til den tidligere sagbrukstiden fra 1700-tallet er derimot lite lesbar, bortsett fra et fragment av en masterenne. Vannsagene i fossen var av de største og ble regulert av sagfogden. Sagfogden bodde i Sagfogdgården, på Foss-siden, med visuell og nær kontakt til elva og sagene. Sagfogdgården ble senere innlemmet som kontor for cellulosefabrikken, men ble tatt ned på 1980-tallet, da den ble stående klemt mot siste utbyggingstrinn for fabrikkens på 1960-tallet.

Sagfogdgården skal ha blitt tatt ned med tanke på senere gjenoppføring. Rekken med fabrikkbygningene slutter brått ved en parkeringsplass i dag. For å komplementere kulturmiljøet kan Sagfogdgården gjenreises/rekonstrueres i dette området, i miljø med smia og kraftstasjonen som i dag står litt glemt og gjemt. Sagfogdgården vil kunne bli et dreiepunkt for den tidligste historien knyttet til sager og møller fra 16-1700-tallet. Ved en rekonstruksjon av gården, vil man bidra til å løfte kunnskapen om og interessen for å bygge i tre, noe som også kan inspirere Vestfossens befolkning til å ta vare på sine egne historiske trehus, bygårdene i bykvartalene, boligene på Foss-haugen og villaene i hagebyen mot Fredfoss.

Sagfogdgårdens opprinnelige plassering, grå SEFRAK-trekant. Kart: miljøstatus.no

Sagfogdgården, flyfoto 1965, kilde 1881.no og foto til høyre: Eiker Arkiv.

For å styrke landskapskvalitetene ved elva og den planlagte grønne forbindelsen til Fossesholm kan ny aktivitet i bryggeriet og arbeiderboligene knyttes til et parkdrag på denne siden av elva.

Foto (1965) viser arbeiderboligen (1) og bryggeriet(2), samt sagfogdgården(3), kilde 1881.no

Andre muligheter for framtidig utvikling

- Sørge for at byggene er tilgjengelige og i bruk som fellesskapsgoder
- Trewaren og det gamle bryggeriet ivaretas som viktige bygninger knyttet til Hølen. Rive skjemmende tilbygg/påbygg, tilbakeføre, sette i stand. Store rom, godt egnet for f.eks treningssenter.
- Anbefales regulert til bevaring.
- Bryggeriet: tilbakeføre og sette i stand, rive/transformere skjemmende tilbygg. Ta i bruk for nye formål. Mikrobryggeri? Spisested i det gamle bryggeriet. Uteservering mort elva. Uteområde – solrikt og vestvendt mot den kulturhistorisk viktige naturperlen Hølen
- Utleiepartner: viktig arbeidsplass, men legger beslag på sentrumsnær fabrikkbygning med lagringsareal ut mot hovedgata.
- Fabrikken bør være byens, folkets – tilgjengelige for næringsvirksomhet og aktivitet

Strategier og tiltak relatert til klima og miljø

Tiltak for å forhindre fuktrelatert skadeutvikling i bygningsmassene

Industribebyggelsen ligger til dels i aktsomhetsområde for flom. I tillegg vil generelt nedbørsmengdene øke i årene som kommer.

Bygningsmassene er altså truet av økt mengder fuktighet. Det anbefales derfor at tilstandsanalyser av industribebyggelsen, med fokus på fuktrelatert skadeutvikling, gjennomføres og at tiltak for å sikre bygningsmassene mot vann og fukt iverksettes. I tillegg bør man vurdere og eventuelt komplettere avrennings- og dreneringssystemer på og rundt bygningene.

Det er viktig med jevnlig tett vedlikehold av bygningene for å unngå utvikling av fuktrelaterte skader.

En bærekraftig bygningsmasse

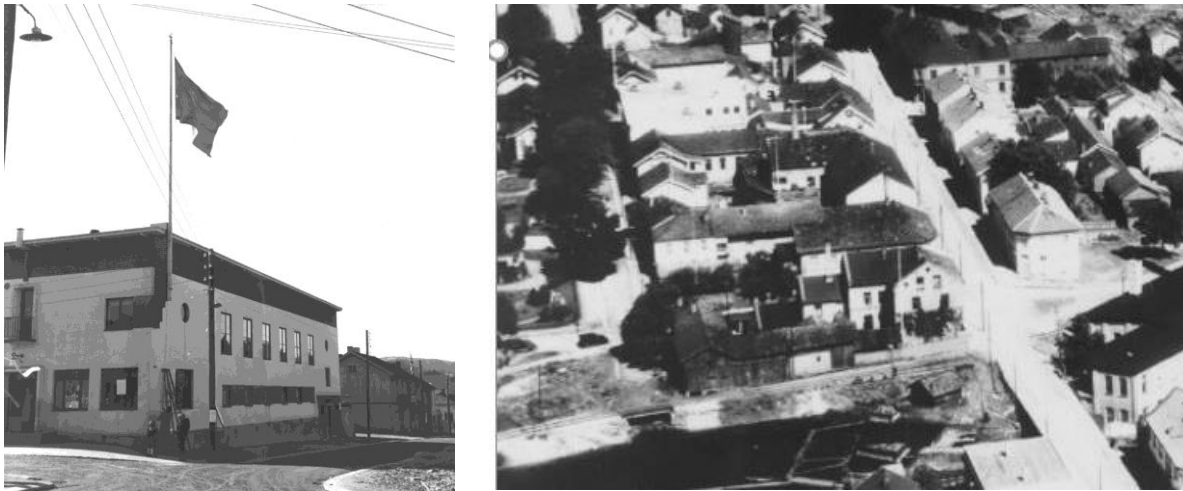
Sett til det faktum at det allerede er store mengder utslipp bundet i konstruksjonene representerer brorparten av den eldre og verdifulle fabrikk- og industribebyggelsen store miljøressurser. Sammen med at de generelt sett representerer solide konstruksjoner egner de seg godt for ombruk, som samtidig kan gi kulturhistoriske gevinster. Et slikt miljøaspekt bør kunne være en tungtveiende del av

helhetsvurderingen ved planer om utvikling. Selv om de bygningsfysiske forutsetningene stiller høyere krav til materialbruk enn for mer vanlig boligbebyggelse i tre, må det vektas mot de store verdier som den gamle industribebyggelsen representerer. Innvendige oppgraderingstiltak kan og bidra til å veie opp de begrensningene som ligger i sårbarheten til fasadene. En strategi med fokus på vern gjennom bruk kan altså bidra til at verdiene til Vestfossens kulturhistorisk verdifulle industribebyggelse styrkes, og vesentlig bidra til et bedre miljøregnskap enn om bygningene rives og erstattes med ny bebyggelse.

6.3 Byen

6.3.1 Byreparasjon

Byen har forbedringspotensial som ligger i å styrke kvaliteter som karakteriserer den historiske byen. Dette gjelder i særdeleshet det sentrale knutepunktet ved brua/elva og sammenknytningen av Foss- og Sem-siden.

Gjenoppføre bygninger på hull i gaterekene. Eks. Jernbanegata, bygningene sør for Folkets hus er revet.

6.3.2 Faglige anbefalinger – prinsipper for videre utvikling

Mulighetsrom og ideer for utvikling

Byreparasjon Sem-siden

Bensinstasjonen ligger på et sentralt og eksponert hjørne i Vestfossen. Her lå det tidligere en klassisk bygård. Å flytte bensinstasjonen og oppføre en bygård i skala og materialitet som peker tilbake på de

historiske bygårdene, vil bidra til å styrke Sem-sidens karakteristiske kvartalstruktur. Ved siden av bensinstasjonen i Jernbanegata er det også et «hull» i bebyggelsen. Her lå det tidligere et bolighus, Paules Gjestgiveri. En ny utfylling/reparasjon av dette hullet vil styrke opplevelsen av et tradisjonelt bykvartal og en byfasade når man ankommer med toget.

Byreparasjon som viderefører kvartalstrukturen vil skape en sammenhengende byfasade mot byparken og jernbanestasjonen og skape en følelse av bykvartal. Flyfoto 1965, kilde: 1881.no, kart: miljøstatus.no

Byreparasjon Foss-siden

I krysset Storgata og Fabrikkgata oppstod et fortettet bygningsmiljø med handelsgårder på 1800-tallet, kalt Jacobsens-hjørnet. Ved å oppgradere de historiske bygårdene ved tilbakeføring eller omforming på en god måte vil krysset, som representerer inngangen til Vestfossen fra sør, fremstå som et mer verdig og representativt kulturmiljø. Sammen med Vestfossen trevarefabrikk og bryggeriet ved Hølen representerer dette knutepunktet et historisk miljø i møte mellom industrien, handel- og boligbebyggelse

Byreparasjon ved å tilbakeføre/omforme. Ved en restaurering/renovering/gjenoppbygging som er inspirert av den tidligere bebyggelsen vil dette bygningsmiljøet kunne bidra til å styrke Vestfossens historie som en industriby. Fotoet viser Vestfossen trevare og tidligere bygårder, noen betydelig endret med bl.a. flatt tak.

Andre muligheter for framtidig utvikling

- Både Fosshaugen og Semsiden: **byreparasjon**, tette igjen hull i gaterekkene og gjenopprette opprinnelig kvartalsstruktur, men obs opprettholde smug = karaktertrekk
- La industribygningene være de største, monumentale anleggene. Ikke la Vestfossen bli borte i nye boligprosjekter.
- Bygge videre på den lineære bebyggelsesstrukturen med bebyggelse i gatelinja og gløtt/sikt mellom bygninger.
- Styrke Storgata – med en videre bymessig bebyggelse i byens historiske skala. Bebyggelsen legges i gatelinjen for å styrke gaterommet i retning rundkjøring i nord/Berg gård.
- Styrke parkrommet mellom Hølen, jernbanestasjonen og Jernbanegata – ivareta alleer og parkdrag.

- Styrke Støabakken som tverrgate og en grønn forbindelse fra den nyanlagte parken ved elva, via det åpne hagearealet i Støabakken og det beplantede krysset Storgata, langs alleen og parken i Jernbanegata ned til naturperlen Hølen. Overgang vei/elv ivaretas.
- Tilbakeføre fasader og volumer, uheldige vindusutskiftinger og bytte av kledning – bygninger som tidligere har hatt høy arkitektonisk kvalitet, kan få dette tilbake, eks. meieriet i Storgata
- Utarbeide byggeskikkveileder: Kommunale retningslinjer - prinsipper for tilbakeføring, anbefalinger for energieffektivisering – klimasmart utbedring. Prinsipper for restaurering av vinduer, dører, kledning, farger og materialer, samt energieffektivisering. I byggeskikkveileder vektlegge både verdiskapingspotensiale og utslippsmessige fordeler ved bevaring framfor riving. Eks. vinduer, kledning, dører, murer, terrengtilpasning, takformer? Materialbruk: rød tegl, tegltak, farger: oker – rødt – hvitt.
- Ta vare på uthusene og bakfløyene.
- Krav om forretningslokaler i 1. etasje som opprinnelig med utstillingsvinduer og dør mot gate
- Skalaen – begrense størrelsen på nye boligprosjekter. Meget viktig å holde på småbyfølelsen
- Unngå for stor grad av fortetning med store bygg som bryter med eksisterende bebyggelse og stenger tilgang for allmennheten.
- Ivareta historiske parker, alléer, forhager og bakhager/bakgårder (Jernbaneparken).
- Løfte fram igjen hagebruket? Frukt og bær-dyrking, grønnsakhager eller urter?
- Lavere fart for gjennomgangstrafikk?
- Likeverdig behandling av bygatene – ikke bare Storgata
- Infotavler og formidlig rundt omkring de historiske byggene, fabrikken og elva (eks plaketter på husene med historisk info, lik den på Dæhlinbygget)
- Funksjonsblanding i sentrum: serviceinstitusjoner, boliger og forretninger
- Legge til rette for størst mulig bruksfrekvens av alle bygg og lokaler som har kommunal eierskap eller påvirkning. Alt for mye står tomt store deler av tiden (f.eks. Folkets hus, skolebygg, uteområde skole, deler av fabrikkbygningene?)
- Opprettholde siktlinjer langs gatene og mot de røde låvene: Fåsen, Spæren, gårdstun også rundt på alle andre kanter
- Opprettholde skarpt skille mellom jordbruksområder og bebygde områder
- Unngå høyhus som bryter med byggehøyder pr i dag, eller som stenger allmennheten fra vannspeilet

Strategier og tiltak relatert til klima og miljø

Tiltak for å forhindre fuktrelatert skadeutvikling i bygningsmassene

Bybebyggelsen ligger til dels i aktsomhetsområde for flom. I tillegg vil generelt nedbørsmengdene øke i årene som kommer.

Bygningsmassene er altså truet av økt mengder fuktighet. Det anbefales derfor at tilstandsanalyser av et utvalg av den mest verdifulle bybebyggelsen, med fokus på fuktrelatert skadeutvikling, gjennomføres og at tiltak for å sikre bygningsmassene mot vann og fukt iverksettes. I tillegg bør man vurdere og eventuelt komplettere avrennings- og dreneringssystemer på og rundt bygningene.

Fremover vil det dessuten være enda viktigere med jevnlig tett vedlikehold av bygningene for å unngå utvikling av fuktrelaterte skader.

En bærekraftig bygningsmasse

Bybebyggelsen utgjøres av varierte typologier med ulike tilstand, funksjoner og størrelse som i klimaregnskapet følgelig gir ulike utslag med hensyn til de ulike foreslåtte strategiene. Jevnt over vil det likevel være et bedre miljøregnskap på kort sikt å vedlikeholde den eksisterende bygningsmassen.

Da flere av bygningene har gjennomgått oppgraderinger på senere år (blant annet ny kledning og nye vinduer) er de generelt sårbare for ytterligere utvendige endringer som skal til for å forbedre miljøregnskapet. Slike energieffektiviserende tiltak bør behandles strengt, og bygge på prinsipper om

vedlikehold fremfor utskifting. Der hvor den tekniske tilstand likevel tilsier at levetiden for elementer i bygningens klimaskall er over, anbefales som styrking av bebyggelsens samlede kulturhistoriske verdier at vinduer, dører og fasader ved eventuell utskifting tilbakeføres til opprinnelig utseende.

6.4 Vestfossens bygningsarv som ressurs utfra utslippsperspektiv

Klimagassutredningen for Vestfossen bidrar til å øke forståelsen av mer overordnede muligheter knyttet til forvaltningen av Vestfossen bygningsarv. Selv om resultatene overveiende peker på nytten av oppgradering fremfor riving og nybygg, bør hensyn til eksteriørens kjennetegn og verdier i fremtiden vektlegges i betydelig større utstrekning for å unngå alt for store konsekvenser for bygningenes og kulturmiljøenes kulturhistoriske verdier. Dette gjelder særlig etterisolering av fasader/yttervegg og installering av nye vinduer der eldre er bevart.

Det vil være vesentlig at den kulturhistoriske bebyggelsen i Vestfossen vurderes individuelt innfor oppgradering. Både med hensyn til hvilke verneverdier de enkelte bygningene representerer, hvilke utslipp som må til for å oppgradere eller erstatte dem, og hvilke kostnader slike scenarier utgjør. Slike hensyn bør i de tilfeller kommunen ønsker, kunne forventes presentert som beslutningsgrunnlag slik at kulturelle, miljømessige og økonomiske aspekter blir omfattet i saksbehandling.

Klimagassutredningen viser videre at det i et ressurs- og miljøperspektiv er riktigst å bruke materialer og bygningsdeler lenge, siden oppgradering gjerne medfører mye riving og utskifting av materialer. Byggebransjen er en av de samfunnssektorene som står for det største forbruket av råvarer og produksjon av avfall. Det å bruke bygninger så intakt som mulig er derfor den beste form for gjenbruk. Derfor er en mest mulig skånsom utbedring av bygninger som gjøres med utgangspunkt i bygningens egne verneverdier også i tråd med god ressurs- og miljøforvaltning.

Utredningens resultater bekrefter også, fra et utslippsperspektiv, viktigheten av jevnt vedlikehold for å forebygge behov for større, materialkrevende utbedringstiltak. Jo mer vedlikeholdsetterslep, desto mer materialrelaterte utslipp vil istandsetting kreve. Dermed vil de miljømessige fordelene ved bevaring og rehabilitering minke sett opp mot nybygging.

7 Konklusjoner og anbefalinger

Utgangspunktet for en kulturhistorisk stedsanalyse etter DIVE-metoden er historien som ressurs for stedsutvikling. Kulturminner og kulturmiljø er ofte av stor betydning for stedsidentitet og tilhørighet, og også for omdømmebygging.

Vi har i denne rapporten pekt på særegne steds kvaliteter i Vestfossen, verdien og sårbarheten ved dem, og hvordan de kan fremheves og rendyrkes som grunnlag for fremtidig utvikling. Potensialet som ligger i kulturarv og kulturmiljøer er i høyeste grad til stede i Vestfossen. Stedet har en rik historie og et kulturmiljø som byr på variert landskap, særpreget bebyggelse og ulike slags strukturer – fra bronsealderen fram til vår tid, men især fra industriutviklingen på 1800-tallet.

DIVE-analysen har vist at Vestfossens kulturhistoriske kattertrekk er knyttet til elvelandskapet, gårdene, industrien og småbyen. Disse kattertrekkene har dannet utgangspunkt for å vurdere verdier og mulighetsrom for utvikling samt hvordan klimarelaterte utfordringer har betydning for disse kulturmiljøene.

Vestfossen er en småskala-by omgitt av bølgende kulturlandskap. Byen er sentrert rundt elva og fossen, og er tuftet på industri. Fabrikkene er monumentalbyggene i Vestfossen (ikke kirke, skole eller rådhus). Det er ingen tilfeldighet at Vestfossen er et gammelt maktsentrum, manifestert ved Herregården. Dette skyldes ressurstilgang – sentral beliggenhet – kommunikasjonsårer, rikt jordbruk, skog, foss – kraft, folk – tilgang på arbeidere.

Dette kapitlet oppsummerer noen hovedtrekk som bør ligge til grunn for videre utvikling i vestfossen basert på kulturhistoriske kvaliteter og klima-/miljøhensyn.

Oppsummere

7.1 Elva og fossen er det sentrale punktet i Vestfossen

Hølen, elva og fossen er det sentrale punktet i Vestfossen – både historisk og i dag. Dette er Vestfossens storstue og bør være et felles rom for alle.

Fossen og elva har vært førende for Vestfossens utvikling og flere kulturhistoriske bygninger ligger mot elve-og fossedraget gjennom byen. Det anbefales å rekonstruere, bevare og istandsette bygninger som representerer treindustriens forskjellige tidsepoker, fra sagbrukstiden på 1600-tallet til moderne papirindustri i 1960-årene. Det anbefales videre å se disse bygningene i ny sammenheng med planlagte grønndrag.

Vestfossen byplan fra 1880-tallet medførte en kvartalsutbygging på Sem-siden. En byreparasjon der åpne hull blir tettet igjen, vil styrke opplevelsen av den historiske kvartalstrukturen med tre langsgående hovedgater. I krysset Storgata og Fabrikkgata møttes byen og industrien. Her ble det bygget handelsgårder tett på de store industribygningene. En istandsetting av bygningene, som Jacobsen-gården vil ivareta dette knutepunktet som et møtepunkt og et kryss der by og industri møttes.

7.2 Vestfossen har verdifulle kulturminner og kulturmiljøer

Vestfossen har verdifulle kulturminner og kulturmiljøer som bør ivaretas og inngå som byggesteiner i det framtidige Vestfossen. Av de viktigste er Fossesholm herregård, Fredfoss fabrikk, industribygningene i sentrum, elva, fossen og bybebyggelsen samt bystrukturer.

7.3 Byutvikling på Vestfossens premisser

Vestfossen har viktige kvaliteter å bevare og bygge videre på ved utvikling. Skalaen og den tette byen gir gode rom mellom husene, det som i medvirkningsprosessen er omtalt som «landsbyfølelsen». Dette gjelder både i den selvgrodde gamlebyen på Fosshaugen, i den regulerte 1800-talls byen på Sem-siden.

Avgrensingen mellom bysentrum og det omkringliggende jordbrukslandskapet bør opprettholdes.

7.4 Vestfossen har gode forutsetninger for å være et bærekraftig tettsted

Med sine historiske bygninger, tette bysentrum med jernbanestasjon, og beliggenhet i et aktivt jordbrukslandskap har Vestfossen gode forutsetninger for å være et attraktivt og bærekraftig sted.

Forvaltning av bygningsarven som bidrag til reduksjon av klimagassutslippene

Den utfra klimahensyn mest effektive måten å oppfylle det nødvendige behovet for utbygget areal i Vestfossen er å oppgradere eksisterende bygninger. Kommunen bør ta en aktiv rolle i å formidle kunnskap til innbyggere og relevante aktører om nennsom energieffektivisering og bærekraftige løsninger ved oppgradering.

Gjennomføring av risikoreduserende klimatilpasningstiltak for kulturarven

Det er viktig å øke kunnskapen om og videreutvikle tiltak for å tilpasse Vestfossen til økte mengder nedbør og flom, både ved å bruke historiske, eksisterende og nyutviklede metoder for klimatilpasning. For at Vestfossen skal bli et bærekraftig tettsted er det viktig å sikre mot flom og skred i områder utpekt i DIVE-analysen. Kommunen bør arbeide for å sikre arealer mot økte mengder nedbør ved å bevare, videreutvikle og etablere nye grøntområder i og rundt Vestfossen.

Styrking av vedlikehold og skjøtsel av kulturmiljø for å forebygge klimarelaterte skader

Et klima i endring vil påskynde allerede pågående nedbrytning. Det må påregnes økt innsats knyttet til vedlikehold og sikring av bebyggelsen generelt for å bevare Vestfossens særpreg og identitet. Kommunen bør arbeide for å øke bevisstheten og kunnskapen om vedlikehold av kulturminner.

8 Kilder

Øystein Kock Johansen: *Eikers historie, Bind I, Fra fangstmann til viking*. Øvre- og Nedre Eiker kommuner. Eiker Sparebank, 1994.

Ole Georg Moseng: *Eikers historie, Bind II, Sigden og sagbladet*. Øvre- og Nedre Eiker kommuner. Eiker Sparebank, 1994.

Ove Bjarnar: *Eikers historie, Bind III, Elvekulturen*. Øvre- og Nedre Eiker kommuner. Eiker Sparebank, 1994.

Hans Strøm: *Physisk-Oeconomisk Beskrivelse over Eger Prestegjæld i Aggershus Stift i Norge; tilligemed et geografisk Kort over samme* af Hans Strøm, Prof. Theol. og Sognepræst til Eger. Gyldendals Forlag, Kiøbenhavn, 1784.

NN: «*En beskrivelse over Eker, fra gamle Dage og indtil Nu*» Af en Bonde. Drammen, Trykt paa Forfatterens Forlag. 1887

Ingvar Austad: Eikerbygda. *Historisk bok om Eiker*. Drammen 1974.

Nils Johnsen: *Eker : træk av en storbygds saga*. Kristiania. 1914.

Jo Sellæg: *KULTURMINNER I ØVRE EIKER Registrering og vurdering av nyere tids kulturminner og kulturmiljøer. Fagrapport nr. 2*. Utarbeidet desember 2016 på oppdrag av Øvre Eiker kommune.

Eli-Sofie Thorne: *Fosshaugen - en «landsby» å bli glad i*. Utgitt av Vestfossen grendeutvalg, 1999

Bent Ek: *Hvem bodde på Haugen?* Vestfossen, 2001

Inger Tveten Steen: *Skolens historie*. [Skolens historie - Vestfossen barneskole \(ovre-eiker.kommune.no\)](http://www.skolenshistorie.no)

Asplan Viak: *Øvre Eiker kommune, Vestfossen klimaDIVE, Klimagassberegninger prosjektrapport*. Dato: 12.06.2020. Versjon: 01.

LARK Landskap, *Vestfossen Elvepark. Mulighetsstudie* 16.12.2020.

Lars Andreas Roald, *Flom i Norge*, Tom & Tom, 2013.

Naturtypebasen (5. januar, 2022), *Flomskogmark*, <http://www.naturtyper.artsdatabanken.no/#/Hovedtype/Flomskogmark/66>

Norsk Klimaservicesenter (sist oppdatert januar 2021), *Klimaprofil Buskerud*, 2017, <https://klimaservicesenter.no/kss/klimaprofiler/buskerud>

NRK (publisert 28. november, 2020), *Velkommen til Øvre Eiker i 2100*, <https://www.nrk.no/klima/kommune/3048>

Norges vassdrags- og energidirektorat, *Flom og stor vannføring forårsaket av ekstremværet Frida august 2012*, 2012, https://publikasjoner.nve.no/rapport/2012/rapport2012_31.pdf

Norges vassdrags- og energidirektorat, *Flomhendelsen på Sørlandet 2012 – Frida*, <https://www.flomhendelser.no/20122000/skader>.

Adresseavisen, *Ekstremvær skaper problemer i Buskerud og Vestfold*, 07.08.2012, <https://www.adressa.no/vaeret/article3273625.ece>

Roald, Lars Andreas, *Floods in Norway*, Norges vassdrags- og energidirektorat, Rapport Nr. 1/2021.

Store Norske Leksikon (sist oppdatert 2. November, 2021), *Øvre Eiker*,
https://snl.no/%C3%98vre_Eiker

TV2, *Sørlandsbanen åpen igjen*, 18.08.2012, <https://www.tv2.no/a/3855034>.

Wikipedia: <https://no.wikipedia.org/wiki/Vestfossen>

Kart.1881.no

Kartverket.no

Miljostatus.no

Statistisk sentralbyrå: [ssb.no](https://www.ssb.no)

Askeladden

Norsk institutt for kulturminneforskning er et uavhengig forsknings- og kompetansemiljø med kunnskap om norske og internasjonale kulturminner.

Instituttet driver forskning og oppdragsvirksomhet for offentlig forvaltning og private aktører på felter som by- og landskapsplanlegging, arkeologi, konservering og bygningsvern.

Våre ansatte er konservatorer, arkeologer, arkitekter, ingeniører, geografer, etnologer, samfunnsvitere, kunsthistorikere, forskere og rådgivere med spesiell kompetanse på kulturarv og kulturminner.

www.niku.no

NIKU Oppdragsrapport 09/2022

NIKU hovedkontor
Storgata 2
Postboks 736
Sentrum
0105 OSLO
Telefon: 23 35 50 00

NIKU Tønsberg
Farmannsveien 30
3111 TØNSBERG
Telefon: 23 35 50 00

NIKU Bergen
Dreggsallmenningen 3
Postboks 4112
Sandviken
5835 BERGEN
Telefon: 23 35 50 00

NIKU Trondheim
Kjøpmannsgata 1b
7013 TRONDHEIM
Telefon: 23 35 50 00

NIKU Tromsø
Framsenteret
Hjalmar Johansens
gt. 14
9296 TROMSØ
Telefon: 77 75 04 00